

Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α' Λυκείου

Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος

Τόμος 1ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου

Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος

Το έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με την ευθύνη της επιτροπής εμπειρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο υλοποίησης του Υποέργου «Εκπόνηση Προγραμμάτων Σπουδών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) – Νέο πρόγραμμα σπουδών. Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου εργάστηκαν αμισθί τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων **Καλλιρρόη Ακανθοπούλου**, Δρ Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, και **Μαρία Συργιάννη**, Δρ Θεολογίας, Σχολική Σύμβουλος Θεολόγων, και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:

Δήμητρα Παρθένου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Αναστασία Χατζηδημητρίου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Σχεδιασμός και μορφοποίηση φακέλου:

Καλλιρρόη Ακανθοπούλου

Εικονογράφηση εξωφύλλου, μετωπίδων θεματικών ενότητων και οπισθοφύλλου:

Δέσποινα Χανόγλου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

- ❖ Για τη μετάφραση της Αγίας Γραφής χρησιμοποιήθηκε η έκδοση της Βιβλικής Εταιρίας.
- ❖ Για πληρέστερες βιβλιογραφικές αναφορές και παραπομπές βλ. στις αντίστοιχες διδακτικές ενότητες του (αναθεωρημένου) Οδηγού Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Λυκείου.
- ❖ Τα σύμβολα δηλώνουν το τέλος κάθε δραστηριότητας.

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α' Λυκείου**

Τόμος 1ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

Αγαπητά μας παιδιά!

Μια καινούρια χρονιά ξεκινά και εσείς καλείστε να κάνετε μια νέα αρχή. Πριν από λίγο καιρό αφήσατε πίσω σας το παλιό και γνώριμο μονοπάτι του Γυμνασίου, για να προχωρήσετε στον δρόμο του Λυκείου. Στην αρχή αυτής της καινούριας πορείας, σας καλωσορίζουμε θερμά μέσα από το μάθημα των Θρησκευτικών.

Το φετινό μας μάθημα έχει ως θεματικό άξονα τη Θρησκεία και τον Σύγχρονο άνθρωπο. Στη διάρκεια του έτους θα προσπαθήσουμε να γνωρίσουμε πρώτα από όλα τον άνθρωπο ως πρόσωπο. Ένα πρόσωπο που αναζητά, γνωρίζει, επικοινωνεί και πράττει. Θα προσεγγίσουμε την πίστη, τη λατρεία, την προσευχή, τη σωτηρία μέσα από τη θρησκεία του. Θα εμβαθύνουμε στις έννοιες της εκκλησίας, της ευχαριστίας, της ενότητας, της ταυτότητας και του νόμου. Θα αγκαλιάσουμε αξίες, όπως η ελευθερία, η αγάπη, η ισότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα, και θα αναλογιστούμε την ευθύνη του σύγχρονου ανθρώπου για την πραγμάτωσή τους στον κόσμο. Τέλος, θα αντιπαρατεθούμε με την έννοια του κακού και θα το προσεγγίσουμε σε όλες τις εκφάνσεις του, από την αμαρτία, την αδικία, τον φανατισμό, την υποδούλωση, μέχρι τον «έσχατο

εχθρό», τον θάνατο. Θα κινηθούμε με γνώμονα την ορθόδοξη χριστιανική πίστη, αλλά θα προσεγγίσουμε με διερευνητικό πνεύμα και τις διδασκαλίες των άλλων χριστιανικών παραδόσεων και των κυριότερων θρησκευμάτων των σύγχρονων κοινωνιών.

Το υλικό που κρατάτε στα χέρια σας είναι ένας «πολύχρωμος χάρτης», που θα βοηθήσει και θα διευκολύνει τη φετινή σας «εξερεύνηση» του κόσμου της πίστης και της θρησκείας. Μέσα στις σελίδες του θα βρείτε κείμενα, εικόνες, προτεινόμενα οπτικοακουστικά ερεθίσματα, για να ξεκινήσετε το ταξίδι σας. Στην πορεία σας θα χρειαστεί να εξοικειωθείτε με τα σύμβολα του «χάρτη», τη θρησκευτική γλώσσα. Μα μην ξεχνάτε, στο χέρι σας είναι να ανακαλύψετε και να ερευνήσετε καινούριους τόπους «αχαρτογράφητους». Προσπαθήστε να προσεγγίσετε το υλικό συνεργατικά με ελεύθερο πνεύμα, φαντασία, κριτικό στοχασμό, διάλογο και πάνω από όλα χωρίς προκαταλήψεις. Δεν θα χρειαστεί να το αποστηθίσετε. Σκοπός του υλικού είναι να υπηρετήσει τις δραστηριότητες που θα γίνουν στην τάξη, δίνοντας χώρο στη δημιουργική έκφραση του καθενός και της καθεμιάς σας. Το μάθημα των Θρησκευτικών, λόγω της φύσης του, έχει την εξής ιδιαιτερότητα: Οι έννοιες του δεν

προσεγγίζονται μόνο διανοητικά, αλλά απευθύνονται και στο συναίσθημα. Επομένως, στη διεξαγωγή του μαθήματος παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο οι προσωπικές εμπειρίες και τα βιώματά σας. Ο/Η εκπαιδευτικός της τάξης σας θα είναι ο πολύτιμος συμπαράστατης που θα σας καθοδηγήσει στον τρόπο επιλογής και αξιοποίησης του υλικού, θα ενθαρρύνει τις δραστηριότητες και θα βοηθήσει να ξεδιπλώσετε τις ιδιαίτερες γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητές σας. Όλοι μαζί θα προβληματιστείτε, θα δημιουργήσετε, θα καταθέσετε απορίες, θα βρείτε απαντήσεις, αλλά ίσως οδηγηθείτε και σε φαινομενικά αλλά δημιουργικά αδιέξοδα. Συχνά, όμως, η πρόκληση ενός αδιεξόδου χτίζει τις καλύτερες γέφυρες με τον εαυτό μας και τους άλλους. Και οι γέφυρες αυτές μπορούν να είναι έννοιες, ιδέες, συναισθήματα, εικόνες, ακόμη και όνειρα. Και, όπως έχει ειπωθεί, «τα όνειρα του σήμερα είναι η πραγματικότητα του αύριο».

Σας ευχόμαστε να διασχίσετε τη «θάλασσα» της θρησκευτικής γνώσης και μάθησης με ενθουσιασμό, κέφι και όρεξη για δημιουργία. Καλό σας ταξίδι!

Η συντακτική ομάδα του υλικού

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Άνθρωπος - Πρόσωπο

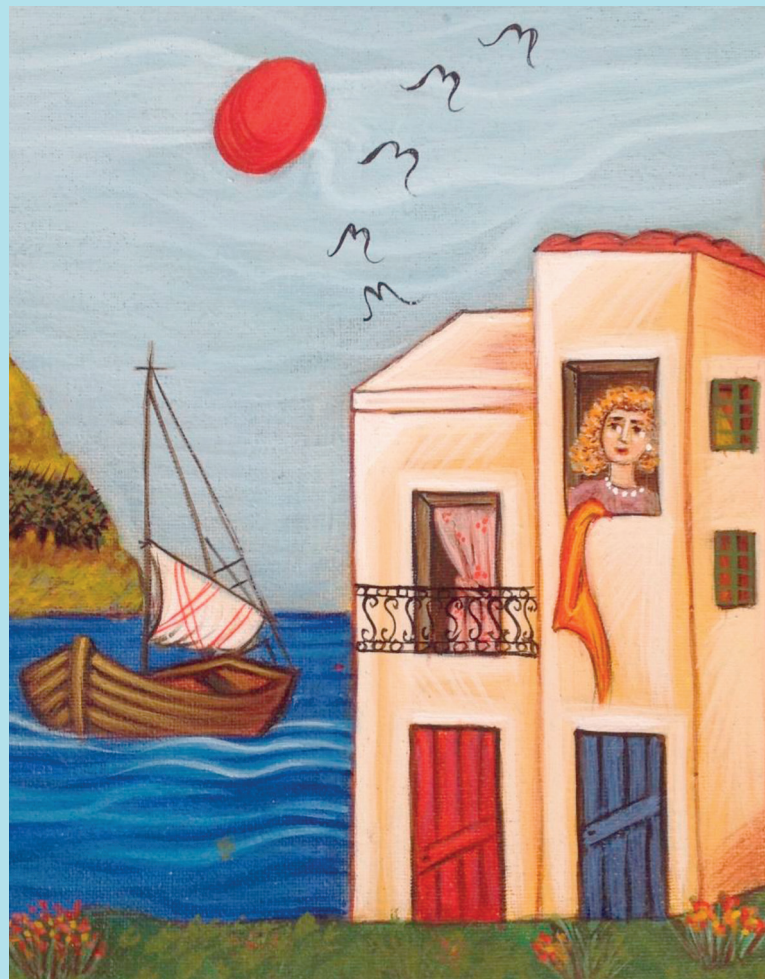
1.1 Αναζήτηση του Θεού

1.2 Αυτογνωσία

1.3 Επικοινωνία

1.4 Ήθος

1.5 Αγιότητα

Θ.Ε. 1 ΑΝΘΡΩΠΟΣ / ΠΡΟΣΩΠΟ

(αναζήτηση του Θεού, αυτογνωσία, επικοινωνία, ήθος, αγιότητα)

1.1. ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Έκφραση εμπειρίας των μαθητών/μαθητριών για την αναζήτηση.

1. Τραγούδι: Ο Προσκυνητής (2003)

Μουσική και στίχοι: Αλκίνοος Ιωαννίδης

Δίσκος: Οι περιπέτειες ενός Προσκυνητή

Άσκηση συμπλήρωσης κενών

Συμπληρώστε τα κενά με τις λέξεις που δίνονται.

ταξίδι - ψυχή μου - κάποιος - τάματα (2) - προσευχή - έρωτας - αγάπη

Τα βουνά περνάω και τις θάλασσες περνώ

κάποιον αγαπάω

Δυο ευχές κρατάω και δύο _____ κρατώ

περπατώ και πάω

Κάποιος είπε πως η _____ σ' ένα αστέρι

ΚΑΤΟΙΚΕΙ

10 / 10

αύριο βράδυ θα 'μαι εκεί
Κάποιος είπε πως ο _____ για μια στιγμή
κρατά

αύριο βράδυ θα 'ναι αργά

Στα πουλιά μιλάω και στα δέντρα τραγουδώ
κάποιον αγαπάω
Κι όταν τραγουδάω προσευχές παραμιλώ
περπατώ και πάω

_____ είπε πως ο δρόμος είναι η φλέβα
της φωτιάς

ψυχή μου πάντα να κυλάς
Κάποιος είπε πως _____ είναι μόνο η
προσευχή
καρδιά μου να είσαι ζωντανή

Τα βουνά περνάω και τις θάλασσες περνώ
κάποιον αγαπάω
Δυο ευχές κρατάω και δύο _____ κρατώ
περπατώ και πάω

Κάποιος είπε πως η αγάπη σ' ένα αστέρι κατοικεί
αύριο βράδυ θα 'μαι εκεί
Κάποιος είπε πως ο έρωτας για μια στιγμή κρατά
αύριο βράδυ θα 'ναι αργά

Στα πουλιά μιλάω και στα δέντρα τραγουδώ
κάποιον αγαπάω
Κι όταν τραγουδάω προσευχές παραμιλώ
περπατώ και πάω

Κάποιος είπε πως ο δρόμος είναι η φλέβα της φωτιάς
_____ πάντα να κυλάς

Κάποιος είπε πως ταξίδι είναι μόνο η _____
καρδιά μου να είσαι ζωντανή

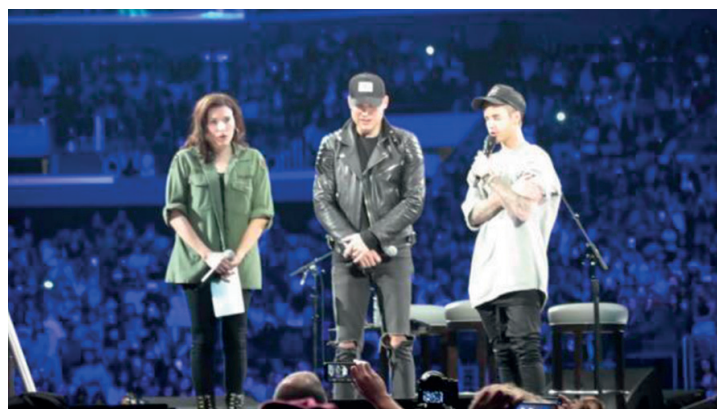
Θεμελιώδη υπαρξιακά ερωτήματα και η απάντηση της θρησκείας. Διαπίστωση της καθολικότητας του θρησκευτικού φαινομένου.

3.

4.

5. Ο Justin Bieber προσεύχεται για τους κατοίκους του Παρισιού

6. Το πλήρωμα του Αρολλο 1 προσεύχεται

13 / 11 - 12

7. Η αθλήτρια Priscah Jeptoo από την Κένυα

8. Τελετή στον ποταμό Γάγγη

1. Τραγούδι: One of us (Ένας από μας) (1995)

Συνθέτης/Στιχουργός: Eric Bazilian

Ερμηνεύτρια: Joan Osborne

Δίσκος: Relish

**If God had a name, what would it be?
And would you call it to his face,
If you were faced with Him in all His glory?
What would you ask if you had just one question?**

**Εάν ο Θεός είχε όνομα, ποιο θα ήταν αυτό;
Και θα τον αποκαλούσες με αυτό
στο πρόσωπό του;
Αν ήσουν αντιμέτωπος με αυτόν σε όλη τη δόξα
του; Τι θα ζητούσες, αν είχες μόνο μία
ερώτηση;**

**And yeah, yeah, God is great
Yeah, yeah, God is good
Yeah, yeah, yeah, yeah, yeah
What if God was one of us?
Just a slob like one of us?
Just a stranger on the bus
Trying to make His way home?**

**Και ναι, ναι, ο Θεός είναι μεγάλος
Ναι, ναι, ο Θεός είναι καλός
ναι, ναι, ναι, ναι, ναι
Τι κι αν ο Θεός ήταν ένας από μας;
Απλώς ένας ακάθαρτος σαν εμάς
Απλώς ένας άγνωστος στο λεωφορείο,
που προσπαθεί να βρει τον δρόμο Του για το
σπίτι;**

**If God had a face, what would it look like?
And would you want to see
If seeing meant that you would have to believe
In things like Heaven and in Jesus and the saints and all
the prophets? And...**

**Αν ο Θεός είχε ένα πρόσωπο, πώς θα έμοιαζε;
Και θα ήθελες να δεις,
εάν το να το δεις σήμαινε πως θα έπρεπε να
πιστέψεις
σε πράγματα όπως ο παράδεισος και ο
Ιησούς και οι άγιοι και όλοι οι προφήτες; Και...**

Yeah, yeah, God is great [...]

Και ναι, ναι, ο Θεός είναι μεγάλος [...]

**Tryin' to make his way home
Back up to heaven all alone
Nobody callin' on the phone
'Cept for the Pope maybe in Rome
[...]**

**Προσπαθώντας να βρει τον δρόμο για το σπίτι Του
πίσω στον ουρανό ολομόναχος
Κανείς να μην καλεί στο τηλέφωνο
Εκτός ίσως από τον Πάπα της Ρώμης
[...]**

**What if God was one of us?
Just a slob like one of us
Just a stranger on the bus
Trying to make his way home
Like a holy rolling stone
Back up to heaven all alone
Just tryin' to make his way home
Nobody callin' on the phone
'Cept for the Pope maybe in Rome**

**Τι κι αν ο Θεός ήταν ένας από μάς ;
Απλώς ένας ακάθατος σαν εμάς
Απλώς ένας άγνωστος στο λεωφορείο
που προσπαθεί να πάει σπίτι;
Σαν έναν ιερό βράχο που κινείται
Πίσω στον Ουρανό ολομόναχος
Απλά προσπαθώντας να βρει τον δρόμο για το σπίτι
Του. Κανείς δεν καλεί στο τηλέφωνο
Εκτός από τον Πάπα ίσως στην Ρώμη**

2. Τραγούδι: Ο δικός μου Θεός (2013)

Στίχοι: Μαίρη Φασουλάκη

Μουσική/Ερμηνεία: Παντελής Θαλασσινός

Ο δικός μου Θεός δε μυρίζει λιβάνι
δε φοράει στεφάνι κι έχει μαύρα μαλλιά,
στέκει φάρος λευκός στο μικρό μου λιμάνι
λούζει φως το κορμί μου και με παίρνει αγκαλιά.

Ο δικός μου Θεός δε χωράει σε εικόνες
δε χωράει σε κανόνες, δε φοράει χρυσά
κι είν' το φέγγος του μόνο που φωτίζει χειμώνες
η ζεστή του ανάσα, όταν έξω φυσά.

Ο δικός μου Θεός

Ο δικός μου Θεός έχει κάρβουνα μάτια
και δυο ολόλευκα άτια με αγγέλων φτερά
κι αν τη νύχτα κοιτάξεις του ουρανού τα σημάδια
θα μας δεις να πετάμε με τα χέρια ανοιχτά
[...]

Ο δικός μου Θεός αγαπάει τον ήλιο
αγαπάει το χρώμα, αγαπάει τη βροχή
τον εβρίσκω στη θάλασσα στις βροχής τις σταγόνες
τον εψάχνω σε σένα που έχεις χρόνια χαθεί. [...]

Η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας. Τύποι θρησκευτικότητας.

1. Η καθολικότητα του φαινομένου της θρησκείας και η πραγματικότητα του θρησκευτικού βιώματος

Η θρησκεία είναι «φαινόμενο καθολικό» όπως διαπιστώνεται από την ανθρωπολογία, την ιστορία και την ψυχολογία. Είναι συνάμα το περιεκτικότερο και το πολυπλοκότερο φαινόμενο και αναβλύζει «από τα εσώτερα [...] βάθη της ανθρώπινης ψυχής». Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι «ον θρησκευτικόν». Είναι «homo religiosus» [...] όλοι οι λαοί της γης, ακόμα και οι άγριες και καννιβαλικές φυλές έχουν ζωή θρησκευτική. Γονατίζουν έστω μπροστά σε κάποιο ξόανο ή φετίχ που δείχνει ότι η ιδέα του Θεού είναι έμφυτη σε όλους. Η θρησκεία λοιπόν σαν ένα πανανθρώπινο φαινόμενο αφορά σε κάθε άνθρωπο [...]. Ο [πολωνός εθνολόγος και ανθρωπολόγος] Bronislaw Malinowski λέει ότι «Η θρησκεία είναι ένα δύσκολο και απρόσιτο θέμα μελέτης... Δεν είναι εύκολο ν' ανατέμνουμε με το ψυχρό νυστέρι της λογικής ό,τι μπορούμε να δεχθούμε μονάχα με πλήρη παράδοση της καρδιάς. Φαίνεται αδύνατο ν' αντιληφθούμε με τον λόγο εκείνο που περιβάλλει η ανθρωπότητα με αγάπη και ύψιστη σοφία».

Ό,τι λέει ο Malinowski για τη θρησκεία γενικά ισχύει φυσικά και για τον Θεό, και μάλιστα πολύ περισσότερο γι' Αυτόν, που ως αντικείμενο της θρησκείας είναι

απρόσιτος στο ανθρώπινο λογικό [...]. Όχι ο νους αλλά η καρδιά αισθάνεται τον Θεό.

Μακράκης, Μ. Κ. (1999). Ψυχολογία της θρησκείας. Αθήνα: Αρμός. σελ. 73-75.

2. Η θρησκευτικότητα: μια πρώτη αιτιολόγηση

Η θρησκευτικότητα είναι φυσική ανάγκη του ανθρώπου - ανάγκη [...] ενστικτώδης. Ονομάζουμε φυσικές, [...] ενστικτώδεις τις ανάγκες που δεν τις ελέγχει η λογική και η θέληση. [...] Είναι η θρησκευτικότητα ανάλογη με την πείνα, τη δίψα, τον φόβο για την αρρώστια και την οδύνη, τον τρόμο μπροστά στον θάνατο. Γιατί; Μια πρώτη αιτιολόγηση, οπωσδήποτε σχηματική αλλά όχι αυθαίρετη, λέει: Ο άνθρωπος βλέπει να απειλούν την ύπαρξή του δυνάμεις ή παράγοντες που δεν μπορεί να ελέγξει. Οι δικές του φυσικές δυνάμεις δεν αρκούν για να αποτρέψουν την αρρώστια, την οδύνη, τον θάνατο. Καταφεύγει γι' αυτό σε επινοήματα που του προσφέρουν ελπίδα προστασίας, αυθυποβολή σιγουριάς: Λογαριάζει σαν υπερ-φυσικές τις αιτίες των απειλών που η δική του φύση αδυνατεί να ελέγξει, και επιπλέον τις προσωποποιεί. [...] Αν όποιο κακό απειλεί τον άνθρωπο έχει υπερφυσική την αιτία ή τη διαχείρισή του, τότε οι ίδιοι υπερφυσικοί παράγοντες που το προκαλούν ή το επιτρέπουν είναι λογικό να έχουν και τη δύναμη της αποτροπής του. Επομένως το να βρει ο άνθρωπος τρόπους εξευμενισμού και προσεταιρισμού αυτών των

παραγόντων, ισοδυναμεί με δυνατότητα «ελέγχου» και «χειρισμού» των υπερφυσικών δυνάμεων. Ζητάει τη δύναμη-ικανότητα ο άνθρωπος να υποτάσσει τους υπερφυσικούς παράγοντες στη σκοπιμότητα της δικής του σωτηρίας από το κακό, της δικής του «αιώνιας» ευτυχίας. Αυτή η δύναμη-δυνατότητα είναι το αίτημα της θρησκευτικής ανάγκης και αυτήν επαγγέλλονται οι θεοποιημένες θρησκείες.

Γιανναράς, Χ. (2006). Ενάντια στη θρησκεία. Αθήνα: Ίκαρος, σ. 11-14.

3. Τα στάδια της θρησκείας και της θρησκευτικής εμπειρίας

Η θρησκεία αρχίζει με το δέος ενώπιον του Ιερού και κορυφώνεται στην προσωπική συνάντηση, στη βιωματική σχέση του ανθρώπου με το Άγιο, στην οποία συμμετέχουν νόηση, συναίσθημα, βούληση, συνειδητό και υποσυνείδητο. [...]

Η θρησκευτική εμπειρία εμφανίζεται ήδη σε πρωτόγονες θρησκευτικές εκφράσεις, όπως η πνευματοληψία· φθάνει σε μυστικές πνευματικές ανατάσεις, για να κορυφωθεί στην υπαρξιακή υπέρβαση, [...] την κοινωνία αγάπης με τον Θεό.

Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (2004). Ίχνη από την αναζήτηση του Υπερβατικού. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 36.

4. Οι αντιλήψεις για τον Θεό

Η Θρησκειολογία έχει καταλήξει στην άποψη ότι όλοι σχεδόν οι άνθρωποι πίστευαν και πιστεύουν σε κάποιο Θεό. Υπάρχουν όμως και άλλοι που δεν πιστεύουν ή αδιαφορούν και άλλοι που αμφισβητούν την ύπαρξη του Θεού. Επίσης, υπάρχουν και μερικοί που αμφιβάλλουν ή αμφιταλαντεύονται σε θέματα πίστης. Στη διαδρομή της ανθρώπινης ιστορίας συναντάμε όλους αυτούς τους τύπους ανθρώπων. Ο καθένας δίνει τη δική του απάντηση στο ερώτημα για το Θεό. [...]

Σημειώνουμε τις πιο γνωστές αντιλήψεις [για τον Θεό]:

- 1. Ο Θεός είναι μια ανώτερη δύναμη, το ύψιστο ον. Είναι μια απρόσωπη θεϊκή υπόσταση χωρίς καμιά σχέση με τον κόσμο και τον άνθρωπο.**
- 2. Ο δυνατός και φοβερός Θεός. Απέναντι στην παντοδύναμη εξουσία του οι άνθρωποι νιώθουν εντελώς αδύναμοι, γι' αυτό τον φοβούνται και για να τον εξευμενίσουν, τον προσκυνούν.**
- 3. Ο τιμωρός Θεός, ο οποίος απαιτεί την τήρηση του θελήματός του, διαφορετικά εκδηλώνει τη δικαιοσύνη του με κάποια σκληρότητα, η οποία φτάνει μέχρι την παραδειγματική τιμωρία των ενόχων και στην εκδίκηση για τους παραβάτες των νόμων του.**
- 4. Ο σύμμαχος και συμπαραστάτης των ανθρώπων. Τον επικαλούνται οι άνθρωποι αποκλειστικά και μόνο όταν κινδυνεύουν ή έχουν ανάγκη τη συμπαραστάσή του.**

5. Ο Θεός της εξουσίας και της τάξης. Τον χρησιμοποιούν κυρίως τα απολυταρχικά και δικτατορικά καθεστώτα, γιατί θεωρούν ότι έχει «συνεργάτες» του μόνο τους ισχυρούς εξουσιαστές των συνανθρώπων τους.
6. Ο Θεός που αμείβει και ανταποδίδει με την προστασία του εκείνους που τον επικαλούνται με διάφορες λατρευτικές εκδηλώσεις και τάματα.
7. Ο «τελετάρχης» Θεός, που τον καλούν οι άνθρωποι μόνο σε σημαντικές στιγμές της ζωής τους (γέννηση - βάφτιση - γάμος - κηδεία κ.ά.).
8. Ο Θεός των πανθειστών, που ταυτίζουν Θεό και κόσμο.
9. Ο Θεός των αγνωστικιστών, οι οποίοι αρνούνται τη δυνατότητα απάντησης στο ερώτημα για την ύπαρξη ή ανυπαρξία του Θεού.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ Λυκείου, ΔΕ 2, σ. 20-22.**

1. Θρησκεία και Εκκλησία

α. Η αντιστροφή των όρων της θρησκείας

Στην πρώτη ιστορική του εμφάνιση το εκκλησιαστικό γεγονός είχε γνωρίσματα αντιστροφής των όρων της

φυσικής [...] θρησκευτικότητας. [...]

Επιλέχθηκε η λέξη εκκλησία για να δηλωθεί όχι μια καινούρια θρησκεία, αλλά ένα κοινωνικό γεγονός – ένα τρόπος σχέσεων κοινωνίας [...]. «Εκκλησία» είναι ένα σύνολο ανθρώπων που θέλουν να συνυπάρχουν με κοινό στόχο το άθλημα να αληθεύει η ύπαρξη: να πραγματοποιούν με τη συνύπαρξή τους τον τρόπο που δεν γνωρίζει περιορισμούς φθοράς και θανάτου [...].

Ο Χριστός δεν μαρτυρούσε ο ίδιος για τον εαυτό του, έλεγε ότι γι' αυτόν μαρτυρούν τα έργα του (Έάν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής [...] Τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ: Ιω 5, 31 και 36). Ονόμαζε τα έργα που μαρτυρούν γι' αυτόν σημεία: σήμαιναν τα έργα του ποιος είναι, την ταυτότητα και αλήθεια της ύπαρξής του. Δεν δήλωσε ποτέ ούτε υπαινίχθηκε ότι είναι ιδρυτής καινούριας θρησκείας. Ενσάρκωνε ο ίδιος [...] ένα καινούριο τρόπο υπάρξεως.

Ο τρόπος υπάρξεως που ενσάρκωνε ο Χριστός και στον οποίο καλούσε τους ανθρώπους, δεν είχε στοιχία-γνωρίσματα απαιτήσεων θρησκείας: Δεν οδηγούσε σε ατομικές πεποιθήσεις, δεν προϋπόθετε [...] ατομικές αρετές, δεν υποχρέωνε σε τήρηση Νόμου, σε συμμόρφωση με τύπους λατρείας. Σε όλα αυτά τα πεδία η διδασκαλία του Χριστού ήταν μια ανατροπή των όρων-προϋποθέσεων της θρησκείας. [...]

Γιανναράς, Χ. (2006). Ενάντια στη θρησκεία.

Αθήνα: Ίκαρος, σ. 11-14 και 43-47.

β. «Η Εκκλησία δεν είναι θρησκεία. Είναι η υπέρβαση του γεγονότος της θρησκείας» [...] Θρησκευολογικά¹, πάντως, δύσκολα μπορεί να εξαιρεθεί ο Χριστιανισμός από την έννοια της θρησκείας.

Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (2004). Ίχνη από την αναζήτηση του Υπερβατικού. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 44-45.

¹ Η Θρησκευολογία είναι ο επιστημονικός κλάδος που μελετά το θρησκευτικό φαινόμενο, τη θρησκευτική εμπειρία της ανθρωπότητας σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, από το λυκαυγές της ανθρώπινης ζωής έως σήμερα. Συνοπτικά, είναι η επιστήμη της θρησκείας, Γιαννουλάτος, Αν., Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας (2004). Ίχνη από την αναζήτηση του Υπερβατικού. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 49.

2. Εκκλησία και άνθρωπος

«Δεν σκοπεύω να κάνω, ακόμα μια φορά, κοινωνιολογική ανάλυση για την Εκκλησία. [...] Όσοι δεν θέλουν να δουν στην ιστορία της Εκκλησίας παρά μόνο τα αμαρτήματα της χριστιανοσύνης –ναι, ήταν μεγάλα αλλά και πόση ομορφιά αυτή δημιούργησε!–, ξεχνούν τα εκατομμύρια των υπάρξεων που σώθηκαν από την απελπισία, από την απόγνωση, από το μηδέν, χάρη στην αδιάλειπτη προσευχή της Εκκλησίας, χάρη στην αδιάλειπτη τέλεση των μυστηρίων. Αυτοί ξεχνούν τα δύο νήματα που συνυφαίνονται στην αληθινή συνέχεια αυτής της ιστορίας: το κόκκινο νήμα των μαρτύρων και το χρυσό νήμα των αγιασμένων.

Υπάρχει ασφαλώς ένα κοινωνιολογικό περίβλημα [...]. Για να τα αποδώσει όμως κανείς αυτά με περισσότερη ευκρίνεια, πιο πιστά, δεν πρέπει να τοποθετηθεί εκτός της Εκκλησίας αλλά αντίθετα να καταδυθεί στο βάθος της, στο μεγάλο ποταμό ζωής της κοινωνίας των αγίων. Στο βάθος, και όποιες και να είναι οι αμαρτίες

των (επονομαζόμενων) χριστιανικών κοινωνιών, η Εκκλησία είναι Αγία και δεν πρέπει ποτέ να χαλαρώνουμε, να σχετικοποιούμε την πίστη μας στην αγιότητα αυτή, που δεν είναι τίποτε άλλο από διαφάνεια: «Πιστεύω... εις μίαν, αγίαν, καθολικήν και αποστολικήν εκκλησίαν». Στο βάθος (και πρόκειται για το δικό μας βάθος, πρόκειται για την ίδια την πυκνότητα της ύπαρξής μας), η Εκκλησία είναι ο λαός του Θεού, το Σώμα του Χριστού, η Νύμφη του Χριστού, ο Ναός του Αγίου Πνεύματος, ο Οίκος του Πατρός, η Μητέρα όλων μας. Αυτό το φως που διαχέεται μέσα απ' τη διαφάνειά της δεν είναι απλώς γι' αυτήν, αλλά «ίνα ζήση ο κόσμος». Και ο κόσμος του σήμερα, πράγματι, καλεί την Εκκλησία, τη φωνάζει με άλλα ονόματα: δικό μας χρέος να τα μεταφράσουμε. Οι άνθρωποι διψούν για ένα λόγο αληθινό και μέσα στην Εκκλησία ηχεί ο Λόγος της Αληθείας, δεν σταματά ποτέ να ενσαρκώνεται μέσα σ' αυτήν για να μας δοθεί ως τροφή. Οι άνθρωποι τυραννιούνται κρυφά από την ιδέα του θανάτου, ενώ μέσα στην Εκκλησία ανοίγεται μια άβυσσος αναστάσεως. Η μοναξιά και η βία τσακίζουν την καρδιά του ανθρώπου, ενώ μέσα στην Εκκλησία είμαστε όλοι «μέλη του σώματος του Χριστού», «αλλήλων μέλη», και η ζωή, η αγάπη, αυτά που είναι ο ίδιος ο Θεός δεν ζητούν άλλο παρά να ανταλλάσσονται μεταξύ των ανθρώπων, να πυρπολήσουν την καρδιά τους, να μεταμορφώσουν την «λιθίνη καρδιά» σε «καρδία σαρκίνη». Η νεωτερικότητα θέτει διλήμματα αδιέξοδα:

ο Θεός ή ο κόσμος, ο Θεός ή ο άνθρωπος. Μέσα όμως στην πνοή του Αγίου Πνεύματος, ο κόσμος είναι το δημιούργημα του Θεού, απλώνει ρίζες σ' αυτόν, και ο άνθρωπος βρίσκει στον Θεό την πραγματική του ανθρωπινότητα».

Ολιβιέ, Κλεμάν (2004). Οι Καιροί που καλούν την Εκκλησία, μτφρ. Κ. Σπαθαράκης, επιμ. Κ. Χιωτέλλη, Αθήνα: Μαΐστρος, σ. 13-15.

Τεκμηρίωση προσωπικής στάσης σε υπαρξιακά ερωτήματα με χρήση επιχειρημάτων και κατάλληλης θρησκευτικής ορολογίας.

1. Το πρώτο ερέθισμα της Θρησκείας

[...] Με μεγάλη κατάνυξη μπορώ να κοιτάξω τον πόθο που έχουν νέες ψυχές για το αξιοθαύμαστο και το υπερφυσικό. Μαζί με τα περασμένα και τα συγκεκριμένα αναζητούν συγχρόνως κάτι άλλο που μπορούν να τους αντιπαραθέσουν. Ψηλαφούν προς όλες τις πλευρές, μήπως κάτι ξεπερνά τα αισθητά φαινόμενα και τους νόμους τους. Και μολονότι οι αισθήσεις τους γεμίζουν με χοϊκά αντικείμενα, είναι πάντα σαν να είχαν εκτός

από αυτές κι άλλες, οι οποίες χωρίς τροφή θα έπρεπε να μαραθούν. Αυτό είναι το πρώτο ερέθισμα της Θρησκείας. Μια μυστική ακατανόητη υπόνοια τους παρακινεί πέρα από τον πλούτο αυτού του κόσμου. Γι' αυτό τους είναι κάθε ίχνος ενός άλλου κόσμου πολύ ευπρόσδεκτο.

Σλαϊερμάχερ, Φρ. (1997). Για τη Θρησκεία.
Μτφρ. Κ. Ανδρουλιδάκης. Αθήνα:
Παπαζήση, σ. 111-112.

2. Εμπειρία και εμπειρίες Θεού

[...] Ο Θεός λοιπόν είναι ο Ένας που αγαπάμε, ο προσωπικός μας φίλος. Δεν χρειάζεται να αποδείξουμε την ύπαρξη ενός προσωπικού φίλου. [...] Αν πιστεύουμε στο Θεό, είναι γιατί τον γνωρίζουμε άμεσα από την δική μας εμπειρία και όχι από λογικές αποδείξεις. Παρ' όλα αυτά είναι ανάγκη να γίνει εδώ μια διάκριση ανάμεσα στην «εμπειρία» και στις «εμπειρίες». Άμεση εμπειρία μπορεί να υπάρξει χωρίς να συνοδεύεται από ιδιαίτερες εμπειρίες. Υπάρχουν πράγματι πολλοί που έφτασαν να πιστέψουν στο Θεό από κάποια φωνή ή από κάποιο όραμα, σαν αυτό που δέχτηκε ο Απ. Παύλος στο δρόμο για τη Δαμασκό (Πρ. 9, 1-9). Υπάρχουν όμως πολλοί άλλοι που δεν έχουν περάσει από ιδιαίτερες εμπειρίες αυτού του τύπου, αλλά μπορούν να βεβαιώσουν ότι σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους και στο σύνολό της, αισθάνονται μια ολοκληρωτική εμπειρία

του ζωντανού Θεού, μια πεποίθηση που υφίσταται σε ένα επίπεδο πιο στέρεο από όλες τις αμφιβολίες τους. Ακόμη και αν δεν μπορούν να δώσουν μαρτυρία για μια ορισμένη θέση ή στιγμή, [...] μπορούν να ισχυριστούν με εμπιστοσύνη: Ξέρω το Θεό προσωπικά. Τέτοια επομένως είναι η βασική μαρτυρία για την ύπαρξη του Θεού: μια πρόσκληση για άμεση εμπειρία (αλλά όχι αναγκαστικά για εμπειρίες). Όμως ενώ δεν μπορούν να υπάρξουν λογικές αποδείξεις για τη Θεία πραγματικότητα, υπάρχουν ορισμένοι «δείχτες». Στον κόσμο γύρω μας, όπως επίσης μέσα μας, υπάρχουν γεγονότα που ζητούν μια ερμηνεία, αλλά που μένουν ανερμήνευτα, αν δεν αφεθούμε στην πίστη στον Προσωπικό Θεό.

Ware, Κάλλιστος, επίσκοπος Διοκλείας (1983).
Ορθόδοξος Δρόμος. Αθήνα: Επτάλοφος, σ. 62-63.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Εκφράζουμε κριτική στάση σε θέματα θρησκευτικής αναζήτησης και πίστης.
- ✓ Αναγνωρίζουμε τα κίνητρα και την καθολικότητα της πνευματικής και θρησκευτικής αναζήτησης.
- ✓ Διατυπώνουμε συλλογισμούς για την ανάπτυξη της θρησκευτικότητας (σχέσης με τη θρησκεία).

1.2. ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Δρόμοι αυτογνωσίας και θεογνωσίας (π.χ. λογική, αισθήσεις, βιώματα).

Ποίημα: Ντήτριχ Μπονχέφερ, Ποιος είμ' εγώ;

Ο Ντήτριχ Μπονχέφερ (1906 - 1945) ήταν Γερμανός λουθηρανός θεολόγος που εκτελέστηκε από τους Ναζί για την αντίστασή του κατά του χιτλερισμού, έμεινε όμως γνωστός και ως "προφήτης ενός μη θρησκευτικού χριστιανισμού".

Ποιος είμ' εγώ; Συχνά μου λένε,
πως βγαίνω απ' το κελί μου
ήρεμος και πρόσχαρος και βέβαιος
σαν άρχοντα απ' το κάστρο του.

Ποιος είμ' εγώ; Συχνά μου λένε,
πως μιλώ στους δεσμοφύλακές μου
ελεύθερα και φιλικά και ξεκάθαρα,
σαν να 'μουν εγώ αυτός που διατάζει.

Ποιος είμ' εγώ; Μου λένε ακόμη,
πως αντέχω τις μέρες της δυστυχίας
άφοβος και χαμογελαστός και περήφανος
σαν κάποιος συνηθισμένος να νικά.

Εγώ, στ' αλήθεια, είμαι αυτό που οι άλλοι λένε για
μένα;
Ή μήπως είμαι μόνον αυτό, που ξέρω εγώ για
μένα;
Ανήσυχος, νοσταλγικός, ασθενικός σαν πουλί σε
κλουβί,
ποθώντας μια ανάσα ζωής,
σαν να μ' έπνιγαν,
πεινασμένος για χρώματα,
για λουλούδια, για φωνές πουλιών,
διψασμένος για λόγια καλοσυνάτα, για παρουσία
ανθρώπινη,
τρέμοντας από οργή μπροστά στην εξουσία
και στην ελάχιστη προσβολή,
βαλαντωμένος απ' την αναμονή μεγάλων
γεγονότων,
αδύναμος και γεμάτος αγωνία για τους φίλους που
βρίσκονται πολύ μακριά,
κουρασμένος και αδειανός για προσευχή, για
στοχασμό, για δημιουργία,
εξαντλημένος κι έτοιμος ν' αποχαιρετήσω τα
πάντα;

Ποιος είμ' εγώ; Αυτός ή εκείνος;
Δηλαδή, σήμερα είμαι αυτός και ένας άλλος αύριο;
Είμαι συνάμα και τα δυο;

Μπροστά στους ανθρώπους υποκριτής
και μπροστά στον ίδιο μου τον εαυτό

ένα ταπεινό, μεμψίμοιρο συντρίμμα;
Ή μήπως αυτό που μέσα μου υπάρχει ακόμη
μοιάζει

με ηττημένο στρατό,
που υποχωρεί άτακτα
μπροστά σε μια νίκη ήδη κερδισμένη;

Ποιος είμ' εγώ; Μοναχική ερώτηση που χλευάζει
την ερημιά μου,
Όποιος κι αν είμαι, εσύ με ξέρεις.
Θεέ, δικός σου είμαι!

Bonhoeffer, Dietrich (1999). Ποιος είμαι εγώ;
Επιμ. ΑΙ. Melloni, Comunità di Bose:
Qiqazon. Περ. Σύναξη, τ. 106, (Απρ. –
Ιούν. 2008). Απόδοση: Παναγιώτης
Αρ. Υφαντής

Η συμβολή της θρησκείας στην αυτογνωσία και στη γνώση του κόσμου

1. Πραξ 9,1-19: Η μεταστροφή του Σαύλου

Στο μεταξύ ο Σαύλος συνέχιζε να έχει απειλητικές και
φονικές διαθέσεις για τους μαθητές του Κυρίου· πήγε

μάλιστα στον αρχιερέα και του ζήτησε συστατικές επιστολές για τις συναγωγές στη Δαμασκό. Ήθελε να φέρει δεμένους στην Ιερουσαλήμ όποιους θα 'βρισκε εκεί να ακολουθούν την οδό του Κυρίου, άντρες και γυναίκες. Καθώς πήγαινε και πλησίαζε στην Δαμασκό, ξαφνικά τον φώτισε μια αστραπή από τον ουρανό. Αυτός έπεσε στη γη κι άκουσε μια φωνή να του λέει: «Σαούλ, Σαούλ, γιατί με καταδιώκεις;». «Ποιος είσαι, Κύριε;» ρώτησε. Κι ο Κύριος του απάντησε: «Εγώ είμαι ο Ιησούς, που εσύ τον καταδιώκεις. Σήκω όμως και μπες στην πόλη· εκεί θα σου πούνε τι πρέπει να κάνεις». Οι άντρες που συνόδευαν το Σαύλο έμειναν μ' ανοιχτό το στόμα, γιατί άκουγαν τη φωνή, δεν έβλεπαν όμως κανένα. Αυτός σηκώθηκε πάνω κι ενώ τα μάτια του ήταν ανοιχτά, δεν έβλεπε τίποτε. Οι συνοδοί του τότε τον έπιασαν από το χέρι και τον οδήγησαν στη Δαμασκό. Τρεις μέρες ήταν τυφλός. Στο διάστημα αυτό ούτε έφαγε ούτε ήπιε.

Εκεί στη Δαμασκό ζούσε ένας μαθητής που τον έλεγαν Ανανία. Σ' αυτόν φανερώθηκε σε όραμα ο Κύριος και του είπε: «Ανανία!» Εκείνος απάντησε: «Ορίστε, Κύριε!». «Σήκω», του λέει ο Κύριος, «και πήγαινε στην οδό που λέγεται Ευθεία. Εκεί, στο σπίτι του Ιούδα, ζήτησε κάποιον από την Ταρσό που λέγεται Σαύλος. Αυτή τη στιγμή προσεύχεται, και είδε σε όραμα κάποιον που λέγεται Ανανίας να μπαίνει και ν' ακουμπάει πάνω του το χέρι του για να ξαναβρεί το φως του».

Ο Ανανίας απάντησε: «Κύριε, έχω ακούσει από πολλούς πόσα δεινά έχει προκαλέσει αυτός ο άνθρωπος

στους πιστούς σου στην Ιερουσαλήμ. Κι εδώ που ήρθε, έχει εξουσιοδότηση από τους αρχιερείς να συλλάβει όλους όσοι ομολογούν το όνομά σου». «Πήγαινε», του λέει ο Κύριος, «γιατί αυτόν εγώ τον διάλεξα για να τον χρησιμοποιήσω ως όργανο που θα με κάνει γνωστό στα έθνη και στους άρχοντές τους, και στον ισραηλιτικό λαό. Κι εγώ θα του δείξω πόσα θα πρέπει να πάθει για χάρη του ονόματός μου».

Τότε ο Ανανίας έφυγε και πήγε σ' εκείνο το σπίτι. Ακούμπησε τα χέρια του πάνω στο Σαούλ και του είπε: «Σαούλ, αδερφέ, ο Κύριος, ο Ιησούς, αυτός που σου φανερώθηκε στο δρόμο καθώς ερχόσουν, με έστειλε για να ξαναβρείς το φως σου και να γεμίσεις με Άγιο Πνεύμα». Αμέσως τότε έπεσαν από τα μάτια του κάτι σαν λέπια και ξαναβρήκε το φως του. Σηκώθηκε, βαφτίστηκε, και κατόπιν έφαγε και συνήλθε».

2. Απόστολος Παύλος: Ο άνθρωπος της Καινής Κτίσεως

«Εξαίφνης, μέσα στο φως του μεσημεριού, μια έκρηξη ουράνιας φωτοχυσίας τυφλώνει κοντά στη Δαμασκό τον διώκτη του Χριστού και τον μετατρέπει στον κορυφαίο απόστολο Παύλο...

Έτσι, ο «εμπνέων απειλής και φόνου εις τους μαθητάς του Κυρίου (Πραξ. 9,1) αναδεικνύεται ο ένθερμος «κήρυξ και απόστολος» (Β΄ Τιμ. 1,11) του Ευαγγελίου. Ασπάζεται με όλη του την ύπαρξη τη νέα αποστολή. Γι'

αυτό, πιστεύει και ζη ότι εκ κοιλίας μητρός ήταν «αφωρισμένος» γι' αυτό το έργο «εις την υπακοήν του Χριστού» (Β' Κορ. 10,5).

Συνειδητοποιεί ότι ο Θεός «πρώτος ηγάπησεν ημάς» (Α' Ιω. 4,19). Και εμείς είμαστε όχι οι γνόντες τον Θεόν, αλλά οι γνωσθέντες υπ' Αυτού...(Και αλλάζει ριζικά). Γιατί ο Παύλος ως «αληθής εραστής και εξεστηκώς» (Δ. Αρεοπαγίτης, PG 3, 712A), δεν ανήκει στον εαυτό του, αλλά στον Αγαπώμενο. Δεν ζει αυτός, αλλά εν αυτώ ζη ο Χριστός. Ο ίδιος έχει πεθάνει. Βρίσκεται αλλού η αγάπη και η ύπαρξή του.

Όταν λοιπόν πάει να μιλήσει γι' αυτόν τον αληθινό εαυτό του, δεν μιλά ούτε για τον Σαύλο, που ήταν κάποτε, ούτε για τον Παύλο που ξέρει ο κόσμος. Αλλά μιλά, σε τρίτο πρόσωπο, για κάποιον άλλον, άγνωστο, που είναι ο κεκρυμμένος εαυτός του».

Γοντικάκης Β., αρχιμανδρίτης (2002). Φως Χριστού φαίνει πάσι.Ιερά Μονή Ιβήρων, σ. 27-31.

Ζωγραφική: Caravaggio, Η μεταστροφή του Αγίου Παύλου – Σχολιασμός:

1. Caravaggio, Η μεταστροφή του Αγίου Παύλου (π. 1600-1601), Santa Maria del Popolo, Ρώμη.

α. Στο έργο «Η μεταστροφή του Αποστόλου Παύλου» ο Caravaggio επικεντρώνεται στην εσωτερική συμμετοχή του Αγίου Παύλου σε αυτή τη στιγμή της θρησκευτικής έκστασης, δημιουργώντας ένα σκοτεινό και μυστηριώδες φόντο. Παρόλο που ο θεατής δεν βλέπει κάποια ουράνια οπτασία, η σκηνή μπορεί

να προσδιοριστεί εύκολα ως μεταστροφή του Αγίου Παύλου λόγω των συναισθημάτων, που εντείνονται από τον φωτισμό. Σε αυτό το συγκεκριμένο έργο, ο Caravaggio χρησιμοποιεί όχι μόνο δραματικό φωτισμό, αλλά τοποθετεί έτσι τους χαρακτήρες, ώστε να εντείνει τη στιγμή της μεταστροφής του Αγίου Παύλου, ο οποίος και είναι ο κύριος χαρακτήρας του πίνακα. Έπεσε μακριά από το άλογό του και κείται με την πλάτη του στο έδαφος. Ο Απ. Παύλος αντανακλά περισσότερο φως από όλους τους χαρακτήρες και η προσοχή δίνεται σε αυτόν κατά ένα περίεργο τρόπο. Γιατί ο Παύλος είναι στο έδαφος, πολύ μικρότερος από το άλογο, που και αυτό βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο του πίνακα. Το σώμα του Παύλου δεν είναι κατά πρόσωπο προς τον θεατή και η παρουσία του είναι ισχυρή.

Wikipedia, “Conversion on the Way to Damascus”

β. Στο έργο του «Η Μεταστροφή του Αγίου Παύλου» (1601), ο Άγιος Παύλος είναι ένας άξεστος νεαρός στρατιώτης, ενώ ένας ρυτιδωμένος και φαλακρός χωρικός βαστάει το άλογό του. Ο πίνακας, με τις ρεαλιστικές μορφές σε φυσικό μέγεθος, αποτελεί μια ανοιχτή πρόσκληση για συμμετοχή στο «μυστήριο της μεταστροφής». Είναι χαρακτηριστικό ότι το δραματικό στοιχείο γίνεται καλύτερα αντιληπτό, αν ο θεατής παρατηρήσει τον πίνακα γονατιστός από την είσοδο του παρεκκλησίου (στη

Σάντα Μαρία ντελ Πόπολο της Ρώμης).

Καραβάτζιο: Απαστράπτων στο απόλυτο σκοτάδι
(εικόνες) Άρθρο στην ηλ/νική εφημερίδα
tvxs (18.7.2016)(<http://tvxs.gr/>)

1. Φωτισμός της ψυχής

«Όπως ακριβώς, όταν κάποιος βρίσκεται προηγουμένως στο σκοτάδι, ξαφνικά, μόλις δει τον ήλιο, φωτίζονται τα σωματικά του μάτια και βλέπει εκείνα που πριν δεν τα έβλεπε καθαρά, έτσι και αυτός που αξιώνεται να λάβει το Άγιο Πνεύμα, φωτίζεται στην ψυχή και βλέπει πράγματα που ξεπερνούν τα ανθρώπινα μέτρα, τα οποία δεν τα είχε γνωρίσει πριν. Το σώμα του είναι στην γη και η ψυχή του σαν μέσα από κάποιο καθρέπτη βλέπει τους ουραμούς».

Μαυρομάτης, Γ. (1990). Κατηχήσεις
αγίου Κυρίλλου Ιεροσολύμων,
τ. Β΄. Κατερίνη: Επέκταση, σ. 432-433.

2. Η αληθινή γνώση του εαυτού μας

«Η αληθινή γνώση του εαυτού μας και η ειλικρίνεια έναντί του θα μας πείσει ότι βασικά έχουμε μια σχεδόν ακατανίκητη τάση να αναζητούμε φανερά ή όχι, συνειδητά ή όχι, τον ίδιο τον εαυτό μας διαμέσου της αγάπης προς τους άλλους. Μπορεί να αναζητούμε την δική μας

συναισθηματική ευφορία και μια συγκινησιακή έκσταση, μια ευχαρίστηση προσωπική μόνο μέσω της αγάπης, πράγμα που άλλοι θα επεδίωκαν με άλλα μέσα. Και το ερώτημα είναι: κάνουμε τα έργα της αγάπης και γενικά αγαπούμε, για να ικανοποιούμε τον εαυτό μας με το ευάρεστο συναίσθημα, που αυτή δημιουργεί, και αυτό θέλουμε μόνο και όχι την χαρά και την ευτυχία του άλλου;

[...] Η αυτοεξέταση θα μας πληροφορήσει για την ύπαρξη των αρνητικών στοιχείων της παλαιότητάς μας, όπως είναι η εγωιστικότητα και η αυτοφιλία ή φιλαυτία. Και γι' αυτό έχουμε ανάγκη θείου φωτισμού, που μας αποκαλύπτει καθαρά το εσωτερικό μας».

Βίττης, Ευσ., αρχιμ. (2012). Εμείς και η Αγάπη μας.
Άγιον Όρος: Ι. Μ. Οσίου Γρηγορίου.

3. Αυταπάτη

«Πολλοί πάρα πολλοί, είναι εκείνοι που δεν βρήκαν τον εαυτό τους αλλά τον αγάπησαν. Τη φανταστική εικόνα τους αγαπούν αυτοί και όχι τον εαυτό τους. Η αυταπάτη για αυτούς είναι γλυκιά, αυτήν αγαπούν και όχι τον εαυτό τους. Πολλοί είναι εκείνοι που φτιάχνουν πήλινες κατασρόλες και νομίζουν για τον εαυτό τους ότι είναι γλύπτες. Πολλοί είναι εκείνοι που έγιναν πολιτικοί, ενώ θα έπρεπε να είναι έμποροι. Όλοι αυτοί μιλούν για αγάπη προς τους εχθρούς, αλλά εν τω μεταξύ ακόμα ούτε τον εαυτό τους δεν αγαπούν, αφού δεν τον γνωρίζουν, ούτε καν ανακάλυψαν τον καλύτερο εαυτό τους. Η

αγάπη τους είναι ψεύτικη, εφόσον είναι σχετική με την ψευδή εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους και όχι με την αλήθεια. Όταν ο κεραμοποιός αγαπά τον γλύπτη μέσα του, η αγάπη του για τον εαυτό του είναι ψευδής. Και όποιος αγαπά ψευδώς τον εαυτό του αυτός αγαπά ψευδώς και τους φίλους του. Και όποιου η αγάπη είναι ψεύτικη προς τον εαυτό του και προς τους φίλους του, αυτού η αγάπη προς τους εχθρούς είναι δύο φορές μεγαλύτερο ψέμα».

Άγιος Νικόλαος Βελιμίροβιτς (2008). Αργά βαδίζει ο Χριστός. Αθήνα: Εν Πλω, σ. 83-84.

4. «Γνώθι σαυτόν»

«Πρώτα απ' όλα χρειάζεται το «γνώθι σαυτόν». Δηλαδή να γνωρίσεις τον εαυτό σου, ποιος είσαι. Ποιος είσαι στ' αλήθεια, όχι ποιος νομίζεις εσύ ότι είσαι! Με την γνώση αυτή γίνεσαι ο σοφότερος των ανθρώπων. Με τέτοια επίγνωση έρχεσαι σε ταπείνωση και παίρνεις χάρη από τον Κύριο. [...] Ο φοβούμενος να γνωρίσει τον εαυτό του, αυτός βρίσκεται μακριά από την γνώση. Άλλο τίποτε δεν αγαπά, παρά να βλέπει μόνο λάθη στους άλλους και να τους κρίνει. Αυτός δεν βλέπει στους άλλους χαρίσματα, αλλά μόνον ελαττώματα –δεν βλέπει στον εαυτό του ελαττώματα, παρά μόνο χαρίσματα. Και αυτό είναι το χαρακτηριστικό ελάττωμα των ανθρώπων του καιρού μας που δεν αναγνωρίζουμε ο ένας το χάρισμα του άλλου».

Γέροντας Ιωσήφ ο Ησυχαστής (2011).

Ἐκφρασις Μοναχικῆς ἐμπειρίας.
Ἅγιο Ὅρος: Ἐκδόσεις Ι. Μ. Φιλοθέου.

5. Γνωρίζω τον εαυτό μου, γνωρίζω τον Θεό

«Γνώρισε τον εαυτό σου πριν από όλα, διότι τίποτα δεν είναι δυσκολότερο από αυτό, [...] τίποτα κοπιαστικότερο. Όταν όμως γνωρίσεις τον εαυτό σου, τότε θα μπορέσεις να γνωρίσεις και τον Θεό και να εξετάσεις με τον λογισμό τα κτίσματα, όπως ταιριάζει».

Ἵσσιος Νείλος ο Ασκητής

6. Γνωρίζω τον εαυτό μου, γνωρίζω τα πάντα

«Αυτός που γνωρίζει τον εαυτό του, έλαβε τη γνώση των πάντων. Διότι το να γνωρίζει κανείς τον εαυτό του, είναι η ολοκλήρωση της γνώσης των πάντων».

Ἅγιος Ισαάκ ο Σύρος

7. Ο εαυτός μας

«Πρέπει να αποδεχόμαστε όχι μόνο τον πλησίον μας, αλλά και τον ίδιο τον εαυτό μας. Έχουμε την τάση, με πολλή ευκολία να θεωρούμε σαν αληθινό εαυτό μας όλα όσα μας αρέσουν σ' αυτόν, ενώ όλα εκείνα που εμείς και οι άλλοι του βρίσκουμε άσχημα, τα θεωρούμε τυχαία. Εγώ είμαι ο αληθινός και ελκυστικός εαυτός μου, ενώ οι διάφορες καταστάσεις παραμορφώνουν τις καλύτερες διαθέσεις μου, αποσυντονίζουν τις ευγενικότερες παρορμήσεις μου. Εδώ ταιριάζει να θυμηθούμε μία σελίδα από την αλληλογραφία του Ρώσου

στάρετς Μακαρίου της Optina. Είναι από τα γράμματα που αντάλλαξε με έναν έμπορο της Πετρούπολης. «Η οικονόμος μου έφυγε και οι φίλοι μου με συμβούλεψαν να πάρω στη θέση της ένα κορίτσι από το χωριό. Εσείς τι θα λέγατε να κάνω; Να την προσλάβω ή όχι;». «Ναι», ήταν η απάντηση του στάρετς. Ύστερα από λίγο καιρό ο έμπορος ξανάγραψε: «Πάτερ, δωσ' μου την ευχή σου να τη διώξω. Είναι σωστός δαίμονας. Από τότε που ήρθε εδώ μέσα, τον περισσότερο καιρό είμαι έξω φρενών από θυμό και έχω χάσει εντελώς τον έλεγχο του εαυτού μου!». Ο στάρετς απάντησε: «Φρόντισε να μην τη διώξεις. Είναι άγγελος που ο Θεός σου έστειλε για να σε βοηθήσει να δεις πόσος θυμός ήταν κρυμμένος μέσα σου, πράγμα που η προηγούμενη οικονόμος ποτέ δε μπόρεσε να σε κάνει να ανακαλύψεις».

Bloom, Anth. (1985). Πορεία και Συνάντηση. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 20.

Σύνδεση της αυτογνωσίας με την κοινωνικότητα, την αγάπη και την πηγή της αγάπης (Θεός).

1. Αυτογνωσία, συγχώρεση και μετάνοια

α. Εκείνος που έχει επίγνωση των δικών του αμαρτιών, ευκολότερα συγχωρεί τον συνδούλο του.

Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος, Εἰς Ματθαῖον ὁμιλία ΞΑ', 5, ΕΠΕ 11, 442, ΡG 58, 594.

β. Ας προσπαθήσουμε να γνωρίσουμε καλά τον εαυτό μας, να γνωρίσουμε καλά τα τραύματα της ψυχής μας· γιατί τότε μόνον θα μπορέσουμε να χρησιμοποιήσουμε και τα κατάλληλα για τη θεραπεία φάρμακα. Γιατί, εκείνος που αγνοεί την αρρώστια του, δε θα λάβει κανένα μέτρο για τη θεραπεία της. Έχουμε πολύ αμαρτήσσει· το γνωρίζω κι εγώ· [...] Αλλά δεν έχουμε αποκλεισθεί από τη συγχώρεση, ούτε στερηθήκαμε τη μετάνοια. Στεκόμαστε ακόμη όρθιοι στο πνευματικό σκάμμα και διεξάγουμε τους αγώνες της μετάνοιας.

Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος, Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας... καὶ περὶ μετανοίας, 5, ΕΠΕ 31, 90, ΡG 49, 262.

γ. Οι Πατέρες και Ασκητές της Εκκλησίας υπογράμμισαν την ανάγκη αλλά και τη δύναμη του ανθρώπου να έρθει σε διάλογο με τον εσωτερικό του κόσμο, να συναισθανθεί τα αδιέξοδά του και να μετανοήσει, δηλαδή να μεταβάλει ριζικά τρόπο σκέψης και ζωής (μετα-νοώ = μεταβάλλω νουν). Αυτή την πορεία διακονεί το μυστήριο της Εξομολόγησης. Στην Εξομολόγηση ο ίδιος ο άνθρωπος "ψάχνεται" και "ανοίγεται" - δεν "ανακρίνεται".

Είναι χαρακτηριστικός ο όρος που χρησιμοποιεί η Εκκλησία για να καταγράψει το αποτέλεσμα μιας ειλικρινούς, αυτοκριτικής εξομολόγησης: συγχώρηση. Αν σκεφτούμε λίγο πάνω στην προέλευση αυτής

της λέξης, θα δούμε ότι στην παράδοση της Ορθο-δοξίας η Εξομολόγηση δεν είναι δίκη, γι' αυτό και η συγχώρηση δεν είναι δικαστική απόφαση (έστω και αθωωτική). Συν-χωρούμαι σημαίνει ότι κατορθώνω να παλέψω τον εγωισμό μου και να βρεθώ πάλι παρέα με όλους τους αδελφούς μου στον ίδιο χώρο, στην Εκκλησία, όπως τα μέλη βρίσκονται όλα στο σώμα.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Γ' Λυκείου, ΔΕ 3, σ. 28.

2. Δεν θα βρεις τίποτε άλλο από την αγάπη

Έχει επίσης γραφή ότι «ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» [...] Δεν θα βρεις τίποτε άλλο από την αγάπη. Αυτή όχι μόνο κατευθύνει [τους ανθρώπους] και τους κινεί, αλλά και εύκολα τους βγάζει από τον εαυτό τους.

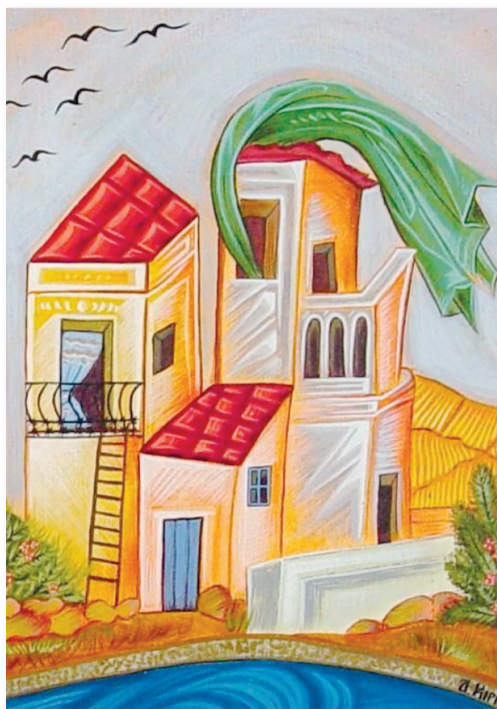
Άγιος Νικόλαος Καβάσιλας (1990).
Περί της εν Χριστώ Ζωής, Λόγοι Επτά.
Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ι. Ησυχ.
Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, σ. 256.

3. Η κυκλική κίνηση της αγάπης

Η χριστιανική αγάπη κινείται κυκλικά. Πρώτα έρχεται η αγάπη προς τον εαυτό μας, κατόπιν η αγάπη προς τους φίλους μας, μετά η αγάπη προς τους εχθρούς μας και, τέλος, η αγάπη προς τον Θεό. Ο Χριστός την αγάπη προς τον εαυτό μας την πήρε για μέτρο της αγάπης

μας για τους ανθρώπους και για τον Θεό. «Όπως αγαπάς τον εαυτό σου», λέει ο Χριστός, «να αγαπάς και τον πλησίον σου». Αν οι άνθρωποι είχαν χριστιανική αγάπη προς τον εαυτό τους, γρήγορα θα είχαν και χριστιανική αγάπη προς τους φίλους τους και προς τους εχθρούς τους. Αλλά αυτή η βασική αγάπη των ανθρώπων – η αγάπη προς τον εαυτό μας – ακόμα πλειοψηφεί ως ζωώδης, εγωιστική, αδηφάγα, ακάθαρτη, οπότε και κάθε άλλη αγάπη, βασιζόμενη σε τέτοια αγάπη, είναι ομοίως τέτοια».

Άγιος Νικόλαος Βελιμίροβιτς, (2008). Αργά βαδίζει ο Χριστός. Αθήνα: Εν Πλω, σ. 94-95.

4. Υπάρχω σημαίνει υπάρχω για έναν άλλο

«Υπάρχω σημαίνει επικοινωνώ, σημαίνει υπάρχω για έναν άλλο. Δεν μπορώ να γίνω ο εαυτός μου χωρίς τον άλλο. Πρέπει να βρω τον εαυτό μου σε έναν άλλο, ανακαλύπτοντας τον άλλο στον εαυτό μου».

Bakhtin Mikhail (1984). Problems of Dostoevsky's Poetics. Μτφρ. Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press, σ. 287.

5. Γνώση αποχτούμε, όταν μας αγαπούν και αγαπάμε

«Ο μόνος τρόπος να γνωρίσουμε τον Θεό, ή μάλλον να μας γνωρίσει είναι να ενσωματωθούμε στο πρόσωπο του Χριστού [...].

Γνώση αποχτούμε, όταν μας αγαπούν και αγαπάμε. Αυτό είναι και ένα στοιχείο που διαφοροποιεί την Εκκλησία από τη θρησκεία».

Κατσιάρας, Α. & Βαμβουνάκη, Μ. (2008). Όταν ο Θεός πεθαίνει. Μία συζήτηση. Αθήνα: Αρμός, σ. 150, 127.

6. Η καθαρή καρδιά

Μπορεί να βλέπουμε με τα μάτια της αγάπης, με καθαρή καρδιά ικανή να βλέπει το Θεό και την εικόνα Του στο πρόσωπο των ανθρώπων: ακόμα και εκείνων όπου η εικόνα Του, κάτω από στρώματα προσωπείων και παραπιοήσεων, μόνο αμυδρά πια απεικονίζει την αληθινή και βαθιά μυστική ταυτότητα του ανθρώπου.

Όπως λέει και η αλεπού στο Μικρό Πρίγκιπα: «μόνο με την καρδιά μπορούμε να δούμε αληθινά. Η ουσία ξεφεύγει σαν ψάχνεις με τα μάτια».

Bloom, Anth. (1985). Πορεία και Συνάντηση. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 40.

7. Ο φόβος του Άλλου

Η ουσία της αμαρτίας είναι ο φόβος του Άλλου, πράγμα που αποτελεί μέρος της απόρριψης του Θεού. Εφόσον η επιβεβαίωση του «εαυτού» μας πραγματοποιείται μέσω της απόρριψης και όχι της αποδοχής του Άλλου - αυτό επέλεξε ελεύθερα να κάνει ο Αδάμ - δεν είναι παρά φυσιολογικό και αναπόφευκτο ο άλλος να γίνει εχθρός και απειλή. Η συμφιλίωση με τον Θεό είναι αναγκαία προϋπόθεση για τη συμφιλίωση με οποιονδήποτε «άλλον».

Από τότε που ο Υιός του Θεού, κινήθηκε για να συναντήσει το άλλο, τη δημιουργία του — αδειάζοντας τον εαυτό του δια μέσου της κένωσης της ενσάρκωσης — ο κενωτικός τρόπος είναι ο μόνος που αρμόζει στον Χριστιανό στην κοινωνία του με τον άλλο, είτε αυτός είναι ο Θεός είτε ο γείτονας».

Ζηζιούλας, Ι., Μητροπολίτης Περγάμου (2000). Κοινωνία και ετερότητα. Σύναξη, τ. 76, σ. 5-15.

1. «Μα όταν κανείς γνωρίζει καλά έναν άλλον, είναι σα να γνωρίζει τον εαυτό του»

Σαίξπηρ. Άμλετ. V. II. 138-140.

2. «Είδες τον αδελφό σου, είδες τον Θεό σου».

Αββάς Απολλώς, Γεροντικόν.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Συνδέουμε θρησκευτικότητα και πίστη με τον εαυτό και την αυτογνωσία.
- ✓ Αναλύουμε τη σημασία της αυτογνωσίας για τη σχέση με τον εαυτό, τον άλλο, τον Θεό.

Σημειώνουμε...

.....

.....

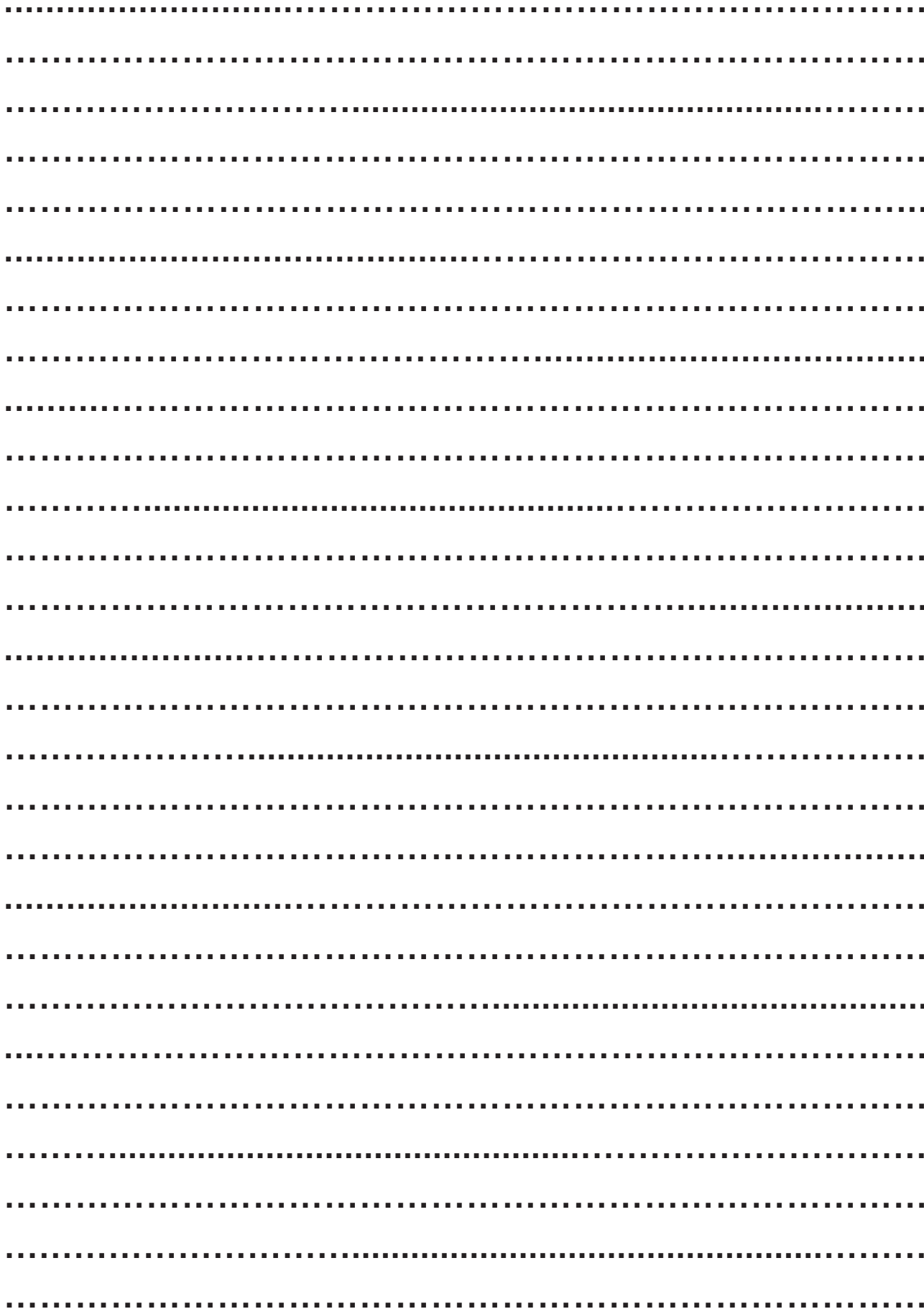
.....

.....

.....

.....

.....

1.3. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Αποτύπωση εμπειριών για τη χαρά και τις δυσχέρειες της επικοινωνίας.

Παραμύθι. Αντουάν Ντε Σεντ-Εξιπερί, Ο μικρός πρίγκιπας (απόσπασμα)

“Καλημέρα”, είπε η αλεπού.

“Καλημέρα”, απάντησε ευγενικά ο μικρός πρίγκιπας, που γύρισε το κεφάλι αλλά δεν είδε τίποτα.

“Εδώ είμαι”, είπε η φωνή, “κάτω από τη μηλιά”.

“Τι είσαι εσύ;” είπε ο μικρός πρίγκιπας. “Είσαι πολύ όμορφη...”

“Αλεπού είμαι”, είπε η αλεπού.

“Έλα να παίξεις μαζί μου”, της πρότεινε ο μικρός πρίγκιπας. “Είμαι τόσο λυπημένος...”

“Δεν γίνεται να παίξω μαζί σου”, είπε η αλεπού. “Δεν είμαι εξημερωμένη”.

“Α, συγγνώμη”, έκανε ο μικρός πρίγκιπας.

Αφού το σκέφτηκε λίγο όμως, πρόσθεσε:

“Τι σημαίνει “εξημερώνω;””

“Δεν είσαι από δω”, είπε η αλεπού. “Τι γυρεύεις;”

“Τους ανθρώπους γυρεύω”, είπε ο μικρός πρίγκιπας.

“Τι σημαίνει “εξημερώνω;””

“Οι άνθρωποι”, είπε η αλεπού, “έχουν όπλα και κυνηγούν. Είναι φοβερά ενοχλητικό!”

“Εσύ αυτούς γυρεύεις;”

“Φίλους γυρεύω. Τι σημαίνει “εξημερώνω”;

“Είναι κάτι που έχει ξεχαστεί πια”, είπε η αλεπού. “ Σημαίνει “δημιουργώ δεσμούς...”

“Δημιουργώ δεσμούς;”

“Βεβαίως”, είπε η αλεπού. “Εσύ ακόμα δεν είσαι για μένα παρά ένα μικρό αγόρι που μοιάζει με εκατό χιλιάδες άλλα μικρά αγόρια. Και δεν σε έχω ανάγκη. Ούτε κι εσύ έχεις ανάγκη εμένα. Δεν είμαι για σένα παρά μια αλεπού που μοιάζει με εκατό χιλιάδες άλλες αλεπούδες. Αν όμως με εξημερώσεις, θα έχουμε ανάγκη ο ένας τον άλλον. Θα είσαι για μένα μοναδικός στον κόσμο. Θα είμαι για σένα μοναδική στον κόσμο...”

“Αρχίζω να καταλαβαίνω”, είπε ο μικρός πρίγκιπας. Η αλεπού επανήλθε στη σκέψη της.

“Η ζωή μου είναι μονότονη. Εγώ κυνηγώ κότες, οι άνθρωποι κυνηγούν εμένα. Όλες οι κότες μοιάζουν μεταξύ τους και όλοι οι άνθρωποι μοιάζουν μεταξύ τους. Οπότε βαριέμαι λίγο. Αν όμως με εξημερώσεις, η ζωή μου θα γεμίσει φως. Θα αναγνωρίζω το θόρυβο βημάτων διαφορετικών από τα άλλα. Τα άλλα βήματα με κάνουν να κρύβομαι στη γη. Τα δικά σου θα με καλούν έξω από τη φωλιά μου, σαν μουσική.”[...]

Η αλεπού σώπασε και κοίταξε το μικρό πρίγκιπα για ώρα:

“Σε παρακαλώ... εξημέρωσέ με”, του είπε.

“Θέλω πολύ”, απάντησε ο μικρός πρίγκιπας, “μα δεν έχω πολύ χρόνο”.

“Πρέπει να ανακαλύψω φίλους και να γνωρίσω πολλά πράγματα”.

“Δε γνωρίζεις παρά μόνο τα πράγματα που εξημερώνεις”, είπε η αλεπού.

“Οι άνθρωποι δεν έχουν πια χρόνο να μάθουν τίποτα. Αγοράζουν πράγματα που φτιάχνονται από εμπόρους. Και επειδή δεν υπάρχουν έμποροι φίλων, οι άνθρωποι δεν έχουν πια φίλους. Αν θέλεις ένα φίλο, εξημέρωσέ με!”[...]

Έτσι λοιπόν ο μικρός πρίγκιπας εξημέρωσε την αλεπού. Και όταν ήρθε η ώρα να φύγει:

“Α!” είπε η αλεπού. “Θα κλάψω”.

“Εσύ φταις”, είπε ο μικρός πρίγκιπας, “εγώ δεν επιθυμούσα το κακό σου, εσύ ήθελες να σε εξημερώσω...”

“Φυσικά”, είπε η αλεπού.

“Μα θα κλάψεις!” είπε ο μικρός πρίγκιπας.

“Φυσικά”, είπε η αλεπού.

“Οπότε δεν κερδίζεις τίποτα!”.

“Κερδίζω!”

“Αντίο”, της είπε ο μικρός πρίγκιπας.

“Αντίο”, είπε η αλεπού. “Θα σου πω ένα μυστικό. Είναι πολύ απλό: μόνο με την καρδιά βλέπεις καλά. Την ουσία δεν την βλέπουν τα μάτια.”

“Την ουσία δεν την βλέπουν τα μάτια”, επανέλαβε ο μικρός πρίγκιπας για να το θυμάται...

Αντουάν ντε Σεντ-Εξιπερί (2016). Ο Μικρός Πρίγκιπας. Μτφρ. Θ. Δαρβίρη. Αθήνα: Καθημερινές Εκδόσεις, σ. 77-82.

1. Το αντίθετο της λέξης επικοινωνία

[...] Όλη η συμπεριφορά μας είναι επικοινωνία. Μάλιστα ο καθηγητής Fr. Lever παρατηρεί ότι το ρήμα «επικοινωνώ» φαίνεται να κλίνεται ομαλά, ωστόσο στην πραγματικότητα δεν μπορεί να πάρει άρνηση. Οι P. Watzlawick, J. H. Beavin και D. D. Jackson υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά και, κατ' επέκταση, η επικοινωνία δεν έχουν αντίθετο. Το να ισχυριστεί κάποιος, λοιπόν, ότι δεν επικοινωνεί δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, και μάλιστα όταν κάνουμε λόγο για μη λεκτική επικοινωνία. Δεν είναι δυνατή η μη επικοινωνία, γιατί η άρνηση της επικοινωνίας καθεαυτή είναι επικοινωνία. Ο άνθρωπος δεν επικοινωνεί μόνο όταν μιλά ή κάνει κάτι συνειδητά, με κάποιο σκοπό, αλλά και όταν ενεργεί άσκοπα ή ανεξέλεγκτα, ασυναίσθητα, σιωπά ή αδρανεί ή απλώς υπάρχει. Άρα, η ανθρώπινη ύπαρξη είναι ένας πομπός μηνυμάτων, σκόπιμων ή ανεξέλεγκτων και τυχαίων, που είναι συνεχώς σε λειτουργία. Η απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια, για να υφίσταται γεγονός επικοινωνίας [...] είναι η ύπαρξη ενός δέκτη, που θα προσπαθήσει να αποκωδικοποιήσει το μήνυμα.

Κάποιος θα μπορούσε ν' αντιταχθεί λέγοντας πως καθημερινά βιώνουμε καταστάσεις κατά τις οποίες λέμε ότι δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε με κάποιον. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι δεν εννοούμε πως μεταξύ μας δε λαμβάνει χώρα μια

μορφή επικοινωνίας, αλλά πως η επικοινωνία μας δεν έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Με άλλα λόγια, στη δεδομένη περίπτωση το μήνυμα που έλαβε ο δέκτης δεν το κατανόησε έτσι, όπως επιθυμούσε ο πομπός. Έτσι, ενώ δεν μπορούμε να πούμε ότι δεν υπάρχει επικοινωνία, μπορούμε να μιλάμε για αποτυχημένη ή λιγότερο επιτυχημένη επικοινωνία.

Ακανθοπούλου, Κ. (2007). Παιδαγωγική ανάλυση της επι-κοινωνίας του Χριστού. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 94-95.

2. Η επικοινωνία στα κοινωνικά δίκτυα

Οι περισσότεροι από εμάς έχουμε επίγνωση της άμεσης επίδρασής μας στους φίλους και την οικογένειά μας. Οι πράξεις μας μπορούν να τους κάνουν ευτυχισμένους ή δυστυχισμένους, υγιείς ή αρρώστους, ακόμη και πλούσιους ή φτωχούς. Σπάνια όμως αναλογιζόμαστε ότι ο αντίκτυπος όσων σκεφτόμαστε, αισθανόμαστε, κάνουμε ή λέμε μπορεί να επεκτείνεται πολύ πέρα από τους ανθρώπους που γνωρίζουμε. Αντιστρόφως, οι φίλοι και οι συγγενείς μας λειτουργούν ως αγωγοί που μεταφέρουν προς εμάς επιρροές εκατοντάδων ή και χιλιάδων ανθρώπων. Σε ένα είδος κοινωνικής αλυσιδωτής αντίδρασης μπορούμε να επηρεαστούμε από γεγονότα στα οποία δε συμμετείχαμε και από ανθρώπους που δε γνωρίζουμε. Είναι σα να μπορούμε να νιώσουμε τον παλμό του κοινωνικού κόσμου που μας

περιβάλλει και να ανταποκριθούμε στο ρυθμό του. Ως μέλη ενός κοινωνικού δικτύου, υπερβαίνουμε τον εαυτό μας -για καλό ή για κακό- και γινόμαστε μέρος κάτι πολύ μεγαλύτερου. Είμαστε συνδεδεμένοι.

Christakis N., Fowler, J. (2010). Συνδεδεμένοι
Η εκπληκτική δύναμη των κοινωνικών δικτύων
και πώς αυτά διαμορφώνουν τη ζωή μας.
Αθήνα: Κάτοπτρο, σ. 53-54.

Πέρασμα από τη φιλία και τη λαχτάρα συναναστροφής στη θρησκεία ως επικοινωνία με το ιερό.

1. Τραγούδι: Το Περιβόλι (1969)

Στίχοι/Μουσική: Δ. Σαββόπουλος

Ερμηνευτής: Δ. Σαββόπουλος

Δίσκος: Το περιβόλι του τρελού

Κάτι αλήθεια συμβαίνει εδώ
κάτι μυστικό,
κάτι πλούσιο και παράξενο σαν τοπίο του βυθού,
ανθισμένες κερασιές κι
απόγευμα ζεστό
και πολύχρωμο χορτάρι, ναι, για ν' αποκοιμηθώ.

Αμαξάκια κάτασπρα φεύγουν απαλά
και μας φέρνουνε σε σένανε
στα μέρη τα παλιά,
στο γαλάζιο θρόνο σου χρυσό μανδύα φοράς
και σε δυο λιοντάρια ήμερα τα πόδια σου ακουμπάς.

Τόσα χρόνια πάλευα μόνος στα τυφλά
και ταξίδεψα κι αρρώστησα και πέρασα πολλά,
τώρα όμως πλάι σου και πάλι περπατώ,
μες στα χρώματα του κήπου σου και δίπλα στο νερό.

Αμαξάκια κάτασπρα φεύγουν απαλά
και μας φέρνουνε σε σένανε
στα μέρη τα παλιά,
κοντά μου φωσφορίζοντας
σκύβεις και με φιλάς,
για τη νύχτα με σκεπάζεις, ναι,
και με παρηγοράς.

2. Τραγούδι: Καλώς ήρθες παράξενε στον τόπο μου (1999)

Στίχοι/Μουσική: Foxmoor B. D./Active Member

Δίσκος: Μέρες παράξενες, θαυμάσιες μέρες

- Καλώς ήρθες ξένε στον τόπο μου
άραξε δίπλα να σου βάλω ένα κρασί να πιεις
συγχώρεσέ με λιγάκι για τον τρόπο μου

μα με βρήκες στην αγκαλιά της ντροπής
Ξέμεινα μόνος μου πάρε και κάτσε όπου θες
κουρασμένο σε βλέπω πρέπει καιρό να γυρίζεις
όμως μέσα στη ζαλάδα μου και πίσω απ' τις σκιές
σα να μου φαίνεται πως κάτι μου θυμίζεις
- Γεια σου και σένα, έλειπα χρόνια, ήμουνα κάπου

μακριά

με φέραν πίσω δυνατές φωνές
και κάποιες τύψεις που μου είπαν πως εδώ κοντά
έχω γεννηθεί κι έχω πεθάνει δυο χιλιάδες φορές
- Ω, να 'τα μας, καλά είπα όταν σε είδα
πως σίγουρα παράξενα θα πρέπει να μιλάς
από άλλο κόσμο έχεις απάνω σου σφραγίδα
αυτά τ' αγκάθια στο κεφάλι και τα ρούχα που φοράς
- Κάποτε, κάποιιοι μου το φόρεσαν για στέμμα
και με χλευάζανε μεγάλο βασιλιά
ακόμα τρέχει από τότε φρέσκο αίμα
σ' αυτά που ανέβηκαν του χρόνου τα σκαλιά
Γι' αυτό με βλέπεις μέσα στις σκιές
σα να φοβάμαι και να θέλω να γλυτώσω
Μια προσευχή σ' ένα περβόλι με ελιές
δεν με αφήσανε ποτέ να την τελειώσω[...]
-Πού με βρήκες εδώ κάτω, τι με θες;
Το μυαλό μου δε σαλεύει από κούνια
σα να γεννήθηκα μου φαίνεται χτες
ενώ έξω υπάρχουνε έξυπνοι μιλιούνια

-Αυτούς τους είδα, τους άκουσα, τους νιώθει το πετσί
μου

προτιμώ τα καρφιά που με κρατάνε στον σταυρό
αυτοί πουλήσανε ακριβά την γέννησή μου
αυτοί φυλάνε το σκοτάδι θησαυρό[...]

- Ωραίος, παράξενε φίλε μου, απόψε
για την ανημποριά μου βρήκες σκοπό
πάρε μια κούπα, πάρε ψωμί και κόψε
να τελειώσω το κρασί μου και θα πάω να τους πω

Αφού φωνάζουν όλοι αυτοί
κι αφού σκοτώνουν στ' όνομά σου
θα πω αναβάλλεται η γιορτή
πας να ξαπλώσεις στα καρφιά σου
Θα πω ο χρόνος πως τρελάθηκε
δεν κάνει στάση Γολγοθά
Θα πω ο παράξενος πως χάθηκε
κι έφυγε οριστικά

1. Ψαλμός 61

**Κοντά στο Θεό βρίσκει
η ψυχή μου τη γαλήνη**

Μονάχα στο Θεό βρίσκει η ψυχή μου τη γαλήνη·
μόνο από κείνον έρχεται η σωτηρία μου.

³Μονάχα εκείνος είναι
προστάτης και σωτήρας μου

και κάστρο μου·

μπορεί να κλονιστώ, μα δε θα πέσω.

⁴Ως πότε θα τα βάζετε

όλοι σας μ' έναν άνθρωπο

και θα ζητάτε να τον ρίξετε

καθώς τον τοίχο οπού γέρνει,

καθώς το φράχτη τον ετοιμόρροπο;

⁵Αυτό που θέλουν είναι να τον ρίξουν

απ' την τιμητική του θέση·

το ψέμα τούς αρέσει·

με το στόμα τους ευλογούν,

μέσα τους καταριούνται.

⁶Μονάχα στο Θεό βρίσκει η ψυχή μου τη γαλήνη·

γιατί αυτός μου δίνει την ελπίδα μου.

⁷Μονάχα εκείνος είναι

προστάτης και σωτήρας μου

και κάστρο μου· καθόλου δε θα κλονιστώ.

[...] ⁹Σ' εκείνον έλπιζε κάθε στιγμή, λαέ μου,

μπροστά του ανοίξτε τις καρδιές σας·

το καταφύγιό μας είν' ο Θεός.

¹⁰Πνοή τ' ανέμου οι επιφανείς

και σαν καπνός οι άσημοι·

στης ζυγαριάς το δίσκο όλοι μαζί

λιγότερο θα ζύγιζαν απ' την πνοή του ανέμου.

¹¹Στη βία μην εμπιστεύεστε,

μάταια μην ελπίζετε στην αρπαγή·

κι ο πλούτος αν πληθαίνει

μην προσηλώνεστε σ' αυτόν.

¹²Μία φορά μίλησε ο Θεός
κι εγώ άκουσα δύο πράγματα:
Πως στο Θεό ανήκει η δύναμη,
¹³σ' εσένα, Κύριε, η καλοσύνη·
και πως εσύ ανταποδίδεις στον καθένα
σύμφωνα με τα έργα του.

2. Ψαλμός 117

Θα ζήσω για να διηγούμαι
όσα ο Κύριος έκανε

⁵Μέσα στη θλίψη επικαλέστηκα τον Κύριο
κι ο Κύριος αποκρίθηκε ελευθερώνοντάς με.

⁶Ο Κύριος είναι βοηθός μου,
τίποτα δε φοβάμαι·

τι θα μου κάνουν οι άνθρωποι;

⁷Ο Κύριος είν' η βοήθειά μου
και δίχως φόβο θα κοιτώ όσους μ'
εχθρεύονται.

⁸Καλύτερα στον Κύριο κανείς
να καταφεύγει,

παρά να ελπίζει σε άνθρωπο.

⁹Καλύτερα στον Κύριο κανείς
να καταφεύγει,

παρά να ελπίζει σε άρχοντες.

¹⁰Όλα με περικύκλωσαν τα έθνη·
μα στου Κυρίου το όνομα τους
κατατρόπωσα.

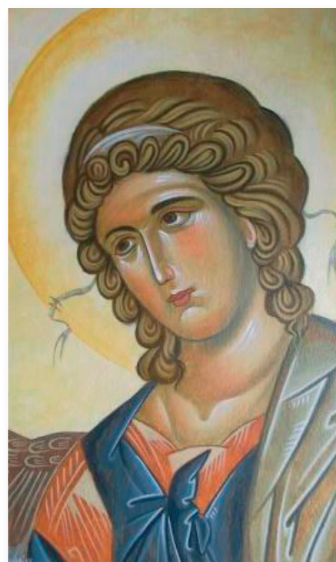
¹¹Σφιχτά με κύκλωσαν απ' όλες τις μεριές·
μα στου Κυρίου το όνομα τους
κατατρόπωσα.

¹²Με κύκλωσαν καθώς οι μέλισσες·
μα στου Κυρίου τ' όνομα τους
κατατρόπωσα.

Γρήγορα πάψαν οι επιθέσεις τους,
όπως σβύνει η φωτιά σαν καίει αγκάθια.

¹³Με δύναμη με σπρώξαν για να πέσω,
μα ο Κύριος με βοήθησε.

¹⁴Δύναμή μου και ύμνος μου ο Κύριος,
εκείνος μ' έσωσε. ..

Η προσευχή, η λατρεία, η θεογνωσία και η θεολογία ως επικοινωνία στις χριστιανικές θρησκευτικές παραδόσεις.

1. Ο θείος έρως

– Γέροντα, ο θείος έρως είναι η αγάπη για τον Θεό;
– Ο θείος έρως είναι κάτι ανώτερο από την αγάπη για τον Θεό· είναι τρέλλα. Αγάπη-έρως-τρέλλα, όπως φθόνος-μίσος-φόνος. Η ακριβή αγάπη προς τον Θεό, με τις θυσίες της, γλυκοβράζει την καρδιά, και σαν τον ατμό πετιέται ο θείος έρως, ο οποίος δεν μπορεί να συγκρατηθή, και ενώνεται με τον Θεό. Ο θείος έρως λυγίζει τα σκληρά κόκκαλα και γίνονται τόσο μαλακά, που ο άνθρωπος δεν μπορεί να σταθή όρθιος, πέφτει κάτω! Γίνεται σαν την λαμπάδα που βρίσκεται σε θερμό χώρο και δεν μπορεί να σταθή όρθια· τότε λυγίζει από εδώ, τότε λυγίζει από εκεί. Την σιάζεις, αλλά πάλι λυγίζει, πάλι πέφτει, γιατί είναι θερμός ο χώρος, πολύ θερμός... Όταν κανείς βρίσκεται σ' αυτήν την κατάσταση και πρέπει να πάη κάπου ή να κάνη κάποια δουλειά, δεν μπορεί· παλεύει, προσπαθεί να βγή από αυτήν την κατάσταση. [...]

Η θεία τρέλα βγάζει τον άνθρωπο έξω από την έλξη της γης, τον ανεβάζει στον θρόνο του Θεού, και νιώθει πια ο άνθρωπος τον εαυτό του σαν το σκυλάκι στα πόδια του αφεντικού του και του γλείφει τα πόδια με χαρά

και ευλάβεια.

Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου Λόγοι,
τ. Ε' (Πάθη και αρετές). (2010³).
Θεσσαλονίκη: Ι. Ησυχ. Μοναζουσών
«Ευαγγελιστής Ιωάννης ο
Θεολόγος», σ. 106, 107.

2. Η προσευχή των πατέρων της Όπτινα

Κύριε, βοήθησέ με ν' αντιμετωπίσω με ψυχική γαλήνη
όλα, όσα θα μου φέρει ή σημερινή ήμέρα.

Βοήθησέ με να παραδοθῶ ολοκληρωτικὰ στο ἅγιο
θέλημά Σου.

Στην κάθε ὥρα τῆς ήμέρας φῶτιζέ με και δυνάμωνέ με
για τὸ κάθε τί.

Όποιες εἰδήσεις κι ἂν λάβω σήμερα, δίδαξέ με να τις
δεχθῶ με ήρεμία

και με τὴν ἀκλονήτη πεποίθηση ὅτι τίποτε δὲν
συμβαίνει, χωρὶς να τὸ ἐπιτρέψεις Ἐσύ.

Καθοδήγησε τις σκέψεις και τὰ συναισθήματά μου σὲ
όλα τὰ ἔργα και τὰ λόγια.

Στις ἀπρόοπτες περιστάσεις μὴ με ἀφήσεις να ξεχάσω
ὅτι ὅλα παραχωροῦνται ἀπὸ Σένα.

Δίδαξέ με να συμπεριφέρομαι σὲ κάθε μέλος τῆς οἰκο-
γένειάς μου και σ' ὄλους τοὺς συνανθρώπους μου με
εὐθύτητα και σύνεση, ὥστε να μὴ συγχύσω και στενο-
χωρήσω κανένα.

Κύριε, δός μου τὴ δύναμη νὰ ὑποφέρω τὸν κόπο και

ὄλα τὰ γεγονότα τῆς ἡμέρας αὐτῆς, σὲ ὅλη τὴ διάρκειά
της.

Καθοδήγησε τὴ θέλησή μου καὶ δίδαξέ με νὰ
προσεύχομαι, νὰ πιστεύω, νὰ ὑπομένω, νὰ συγχωρῶ
καὶ ν' ἀγαπῶ. Ἀμήν.

3. Ἅγιος Ἰωάννης του Σταυροῦ, Πνευματικὴ Ὠδὴ (Cantico spirituale)

Για νὰ κατορθώσεις νὰ ἀποκτήσεις τὸ παν
μὴν ἐπιθυμήσεις τίποτα.

Για νὰ κατορθώσεις νὰ ἀποκτήσεις τὸ παν
μὴν κατέχεις τίποτα, οτιδήποτε κι ἂν εἶναι αὐτό.

Για νὰ κατορθώσεις νὰ μάθεις τὸ παν
μὴν προσπαθήσεις νὰ μάθεις τίποτα.

Για νὰ κατορθώσεις νὰ γίνεις τὸ παν
μὴν ἐπιθυμήσεις νὰ γίνεις τίποτα.

Για νὰ κατορθώσεις νὰ φθάσεις ὅπου σου ἀρέσει
πρέπει νὰ περάσεις ἀπὸ ὅπου δε σου ἀρέσει.

Για νὰ κατορθώσεις νὰ φθάσεις αὐτό πού δε
γνωρίζεις

πρέπει νὰ περάσεις ἀπὸ ὅπου δε γνωρίζεις.

Για νὰ κατορθώσεις νὰ φθάσεις σ' αὐτό πού δεν
κατέχεις πρέπει νὰ

περάσεις ἀπὸ αὐτό πού δεν κατέχεις.

Για νὰ φθάσεις σὲ ὅ, τι δεν εἶσαι
πρέπει νὰ περάσεις ἀπὸ ὅ, τι δεν εἶσαι.

Για νὰ φθάσεις στὴν τελεία ἠρεμία καὶ γαλήνη

πρέπει να μην επιθυμείς τίποτα.
Για να φθάσεις στην ταπείνωση
παύεις να κυνηγάς το παν
γιατί κατέχεις το παν, το Θεό.
Για να κατέχεις το Θεό
πρέπει ο θησαυρός της ψυχής σου να είναι
αγνός χωρίς καμιά επιθυμία.
Για να κατέχεις το σταυρό του Κυρίου
είσαι στερημένος από όλα όσα επιθυμεί ο κόσμος.
Για να υψωθείς στο Θεό
πρέπει να απογυμνωθείς από όλες τις επιθυμίες
σου

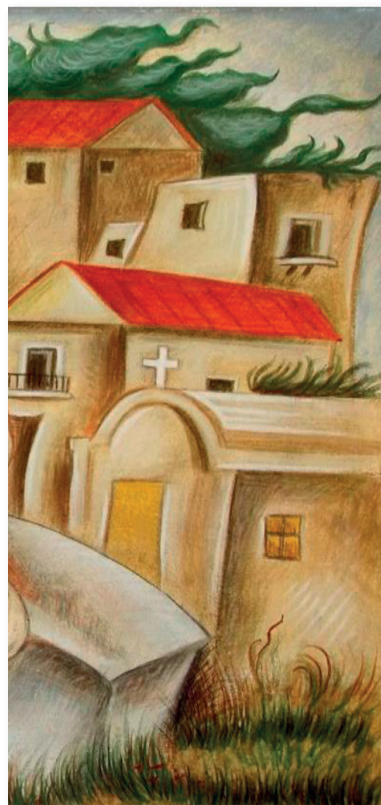
και τότε θα πίνεις το νερό της σοφίας,
της αγάπης και της γλυκύτητάς Του.
Για να φθάσεις στην αληθινή προσευχή
εισχωρείς στον ουρανό του Θεού
και ξεπερνάς το χρόνο και η ψυχή ενώνεται
με το Θεό με ουράνια γνώση.
Για να είναι η ψυχή σου καθαρή
πρέπει να είναι αγνή για να δεχθεί το θεϊκό φως
ώστε ο νους να γίνει φωτεινός.
Για να είναι η ψυχή σου γεμάτη θεϊκή γαλήνη
δεν πρέπει να περιβάλλεται από σκέψεις
που διασπούν την ηρεμία της.
Για να είναι η ψυχή σου ταπεινή
πρέπει να ζει τη θεϊκή απλότητα
χωρίς να έχεις πνευματική λαιμαργία

διότι ο διάβολος φέρει το συναίσθημα της
αυταρέσκειας.

Για να βαδίσεις το δρόμο της πίστης
πρέπει να αρνηθείς κάθε δική σου κρίση,
επιθυμία, φαντασία για να προσκολληθείς
απόλυτα στην αγάπη του Θεού.

Καμπάνης Π.(2016). Άγιος Ιωάννης του Σταυρού –
Ο ποιητής της μυστικιστικής θεολογίας.
Άρθρο στο ηλ/νικό περιοδικό Fractalart
(26.10.2016) (απόσπασμα)

4. Άγιος Σιλουανός ο Αθωνίτης, Λόγος για την προσευ- χή

Όποιος αγαπά τον Κύριο, σκέφτεται πάντα Εκείνον

και η θύμηση του Θεού γεννά την προσευχή. Αν δεν θυμάσαι τον Κύριο, τότε και δεν θα προσεύχεσαι· και χωρίς την προσευχή δεν θα παραμείνη η ψυχή στην αγάπη του Θεού, γιατί η χάρη του Αγίου Πνεύματος έρχεται με την προσευχή. [...]

Η προσευχή δίνεται στον προσευχόμενο. [...]

Θα διακόψω για λίγο τον λόγο για την προσευχή.

Νοσταλγεί η ψυχή μου τον Κύριο και Τον αναζητώ με πόθο και η ψυχή μου δεν μπορεί να σκέφτεται τίποτε άλλο.

Διψά η ψυχή τον ζώντα Κύριο και το πνεύμα μου ορμά προς Αυτόν, ως Ουράνιο και στοργικό Πατέρα. Ο Κύριος μας υιοθέτησε διά του Αγίου Πνεύματος. Είναι γλυκός για την καρδιά ο Κύριος. Αυτός είναι η χαρά, η ευφροσύνη και η ασάλευτη ελπίδα μας.

Αγαθέ Κύριε, αναζήτησε σπλαγχνικά το πλάσμα Σου δείξε τον Εαυτό Σου στους ανθρώπους με το Άγιο Πνεύμα Σου, όπως δείχνεις τον Εαυτό Σου στους δούλους Σου.

Χαροποίησε, Κύριε, κάθε θλιμμένη ψυχή με την έλευση του Αγίου Σου Πνεύματος.

Δώσε, Κύριε, όσοι προσεύχονται σε Σένα να γνωρίσουν το Πνεύμα το Άγιο. [...]

Ψυχή που αγαπά τον Κύριο, δεν μπορεί να μην προσεύχεται, γιατί την έλκει προς Αυτόν η χάρη που εδοκίμασε στην προσευχή. [...]

Εγώ γνώρισα πως η προσευχή είναι εύκολη, γιατί

βοηθά η χάρη του Θεού. Ο Κύριος μάς αγαπά υπερβολικά και μας αξιώνει να συνομιλούμε μαζί Του με την προσευχή και να μετανοούμε και να Τον δοξολογούμε.

Αδυνατώ να περιγράψω πόσο πολύ μας αγαπά ο Κύριος. Αυτή η αγάπη γνωρίζεται με το Άγιο Πνεύμα και η ψυχή του προσευχομένου γνωρίζει το Άγιο Πνεύμα.
[...]

Σωφρόνιος, αρχιμανδρίτης (1978). Ο Γέροντας Σιλουανός του Άθω (1866-1938). Μτφρ. από τα Ρωσικά. Έσσεξ Αγγλίας: I. M. Τιμίου Προδρόμου, σ. 329-331, 334.

5. Η παρουσία του Θεού

Αν ανοίξουμε το Ψαλτήρι, αν φυλλομετρήσουμε τα πατερικά βιβλία, θα δούμε πόσο η αίσθηση της φαινομενικής απουσίας του Θεού πολλές φορές εκφράζεται από τα χείλη και του Δαυίδ και των αγίων. Λέει κάπου ο Δαυίδ: "ίνα τί Κύριε απέστης μακρόθεν;" - γιατί κάθεται από μακριά; "υπεροράς εν ευκαιρίαις εν θλίψεσι;" - γιατί με περιφρονείς εκεί που πρέπει να έρθεις δίπλα μου, στις θλίψεις και στις ανάγκες μου; (Ψαλ. θ' 22). Νοιώθω ξεχασμένος, νοιώθω εγκαταλελειμμένος. Μιλάω και δεν έρχεσαι, σε φωνάζω και δεν με ακούς, σε προσδοκώ και μένεις μακριά. Απών ο Θεός από τη ζωή μου, τη στιγμή που Τον ζητώ, τη στιγμή που Τον έχω ανάγκη.
[...]

Αν προσέξουμε στις ευαγγελικές περικοπές που περιγράφουν την παρουσία του Θεού, θα διαπιστώσουμε ότι οι ευαγγελιστές αντί να χρησιμοποιούν τη λέξη ήλθεν ο Κύριος - σαν να ήταν κάπου και ήλθε -, προτιμούν την έκφραση εμφανίζει ή φανερώνει ο Χριστός τον εαυτό Του. Αυτό σημαίνει ότι το ερώτημα δεν είναι αν ο Χριστός, ο Θεός είναι παρών, αλλά πόσο Αυτός μας εμφανίζεται και πότε και πώς εμείς Τον βλέπουμε και ο καθένας μας Τον αισθάνεται [...].

Ο Θεός δεν είναι ο απών που έρχεται αλλά είναι ο παρών που κρύβεται. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο το ρήμα που συνήθως οι ευαγγελιστές και οι πατέρες μας αγαπούν να χρησιμοποιούν είναι ότι εμφανίζεται, βγαίνει από το κρύψιμό Του και μας φανερώνεται. Και μας φανερώνεται στους ανθρώπους που μπορούν να βλέπουν. Πρέπει να υπάρξει μια συνεργασία της στιγμής του Θεού για την ψυχή μας και της καθαρότητας των οφθαλμών μας για να αναγνωρίζουμε τον εμφανιζόμενο Θεό.

Νικόλαος, Μητροπολίτης Μεσογαίας και
Λαυρεωτικής (2015). Εκεί που δεν φαίνεται
ο Θεός. Αθήνα: Σταμούλης, σ. 25-29.

6. Σχέση με το πρόσωπο του Θεού

Όπως μιλάμε στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων για υγιείς και νοσηρές σχέσεις, έτσι ακριβώς

μπορούμε να μιλήσουμε στη σχέση μας με τον Θεό για υγιείς και νοσηρές σχέσεις. Γιατί και η σχέση μας με τον Θεό είναι κι αυτή μια διαπροσωπική σχέση. Διότι για μας ο Θεός είναι πρόσωπο. Και ως διαπροσωπική σχέση υπόκειται σε όλους τους ψυχολογικούς νόμους που χαρακτηρίζουν όλες τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Φυσικά υπάρχουν διαφορές. Ποιες είναι οι διαφορές από τις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων; Η μία είναι ότι το Πρόσωπο τούτο είναι αόρατο, αισθητά δεν το συναντάμε με τα μάτια του σώματος. Δεύτερον, ότι είναι ένα Πρόσωπο το οποίο δεν σφάλλει και δεν αμαρτάνει, όπως οι άλλοι άνθρωποι σφάλλουν και αμαρτάνουν απέναντί μας. Καλούμαστε να μπούμε σε μια διαπροσωπική σχέση με ένα Πρόσωπο που έχει κάποιες ιδιαιτερότητες, αλλά δεν παύει να είναι πρόσωπο όμως.

Αν, παραδείγματος χάρη, έχω μια κτητική σχέση με κάποιον άνθρωπο, μια φιλία με κτητικότητα, αν έχω κτητική σχέση μέσα στον γάμο, αν δηλαδή με χαρακτηρίζουν εγωκεντρικές σχέσεις, ανώριμες και νοσηρές, το ίδιο πράγμα μπορεί να ισχύσει στη σχέση μου με τον Θεό. Να αισθάνεται κάποιος ότι έχει μια τόσο κτητική σχέση με τον Θεό ώστε να νομίζει ότι αυτός κατέχει πλήρως την αλήθεια, τον Θεό δηλαδή, και κανείς άλλος δεν την κατέχει όπως αυτός. Ή ότι αυτός απολαμβάνει μια ειδική εύνοια του Θεού που οφείλεται στην αρετή του.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι η σχέση εξάρτησης με τον Θεό. Στα ζευγάρια μπορεί να αναπτυχθεί μια σχέση τέτοιας εξάρτησης που η σχέση να μην είναι ισότιμη, να μην προάγει την αγάπη, να μην προάγει την ελευθερία, αυτά τα στοιχεία του κατ' εικόνα.

Μα μήπως δεν υπάρχει σχέση εξάρτησης με τον Θεό; Υπάρχει, και εδώ χρειάζεται να κάνουμε μια διάκριση γιατί θα μπορούσε να πει κανείς: "Μα αλίμονο, δεν θα είναι η σχέση μας με τον Θεό σχέση εξάρτησης; Ισότιμοι είμαστε με τον Θεό; Αφού περιμένουμε από τον Θεό τα πάντα. Εδώ ψάλλουμε στον ψαλμό 103 "άμα αποστρέψεις το πρόσωπό σου από εμάς εξαφανιστήκαμε, μας κατάπιε το σκοτάδι, εσύ μας τα δίνεις όλα". Αυτό είναι πράγματι αλήθεια, συμβαίνει και ανήκει στις ιδιαιτερότητες της σχέσης με τον Θεό. Όμως και εδώ μπορούμε να διακρίνουμε σχέση εξάρτησης με την έννοια ότι ο άνθρωπος σε αυτή την περίπτωση αχρηστεύεται, όταν κάνει σχέση εξάρτησης με τον Θεό. Αχρηστεύεται όπως εκείνη η κοπέλα που θα κάνει σχέση εξάρτησης με τον αγαπημένο της. Αχρηστεύει την προσωπικότητά της και τα περιμένει όλα από εκείνον. Δεν είναι αυτής της λογικής ο Θεός. Δεν θέλει να αχρηστεύσουμε την προσωπικότητά μας.

Έτσι η σχέση με τον Θεό είναι υγιής, όταν δεν αχρηστεύει τον άνθρωπο αλλά και όταν δεν αχρηστεύει τον Θεό.

Γιατί υπάρχουν σχέσεις ανθρώπων με τον Θεό, οι οποίες ενώ αυτοί όλο μιλούν για τον Θεό [...], στην πράξη αχρηστεύουν τον Θεό, δηλαδή Του λένε "κάνε πέρα γιατί εγώ ξέρω καλύτερα".

Το δύσκολο είναι να υπάρχει η θεανθρωπότητα, η θεανθρώπινη συνεργασία. Πάντα τα άκρα είναι πιο εύκολα και γι' αυτό είχαμε τόσες πολλές αιρέσεις στην πορεία της Εκκλησίας.

Θερμός, π. Β. (2009). Άνθρωπος μόνος και μπερδεμένος ψάχνει. Αθήνα: Αρμός, σ. 188-192.

7. El Greco (1590). Η αγωνία στον Κήπο (της Γεθσημανή). Εθνική Πινακοθήκη, Λονδίνο

8. Τραγούδι, Δίψα (2003)

Στίχοι, Μουσική: Ν. Πορτοκάλογλου

Δίσκος: Δίψα

Δεν είν' η Κίρκη,
η μάγισσα, του σεξ η θεά,
η Καλυψώ, η Ναυσικά
με του μπαμπά τα λεφτά.
Δεν είν' η θάλασσα, ο ήλιος,
τα χαμένα νησιά.
Δεν είναι τίποτα απ' όλα
κι είναι όλ' αυτά...

Είν' η κρυφή σου, η ατέλειωτη δίψα
είν' η δίψα που σε κρατά ζωντανό.
Είν' η κρυφή σου, η ατέλειωτη δίψα
είν' η δίψα για καθαρό ουρανό.

Δεν είν' οι φίλοι, τα ξενύχτια,
τσιγάρα, ποτά
οι μουσικές, οι μουσικές
γύρω απ' την ίδια φωτιά.
Παλιά σου όνειρα, ταξίδια
με καινούργια πανιά
Δεν είναι τίποτα απ' όλα
κι είναι όλ' αυτά... [...]

Παλιές σου νίκες και ήττες
και λάθη σωστά.
Η ξενιτιά, η ξενιτιά
του γυρισμού η χαρά
κι αυτός ο κάποιος που σου γνέφει
απ' το λιμάνι μακριά
Δεν είναι τίποτα απ' όλα
Κι είναι όλ' αυτά... [...]

Για ουρανό
που χρώματα αλλάζει
και σαν ποτάμι μοιάζει,
σαν νερό.
Σαν το νερό
που σκύβεις και το πίνεις
μα τη φωτιά δε σβήνεις,
δε σβήνεις τον καημό
για ουρανό...

Τρόπος ουσιαστικής επικοινωνίας: αναζητώντας ένα πρότυπο.

1. Επί του Όρους ομιλία (Μτ κεφ. 5-7).

- 5, 5-11: Οι Μακαρισμοί

[...] **5** »Μακάριοι όσοι φέρονται με πραότητα στους άλλους,

γιατί αυτοί θα κληρονομήσουν τη γη της επαγγελίας.

6 »Μακάριοι όσοι πεινούν και διψούν για την επικράτηση του θελήματος του Θεού,

γιατί ο Θεός θα ικανοποιήσει την επιθυμία τους.

7 »Μακάριοι όσοι δείχνουν έλεος στους άλλους,

γιατί σ' αυτούς θα δείξει ο Θεός το έλεός του.

8 »Μακάριοι όσοι έχουν καθαρή καρδιά,

γιατί αυτοί θα δουν το πρόσωπο του Θεού.

9 »Μακάριοι όσοι φέρνουν την ειρήνη στους ανθρώπους,

γιατί αυτοί θα ονομαστούν παιδιά του Θεού.

10 »Μακάριοι όσοι διώκονται για την επικράτηση του θελήματος του Θεού,

γιατί σ' αυτούς ανήκει η βασιλεία του Θεού.

11 »Μακάριοι είστε όταν σας χλευάσουν και σας καταδιώξουν και σας κακολογήσουν με κάθε ψεύτικη κατηγορία εξαιτίας μου.

- 5, 23-25: «[...] όταν προσφέρεις το δώρο σου στο ναό κι εκεί θυμηθείς πως ο αδερφός σου έχει κάτι εναντίον σου, άφησε εκεί, μπροστά στο θυσιαστήριο του ναού,

το δώρο σου και πήγαινε να συμφιλιωθείς πρώτα με τον αδερφό σου, και ύστερα έλα να προσφέρεις το δώρο σου. [...]».

Cosimo Rosselli (1482). Η επί του Όρους ομιλία. Νωπογραφία. Cappella Sixtina (Βατικανό).

- 5, 27-28: «Ακούσατε επίσης πως δόθηκε στους προγόνους μας η εντολή: μη μοιχεύσεις. Εγώ όμως σας λέω πως όποιος βλέπει μια γυναίκα με πονηρή επιθυμία, έχει κιόλας διαπράξει μέσα του μοιχεία μ' αυτήν».
- 5, 34. 37: «Εγώ όμως σας λέω να μην ορκίζεστε καθόλου· ούτε στον ουρανό, γιατί είναι ο θρόνος του Θεού· ... Το “ναι” σας να είναι ναι και το “όχι” σας να είναι όχι».
- 5, 39. 42: «Εγώ όμως σας λέω να μην αντιστέκεστε στον κακό άνθρωπο· αλλά αν κάποιος σε χτυπήσει στο δεξί μάγουλο, γύρισέ του και το άλλο. [...] Σ' εκείνον που σου ζητάει κάτι, να του το δίνεις, κι αν κάποιος θέλει να

του δανείσεις κάτι, μην του το αρνηθείς».

- 5, 44. 46: «Εγώ όμως σας λέω: Ν' αγαπάτε τους εχθρούς σας, να δίνετε ευχές σ' αυτούς που σας δίνουν κατάρες, να ευεργετείτε αυτούς που σας μισούν, και να προσεύχεστε γι' αυτούς που σας κακομεταχειρίζονται και σας καταδιώκουν. [...] Γιατί, αν αγαπήσετε μόνο όσους σας αγαπούν, ποια αμοιβή περιμένετε από το Θεό; Το ίδιο δεν κάνουν κι οι τελώνες;».

- 6, 1. 3: «Να προσέχετε την ελεημοσύνη σας, να μη γίνεται μπροστά στους ανθρώπους, με σκοπό να σας επιδοκιμάσουν. [...] Εσύ, αντίθετα, όταν δίνεις ελεημοσύνη, ας μην ξέρει ούτε το αριστερό σου χέρι τι κάνει το δεξί σου».

- 6, 6-7: «[...] όταν προσεύχεσαι, πήγαινε στο πιο απόμυρο δωμάτιο του σπιτιού σου, κλείσε την πόρτα σου και προσευχήσου εκεί κρυφά στον Πατέρα σου· κι ο Πατέρας σου, που βλέπει τις κρυφές πράξεις, θα σε ανταμείψει φανερά. Όταν προσεύχεστε, μη φλυαρείτε όπως οι ειδωλολάτρες, που νομίζουν ότι με την πολυλογία τους θα εισακουστούν».

- 6, 14. 17: «Αν συγχωρήσετε τους ανθρώπους για τα παραπτώματά τους, θα σας συγχωρήσει κι εσάς ο ουράνιος Πατέρας σας. [...] Όταν νηστεύεις, περιποιήσου τα μαλλιά σου και νίψε το πρόσωπό σου [...]»

- 7, 1-2. 12. 15. 17. 21: «Μην κρίνετε τους συνανθρώπους σας, για να μη σας κρίνει κι εσάς ο Θεός. Με το κριτήριο που κρίνετε θα κριθείτε, και με το μέτρο που μετράτε θα μετρηθείτε. [...] Όλα όσα θέλετε να σας κάνουν οι άλλοι άνθρωποι, αυτά να τους κάνετε κι εσείς·

[...] Φυλαχτείτε από τους ψευδοπροφήτες, που σας έρχονται ντυμένοι σαν πρόβατα, από μέσα τους όμως είναι λύκοι αρπακτικοί. [...] Ένα καλό δέντρο κάνει καλούς καρπούς, ενώ το άχρηστο δέντρο κάνει άχρηστους καρπούς. [...] Στη βασιλεία του Θεού δε θα μπει όποιος μου λέει “Κύριε, Κύριε”, αλλά όποιος κάνει το θέλημα του ουράνιου Πατέρα μου».

2. Συνολική θεώρηση της διδασκαλίας του Αγίου Κοσμά για την επικοινωνία

[...] Όλη η διδασκαλία του [Πατροκοσμά] για την επικοινωνία διέπεται από ορισμένες βασικές αρχές, οι οποίες μπορούν να εξασφαλίσουν στην επικοινωνία επιτυχία και συνέχεια. Κάθε αρχή, μάλιστα, είναι δομημένη πάνω στην άλλη δημιουργώντας ένα οργανικό σύνολο. Η πρώτη από αυτές είναι ο σεβασμός του άλλου ως προσώπου, που απορρέει από την πλήρη ισοτιμία των ανθρώπων μεταξύ τους απέναντι στο Θεό και από την κοινή φύση που Εκείνος τους χάρισε. Ο άλλος, λοιπόν, αντιμετωπίζεται ως Άνθρωπος με χαρίσματα αλλά και ατέλειες, και αποκτά αξία ή, καλύτερα, ανακτά τη χαμένη του αξία.

....η δευτέρα αρχή της διαπροσωπικής επικοινωνίας, που είναι η ταπεινοφροσύνη, δηλαδή η διάθεση αναγνώρισης των προσωπικών ορίων και της προσωπικής αστοχίας, που οδηγεί στη μετάνοια, και συνδέεται άρρηκτα και με τη διάθεση συγχώρεσης του άλλου. Κατ' επέκταση, εισάγεται η αλληλοσυγχώρεση [...]. Με αυτόν

τον τρόπο επιλύονται οι διαφορές και αποκαθίσταται η ενδεχομένως διαταραγμένη επικοινωνία τόσο με τον άλλο, όσο, όμως, και με τον εαυτό [...].

Οι δυο αυτές αρχές μαζί ενεργοποιούν τον άνθρωπο και τον καλούν να δείξει ενεργό πνευματικό ενδιαφέρον (τρίτη αρχή), π.χ. με την προσευχή. Ο άνθρωπος βγαίνει από την αδιαφορία του για τον Άλλο και έρχεται να τον συναντήσει, για να τον σώσει και να σωθεί.

Η επικοινωνία, λοιπόν, δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά ουσιαστική συνάντηση δύο προσώπων που το ένα ενδιαφέρεται ενεργά για το άλλο. Αυτό το ενδιαφέρον μεταυσιώνεται σε αγάπη για τον άλλον, η οποία εμπνέεται από την αγάπη για το Θεό, και συνιστά την τέταρτη αρχή. Η κίνηση προς τον άλλο, που εκφράζεται με την επικοινωνία, οφείλει να είναι αγαπητική. Η αγάπη προς το Θεό και το συνάνθρωπο είναι κάτι που επαναλαμβάνεται συχνά στις Διδαχές και έχει πάντα εσχατολογική προοπτική. Όλα εμπνέονται από το Θεό και οδηγούν πάλι σ' Αυτόν. Η αγάπη όμως αυτή δε νοείται χωρίς την έμπρακτη απόδειξή της, όπως ακριβώς συμβαίνει λ.χ. με την αγάπη της μητέρας προς το παιδί της. Στο σημείο αυτό παρατηρούμε τη σύζευξη της λεκτικής με τη μη λεκτική επικοινωνία, ώστε να φαίνεται και να υπάρχει συνέπεια λόγων και έργων, που καθιστούν την επικοινωνία γνήσια, αυθεντική και αξιόπιστη.

Ακανθοπούλου, Κ. (2009). Η παιδαγωγική επικοινωνία του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού μέσα από τις Διδαχές του. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 187-191.

1.4. ΗΘΟΣ

Ἡθος, ηθικισμός, ηθικολογία, ηθική, υποκρισία.

- 1. ηθική: 1α.** το σύνολο των θεσμοθετημένων κανόνων μιας κοινωνίας που καθορίζουν τη συμπεριφορά των ατόμων με βάση το κοινωνικά αποδεκτό, το καλό και το κακό: Βικτοριανή ~ . Σύμφωνα με την παραδεδεγμένη ~ . Η ~ της αστικής τάξης στις αρχές του αιώνα. [...]
- 2. ηθικολογία:** άποψη διακηρυγμένη συνήθως με ζήλο, πάθος και στενό πνεύμα, για το τι είναι καλό ή κακό σύμφωνα με την τρέχουσα ηθική: Άφησε τώρα τις ηθικολογίες.
- 3. ήθος: 1α.** η ηθικότητα του ατόμου· οι ιδιότητες του χαρακτήρα του που βρίσκονται σε αρμονία με τα διδάγματα της ηθικής: Η αγωγή διαμορφώνει το ~ . Έχει ανώτερο ~ . Διακρίνεται για το επιστημονικό του ~ . ~ είναι η απόλυτη έλλειψη ιδιοτέλειας. || ο χαρακτήρας: Το ~ των τραγικών ηρώων. Η μουσική εξημερώνει τα ήθη. [...] β. οι καθιερωμένες ηθικές αντιλήψεις και η αντίστοιχη με αυτές συμπεριφορά στα πλαίσια μιας κοινωνίας ή μιας εποχής: Τα πολιτικά ήθη. Έκλυση ηθών. Προσβολή των ηθών. Χρηστά ήθη. Νέοι καιροί, νέα ήθη. Τμήμα ηθών και

λεσχών, αστυνομική υπηρεσία που ασχολείται κυρίως με τον έλεγχο της πορνείας. Γυναίκα ελευθερίων ηθών, πόρνη. [...]. 2. (πληθ.) παραδοσιακοί κανόνες κοινωνικής διαβίωσης, που διαμορφώνονται με την ιστορική εξέλιξη: Τα ήθη και τα έθιμα του ελληνικού λαού. Τα ήθη των αγρίων.

4. υποκρισία: η ιδιότητα και ο τρόπος συμπεριφοράς του υποκριτή: Απεχθάνομαι την ~ των ανθρώπων. Αυτό που κάνεις είναι ~.

5. υποκριτής: I. αυτός που υποκρίνεται, που προσποιείται ανύπαρκτα συναισθήματα ή συμπεριφέρεται με τρόπο που δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές διαθέσεις του. II. ηθοποιός του αρχαίου δράματος και γενικότερα ηθοποιός του θεάτρου συνήθ. σε πρωταγωνιστικό ρόλο και σε έργα που θεωρούνται ότι έχουν υψηλή καλλιτεχνική αξία.

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του
Ιδρύματος Μ. Τριανταφυλλίδη

6. ηθικιστής, ηθικίστρια: πρόσωπο που ελέγχει τα ήθη των άλλων, που επιδιώκει ή πρεσβεύει την αυστηρή τήρηση ηθικών κανόνων, λ.χ. με την εφαρμογή περιορισμών, λογοκρισίας κ.λπ. ΣΥΝ. ηθικολόγος, σεμνότυφος. — ηθικισμός (ο), ηθικιστικός, -ή, -ό, ηθικιστικ-ά | -ώς επίρρ.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2002²). Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

7. Η χριστιανική θεώρηση της ηθικής

Αυτό λέγεται ήθος: είναι ο τρόπος που ζούμε τη ζωή μας. Με αυτήν την έννοια το ήθος και η ζωή είναι σύμφυτα. Δεν μπορείς να ζήσεις χωρίς ένα νόημα και δίχως κάποιο τρόπο εμπίωσης αυτού του νοήματος. Ίσα ίσα μάλιστα, από τον τρόπο που ζούμε τη ζωή μας αποφαινόμεστε αν τη χαιρόμαστε ή όχι, αν ευτυχούμε ή δυστυχούμε, αν τελικά ο βίος μας είναι αβίωτος.

Όταν το ήθος συστηματοποιείται και θεωρητικοποιείται, τότε συγκροτείται ηθική. Πρόκειται για τη γενίκευση και την κωδικοποίηση του τρόπου της ζωής, που διατυπώνεται με απαγορεύσεις («ού», «μη») και προτροπές, αρνητικά και θετικά, όπως χαρακτηριστικά εμφανίζεται στο μωσαϊκό δεκάλογο [...]. Η ηθική είναι συστηματική, ενώ το ήθος μένει εφαρμοσμένο, βιωμένο. Η ηθική είναι η θεωρία του ήθους. Πρόκειται για τη βιωμένη πρακτική που εκφράζεται με θεωρητικούς όρους. [...]

Ανάμεσα στην ηθική και στον ηθικισμό υπάρχει τεράστια διαφορά. Εντελώς άλλο είναι η ηθική ως θεωρία του ήθους και ολότελα διαφορετικό μέγεθος συνιστά ο ηθικισμός ή ο μοραλισμός (ηθικοκρατία, ηθικολογία). Πρόκειται για την απολυτοποίηση της ηθικής και τη μονομέρεια του ήθους. Ηθικισμός είναι η υπερβολή της ηθικής. Όπως η έλλειψή της, συνιστά την ανηθικότητα, την αήθεια, έτσι και η υπερβολή της ηθικής φέρνει στην ηθικολογία.

Αν η ηθική είναι σύμφυτη με τη ζωή, όπως τη περιγράψαμε προηγουμένως, η ηθικοκρατία είναι αντίθετη στη ζωή. Ο ηθικισμός είναι το καρκίνωμα της ηθικής. Το «γράμμα» της ηθικολογίας νεκρώνει το «πνεύμα» της ζωής. Έτσι ο ηθικισμός σκοτώνει το ήθος, επειδή απολιθώνει τη ζωή. Γι' αυτό τελικά η ηθικολογία αναιρεί την ηθική. Άλλο είναι το ηθικό και εντελώς άλλο είναι το ηθικιστικό ή ηθικολογικό.

Η ηθική χρειάζεται. Ο ηθικισμός περισσεύει. Όπως το ήθος είναι απαραίτητο στη ζωή μας, έτσι και η ηθική θεωρία είναι αναγκαία. Όμως η ηθικολογία ως νέκρωση της ζωής είναι περιττή και επιζήμια. Τι κοινό υπάρχει ανάμεσα στο λαό και στο λαϊκισμό, στο έθνος και στον εθνικισμό, στην ευσέβεια και στον ευσεβισμό, στο ήθος και στον ηθικισμό; Κάθε -ισμός είναι η άρνηση του υποτιθέμενου φορέα του: ο ευσεβισμός της ευσέβειας και ο ηθικισμός του ήθους.

Το πιο αποτελεσματικό όπλο εναντίον του ηθικισμού είναι η ηθική. [...]

Αν κάποιος μας ρωτήσει πως τέλος πάντων διαχωρίζουμε την ηθική από την ηθικολογία, θα του απαντήσουμε με απλά παραδείγματα. Ο δεκάλογος του Μωυσή είναι ηθική, αλλά ο φαρισαϊσμός είναι ηθικισμός. Το «ού κλέψεις, ού φονεύσεις, ού ψευδομαρτυρήσεις» συνιστούν ηθική. Όταν όμως ο Χριστός θεραπεύει ασθενείς κατά την ημέρα του Σαββάτου, προκαλεί τη δυσφορία των ηθικιστών εκείνου του καιρού για τη δήθεν παραβίαση της ιερής αργίας. Και η απάντησή Του μένει αποστομωτική: «τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο,

οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (Μαρκ. 2,27).

Οι φαρισαῖοι ηθικολόγοι μέμφονταν τον Ιησού για τις συναναστροφές Του με πόρνες και τελώνες. [...] Ὅλο το Ευαγγέλιο μπορεί να αναγνωσθεῖ ως μία διαρκῆ διαχωριστικὴ γραμμὴ ανάμεσα στην ηθικὴ και στην ηθικολογία.

Μπέγζος, Μ. (1996). Ψυχολογία της θρησκείας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 1-4.

1. Μτ 7, 21: «Στη βασιλεία του Θεού δε θα μπει ὅποιος μου λέει “Κύριε, Κύριε”, αλλά ὅποιος κάνει το θέλημα του ουράνιου Πατέρα μου».

2. Μτ 23, 1-28: **Αντίθεση Φαρισαίων και μαθητῶν** (απόσπασμα)

Τότε ο Ιησούς μίλησε στο πλήθος και στους μαθητές του και τους εἶπε: «Τη θέση του Μωυσή ως δασκάλου την πήραν οι γραμματεῖς και οι Φαρισαῖοι. Ὅσα λοιπόν σας λένε να τηρεῖτε, να τα τηρεῖτε και να τα πράττετε· να μην κάνετε ὅμως κατά τα ἔργα τους, γιατί λένε μόνο και δεν πράττουν. Φτιάχνουν φορτία βαριά, που δύσκολα σηκώνονται, και τα φορτώνουν στους ὤμους των ανθρώπων, ενώ οι ἴδιοι δε θέλουν ούτε με το δάκτυλό τους να τα κινήσουν. Ὅλα τα ἔργα τους τα πράττουν για να κάνουν καλή εντύπωση στους ανθρώπους. Πλαταίνουν τα φυλακτά τους και φαρδαίνουν τις ἄκρες ἀπὸ

τα ιμάτιά τους. Τους αρέσουν οι καλύτερες θέσεις στα δείπνα και τα πρώτα καθίσματα στη συναγωγή, να τους χαιρετούν με σεβασμό στην αγορά και να τους φωνάζουν οι άνθρωποι “δάσκαλέ μου”.

»Εσείς όμως να μη δεχτείτε να σας αποκαλούν “δάσκαλέ μου”. Ένας είναι ο δάσκαλός σας, ο Χριστός· κι εσείς όλοι είστε αδερφοί. Και πατέρα σας μην ονομάσετε κανέναν στη γη, γιατί ένας είναι ο Πατέρας σας: ο ουράνιος. Μην ονομαστείτε “ηγήτορες”, γιατί ο ηγήτοράς σας είναι ένας: ο Χριστός. Ο πιο σπουδαίος από σας να είναι υπηρέτης σας. Γιατί όποιος υψώσει τον εαυτό του θα ταπεινωθεί· κι όποιος ταπεινώσει τον εαυτό του θα υψωθεί».

Ταλανισμός των γραμματέων και των Φαρισαίων

«Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί κατατρώντε τις περιουσίες των χηρών, κάνετε όμως μεγάλες προσευχές για να φανείτε καλοί· [...]

»Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί κλείνετε στους ανθρώπους το δρόμο για τη βασιλεία των ουρανών. Ούτε εσείς μπαίνετε ούτε το επιτρέπετε σ’ όσους θέλουν να μπουν. [...]

»Αλίμονό σας, οδηγοί τυφλοί, που λέτε: “όποιος ορκιστεί στο ναό ο όρκος του δεν πιάνει, όποιος όμως ορκιστεί στο χρυσάφι του ναού πρέπει να τηρήσει τον όρκο του”. Μωροί και τυφλοί, τι είναι μεγαλύτερο: το χρυσάφι ή ο ναός που αγιάζει το χρυσάφι; [...]

»Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές,

γιατί δίνετε στο ναό το ένα δέκατο από το δυόσμο, το άνηθο και το κύμινο, και δεν τηρείτε τις σπουδαιότερες εντολές του νόμου, τη δικαιοσύνη, την ευσπλαχνία και την πιστότητα. Αυτά όμως έπρεπε να κάνετε, χωρίς βέβαια να παραμελείτε κι εκείνα. Τυφλοί οδηγοί, που περνάτε από στραγγιστήρι το κουνούπι και καταπίνετε ολόκληρη καμήλα.

»Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί καθαρίζετε το εξωτερικό του ποτηριού και του πιάτου, το περιεχόμενό τους όμως προέρχεται από αρπαγή και αδικία. [...] »Αλίμονό σας, γραμματείς και Φαρισαίοι, υποκριτές, γιατί μοιάζετε με τάφους ασβεστωμένους, που εξωτερικά φαίνονται ωραίοι, εσωτερικά όμως είναι γεμάτοι κόκαλα νεκρών και κάθε λογής ακαθαρσία. Έτσι κι εσείς, εξωτερικά φαίνεστε ευσεβείς στους ανθρώπους, κι εσωτερικά είστε γεμάτοι υποκρισία και ανομία.

Ηθικές προκλήσεις του καιρού μας, διάσταση θεωρίας και πράξης. Η χριστιανική διδασκαλία.

1. Δημοσιεύματα (ηλεκτρονικών) εφημερίδων

α. «Διάσταση λόγων και έργων»

02/02/2015

Όταν βρισκόμαστε σε περισυλλογή, μόνοι με τον εαυτό μας, τότε έχουμε τις καλύτερες των προθέσεων όσον αφορά τη συμπεριφορά και τη στάση μας απέναντι στους άλλους.

Θα είμαστε καταδεκτικοί, έτοιμοι να βοηθήσουμε όταν μας χρειαστούν, θα δείχνουμε κατανόηση στις αδυναμίες των άλλων. Δεν θα πικραίνουμε κανέναν, δεν θα κακολογούμε, δεν θα παραβιάζουμε τα δικαιώματα των άλλων, δεν θα ρυπαίνουμε το περιβάλλον που επηρεάζει όλους μας. Γενικά έχουμε όλη την καλή διάθεση να είμαστε σωστοί και να ενεργούμε πάντοτε με γνώμονα το μυαλό και τη συνείδηση. Αλλά όταν έρθει η ώρα των έργων, μικροσυμφέροντα, υπολογισμοί και μικροεγωισμοί δεν μας αφήνουν να προχωρήσουμε στις αποφάσεις μας, δεν μπορούμε να τις κάνουμε πράξη, «να σ' εμποδίζουν ευτελείς συνήθειες / και μικροπρέπειες κι αδιαφορίες», όπως λέει ο μεγάλος Αλεξανδρινός.

Και τότε μένει μια γεύση πικρή, αφού διαπιστώ-
νουμε ότι στην πράξη δύσκολα υλοποιούνται οι καλές
προθέσεις. Η ζωή σε κάθε μας βήμα είναι μια συνεχής
πάλη ανάμεσα στις καλοπροαίρετες σκέψεις μας και
στις ενέργειες στις οποίες τελικά προβαίνουμε. Πολ-
λές φορές σ' αυτή την πάλη βγαίνει νικητής η καλή
πρόθεση και τότε ο άνθρωπος βρίσκεται σε ισορρο-
πία και γαλήνη με τον εαυτό του. Στις περιπτώσεις
που για οποιονδήποτε λόγο κάνουμε άλλα από αυτά
που θα θέλαμε, τότε μας κυριαρχεί μια αδιόρατη θλί-
ψη. Αυτό θα 'λεγα είναι μάλλον υγιές φαινόμενο γιατί
έστω και εκ των υστέρων συνειδητοποιούμε τι έπρε-
πε ή τι δεν έπρεπε να κάνουμε.

Εκεί που η κατάσταση πάσχει και πλέον αποτε-
λεί απάτη και διαφθορά είναι όταν η διάσταση λόγων
και έργων είναι αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής.
Αυτό αφορά όσους διατυπώνουν απόψεις ή δίνουν
υποσχέσεις που γνωρίζουν εκ των προτέρων ότι δεν
πρόκειται να υλοποιήσουν. [...].

Ντίνος Θεοδότου. Διάσταση λόγων και έργων.
Ηλεκτρονική εφημερίδα Παράθυρο, 02.02.2015
(Κύπρος) <http://www.parathyro/?p=33914>

β. «Κ.: Μετά το σπουδαίο έργο του Μπ., θα είμαι φειδωλή στα λόγια»

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ: 07/11/2016

Μετά το σπουδαίο έργο θα είμαι φειδωλή, γιατί είναι καλό κάποιος να μιλά με έργα αντί με λόγια» δήλωσε η νέα υπουργός [...], παραλαμβάνοντας το χαρτοφυλάκιο από τον προκάτοχό της [...]

Ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας
ΤΟ ΒΗΜΑ (7.11.2016)

<http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=842593>

γ. Τρ. προς Ρεπουμπλικανούς: Τελείωσαν τα λόγια χωρίς πράξεις, να παράγουμε έργο

27 ΙΑΝ 2017

“Το σημερινό Κογκρέσο θα είναι απασχολημένο με το μεγαλύτερο νομοθετικό έργο για δεκαετίες ή ακόμη κι από την έναρξη της αμερικανικής πολιτικής ιστορίας,” δήλωσε χαρακτηριστικά ο Τρ. κατά τη χθεσινή ομιλία του προς τους Ρεπουμπλικάνους κοινοβουλευτικούς σε ξενοδοχείο στη Φιλαδέλφεια. “Τελείωσαν τα λόγια χωρίς πράξεις. Πρέπει να παράγουμε έργο,” πρόσθεσε ο ίδιος.

EPT (27.1.2017) (Πηγή: Reuters, ΑΠΕ-ΜΠΕ)
<http://www.ert.gr/trab-pros-repoublikanous-teliosan-ta-logia-choris-praxis-na-paragoume-ergo/>

δ. ΣΤΙΛ: «Χρειάζονται έργα, όχι λόγια»

08/02/2017

Ο Άγγλος τερματοφύλακας παραδέχθηκε ότι η σεζόν δεν έχει εξελιχθεί καλά για τους «πράσινους», αλλά εμφανίστηκε αισιόδοξος για την βελτίωση της ομάδας, κάτι που πρέπει να φανεί με έργα και όχι με λόγια.

Ηλεκτρονική εφημερίδα sports-fm.gr (8.2.2017)
<http://www.sport-fm.gr/article/3331097>

2. Γρηγορίου Νύσσης, Μίμηση της θείας φύσεως

«Αν λοιπόν κανείς παρουσιάζεται να φορεί σαν προσωπείο το όνομα του Χριστού, αλλά δε δείχνει στη ζωή του όσα έχουν σχέση με το όνομα τούτο, δημιουργεί ψεύτικη εντύπωση για το όνομα του Χριστού, γιατί, σύμφωνα με το παράδειγμα, φόρεσε κατά κάποιο τρόπο στον πίθηκό του μια μάσκα, που παριστάνει ανθρωπινή μορφή. Και αυτό συμβαίνει, επειδή ο Χριστός δεν υπάρχει περίπτωση να μην ενσαρκώνει τη δικαιοσύνη, την ηθική καθαρότητα, την αλήθεια και την αποξένωση

από κάθε κακία ούτε είναι δυνατό ο χριστιανός (ο αληθινός βέβαια χριστιανός) να μην παρουσιάζει τον εαυτό του να συμμετέχει έμπρακτα στις αρετές αυτές. Λοιπόν, αν θα μπορούσε κάποιος να παρουσιάσει με ορισμό το νόημα του Χριστιανισμού, θα πούμε ότι Χριστιανισμός είναι η μίμηση της θείας φύσεως».

Γρηγορίου Νύσσης. Τι των Χριστιανών
όνομα ή επάγγελμα. Ε. Π. 46, 244.

Μακάριος ο Αιγύπτιος (;). Αρμονία λόγων και έργων και εμπειρίας

«Άλλο είναι να μιλήσει κανείς για το ψωμί και το τραπέζι, και άλλο είναι να φάει και να γνωρίσει τη νοστιμάδα του ψωμιού και να ενισχυθούν όλα τα μέλη του σώματός του. Άλλο είναι να ειπεί κανείς κάτι με λόγια για ένα παρά πολύ γλυκό ποτό, και άλλο είναι να βγει να το πάρει από την ίδια την πηγή του και να χορτάσει με τη γεύση του γλυκύτετου αυτού ποτού. Άλλο είναι να μιλήσει κανείς για πόλεμο και για γενναίους αθλητές και πολεμιστές, και άλλο είναι να πάει στο πεδίο της μάχης και να συμπλακεί με τους εχθρούς, και να μπει και να βγει, και να λάβει και να δώσει, και να φέρει ο ίδιος στον εαυτό του τα βραβεία της νίκης. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στα πνευματικά ζητήματα. Άλλο είναι να

εξηγεί κανείς τους θείους λόγους με κάποια γνώση και με τη λογική, και άλλο είναι να κατέχει το θησαυρό, τη χάρη, την αίσθηση, και την ενέργεια του αγίου Πνεύματος πραγματικά και έμπρακτα και με τέλεια βεβαιότητα στην ψυχή του και στο νου».

(Περικοπή από την 27η ομιλία, η οποία αποδίδεται στον Μακάριο τον Αιγύπτιο, Ε.Π. 34, 701).

Σχέση διδασκαλίας (πεποιθήσεων) και ήθους.

1. Βίος και έργο του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου

Ο Ιωάννης, γνωστός ήδη από τον 4ο ή 5ο αιώνα με το επίθετο «Χρυσόστομος», γεννήθηκε στην Αντιόχεια από οικογένεια πιθανόν χριστιανική, στα μέσα του 4ου αι. Ο πατέρας του, Σεκούνδος, δημόσιος λειτουργός υψηλού βαθμού στην αυτοκρατορική υπηρεσία, άφησε χήρα την εικοσαετή σύζυγό του, Ανθούσα, λίγο μετά τη γέννηση του γιου τους. Η ευσεβής Ανθούσα, ελληνικής καταγωγής, αποφάσισε να αφοσιωθεί στην εκπαίδευση του γιου της. Ο Ιωάννης σπούδασε φιλοσοφία και ρητορική. [...] Στην ηλικία των δεκαοκτώ ή είκοσι χρόνων δέχτηκε το βάπτισμα και διδάχτηκε την Αγία Γραφή και τη θεολογία. Λίγα χρόνια μετά τη βάπτισή του, χειροτονήθηκε διάκονος και μετά ιερέας. Για δώδεκα έτη κήρυττε στους μεγαλύτερους ναούς της Αντιόχειας και

απέκτησε έτσι τη φήμη του θαυμάσιου ρήτορα. Το 397 η αυτοκρατορική αυλή τον επέλεξε ως επίσκοπο της πρωτεύουσας [Κωνσταντινούπολη]. Ο Θεόφιλος, Πατριάρχης Αλεξανδρείας, τον χειροτόνησε επίσκοπο το 398 με εντολή του αυτοκράτορα.

1. Άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος

Ούτε δέκα χρόνια δεν κράτησε η αρχιεπισκοπεία του ιερού Χρυσοστόμου στην Κωνσταντινούπολη. Η δράση του άρχισε με τη συγκρότηση ενός επιτελείου από ηθικούς, ικανούς και αφοσιωμένους κληρικούς και μερικές δραστήριες μαθήτριες του. Μαζί τους οργάνωσε και εφάρμοσε ένα πολύπλευρο έργο που κάλυπτε θέματα ιεραποστολής, φιλανθρωπίας, ηθικής κάθαρσης του

κλήρου και αναμόρφωσης της λατρευτικής ζωής. Στα πλαίσια της μέριμνας του για τη διάδοση του χριστιανισμού ενδιαφέρθηκε για την αποστολή ιεραποστόλων στη Γοτθία, τη Σκυθία, την Κελτική, την Περσία και τη Φοινίκη, ενώ στους Γότθους που διέμεναν στην Κωνσταντινούπολη παρεχώρησε ιερό ναό για την εξυπηρέτησή τους.

Στην Κωνσταντινούπολη, που ως νέα πρωτεύουσα του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας είχε προσελκύσει απότομα χιλιάδες νέων κατοίκων, στους οποίους πρέπει να συνυπολογιστούν και πάρα πολλοί πρώην δούλοι, υπήρχε ανάγκη για πνευματική καθοδήγηση. Και ο άγιος Ιωάννης κήρυττε ασταμάτητα. Κύρια θέματα των ομιλιών του ήταν η αποφυγή της σκληρότητας προς τους κατώτερους, της φιλαργυρίας και της πολυτέλειας.

Κηρύττοντας όλα αυτά προς τους χριστιανούς δεν τους άφηνε χωρίς το προσωπικό του παράδειγμα. Ο ίδιος ζούσε λιτά και ασκητικά σαν μοναχός, αν και ήταν αρχιεπίσκοπος. Έδωσε αμέσως εντολή και σταμάτησαν τα πλούσια γεύματα που συνηθίζονταν από προκατόχους του. Ό,τι από τη λιτή ζωή του περίσσευε, κατευθυνόταν στους φτωχούς. Ο ιστορικός Παλλάδιος γράφει: [Ο Ιωάννης] εξέτασε προσεκτικά το ταμείο (της αρχιεπισκοπής), τους προϋπολογισμούς και τις δαπάνες. Διαπίστωσε περιττά έξοδα. [...] Είναι τόσο συγκλονιστικά όσα έλεγε στους κληρικούς του: Η Εκκλησία μας δεν

είναι χρυσωρυχείο αλλά θριαμβεύουσα ομάδα αγγέλων [...]. Αν θέλετε να τιμήσετε τον Χριστό, κάνετε το, όταν τον βλέπετε γυμνό στο πρόσωπο των φτωχών. Σε τι ωφελεί αν προσφέρετε στον ναό μεταξωτά και πολύτιμα μέταλλα, αν αφήσετε έξω τον Χριστό και υποφέρει από το κρύο και τη γυμνότητα; Δεν ωφελεί καθόλου να είναι ο ναός γεμάτος χρυσά σκεύη, αν ο Χριστός πεινάει. [...]

Επτά χιλιάδες φτωχοί (άστεγοι, χήρες, ορφανά, άρρωστοι, ξένοι) τρέφονταν καθημερινά χάρη στη μέριμνα του Αρχιεπισκόπου τους και των αφοσιωμένων συνεργατών του. [...] Έχτισε γηροκομεία, πτωχοκομεία και νοσοκομεία, τα οποία επόπτευαν ευσεβείς και ικανοί κληρικοί. Τα στελέχωσε με ιατρούς και μάγειρες, ενώ, όταν προλάβαινε, πήγαινε και εξυπηρετούσε και ο ίδιος τους αρρώστους.

Ένα μεγάλο μέρος της δραστηριότητάς του απορροφούσε το ενδιαφέρον του για τους φυλακισμένους που την εποχή εκείνη ήταν πολυάριθμοι. Με χρήματα από προσφορές ελευθέρωνε φυλακισμένους για χρέη ή πλήρωνε τα λύτρα των αιχμαλώτων. Πολύ χαρακτηριστική ήταν η φράση του ότι το χρυσάφι δεν συλλέγεται για να δενόμαστε μ' αυτό (με αλυσίδες και κοσμήματα χρυσά) αλλά για να ελευθερώνουμε τους δεμένους.

[...] Ο ιστορικός Θεοδώρητος περιγράφει παραστατικά τι ήταν για όλους τους εμπειρίστατους ο αρχιεπίσκοπός τους: «Όταν συλλαμβάνεται κάποιος, τον τραβάει για βοηθό. Όταν κάποιος δικάζεται, τον καλεί

για συνήγορό του. Ο πεινασμένος του ζητάει τροφή και ο γυμνός ρούχο [...]. Όποιος έχει πένθος του ζητάει παρηγοριά. Άλλος τον παρακαλεί να τον ελευθερώσει από τα δεσμά του κι άλλος τον παίρνει μαζί του για να επισκεφτεί αρρώστους. Ο δούλος σ' αυτόν πηγαίνει για να κλάψει πικρά από αγανάκτηση κατά του κυρίου του. Η χήρα σ' αυτόν φωνάζει «λυπήσου με», ενώ άλλη σ' αυτόν καταφεύγει, για να θρηνήσει την ορφάνια. Αμέτρητες φροντίδες καταβάλλονται συνέχεια από τον πνευματικό πατέρα για όλους. Οδηγείται κάποιος σε δίκη; Αμέσως ο πατέρας γίνεται συνήγορος. Χτυπάει την πόλη η πείνα; Από συνήγορος γίνεται τροφοδότης. Αρρωσταίνει κάποιος; Ο τροφοδότης γίνεται γιατρός. Έτυχε σε κάποιον πένθος; Ο γιατρός γίνεται παρηγορητής. Χρειάζεται φροντίδα για τους ξένους; Αμέσως γίνεται ξενοδόχος, αυτός που είναι «τοις πάσι τα πάντα» (Α Κορ 9, 22)».

Όταν ο Χρυσόστομος άρχισε να χτίζει λεπροκομείο έξω από την πόλη, ξεσηκώθηκαν εναντίον του οι πλούσιοι γαιοκτήμονες της περιοχής, γιατί έβλεπαν να μειώνεται η αξία των κτημάτων τους. Επιπλέον, οι δραστηριότητες του αρχιεπισκόπου ενόχλησαν μια μερίδα του κλήρου, που είχε ελεγχθεί για εκκλησιαστικές αυθαιρεσίες, καθώς και την φιλόδοξη αυτοκράτειρα Ευδοξία. Αφορμή υπήρξε η ιδιοποίηση από την αυτοκράτειρα του αμπελώνα μιας χήρας. Η αδικημένη ζήτησε τη συμπαράσταση του αρχιεπισκόπου, ο οποίος αρκετές φορές μεσολάβησε στην αυτοκράτειρα για να επιστρέψει

τον αμπελώνα. Αυτό ενόχλησε την Ευδοξία, η οποία με την συνεργασία άλλων επισκόπων, εχθρών του Ιωάννη οργάνωσε Σύνοδο [...] και με ψεύτικο κατηγορητήριο δίκασε και καταδίκασε τον Ιωάννη σε καθαίρεση. Ακολούθησε εξορία που διακόπηκε εξαιτίας ενός τυχαίου γεγονότος -ενός σεισμού- που φόβισε την αυτοκράτειρα, η οποία διέταξε την επιστροφή του Ιωάννη, όχι όμως και την αποκατάστασή του. Αμέσως μετά, διατάχθηκε από τον αυτοκράτορα ο κατ' οίκον περιορισμός του. Μία σειρά προκλήσεων ανάμεσα στην Ευδοξία και στον Χρυσόστομο οδήγησε τον αυτοκράτορα να υπογράψει τη νέα εξορία του Πατριάρχη, ο οποίος έφτασε στην Κουκουσό της Αρμενίας. Κατά τη διάρκεια τριών χρόνων διαβίωσης σ' εκείνη την περιοχή, ο Χρυσόστομος διατηρούσε τις σχέσεις του με φίλους τόσο από την πρωτεύουσα, όσο και από την Αντιόχεια, γεγονός που εξόργισε τους εχθρούς του ακόμη μια φορά. Έτσι, αυτοί αποφάσισαν να τον στείλουν πιο μακριά, στην Πιτυούντα (ανατολική όχθη της Μαύρης Θάλασσας). Για αρκετούς μήνες οδοιπορούσε δέσμιος με τη συνοδεία φρουρών, ώσπου οι δυνάμεις του τον εγκατέλειψαν. Κοιμήθηκε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού στα Κόμανα του Πόντου, στις 14 Σεπτεμβρίου 407.

(Σταχυολόγηση κειμένων και προσαρμογή)

2. Χωρία Καινής Διαθήκης:

- Α Ιω 3, 17-18: «Αλλά αν κάποιος που έχει τα πλούτη του κόσμου δει τον αδερφό του σε κατάσταση ανάγκης και δεν τον σπλαχνιστεί, πώς ο άνθρωπος αυτός να έχει μέσα του αγάπη για το Θεό; Παιδιά μου, ας μην αγαπάμε με λόγια και ωραίες φράσεις, αλλά με έργα και αγάπη αληθινή».
- Α Ιω 4, 20-21: «Αν κάποιος πει «αγαπώ το Θεό», μισεί όμως τον αδερφό του, είναι ψεύτης. Γιατί, πραγματικά, αυτός που δεν αγαπάει τον αδερφό του, τον οποίο βλέπει, πώς μπορεί να αγαπάει το Θεό, τον οποίο δε βλέπει; Αυτή την εντολή μάς έδωσε ο Χριστός: Όποιος αγαπάει το Θεό πρέπει ν' αγαπάει και τον αδερφό του».
- Ιακ 2, 14-18: Ποιο είναι το όφελος, αδερφοί μου, αν κάποιος λέει ότι έχει πίστη, δεν την αποδεικνύει όμως με έργα; Μήπως μπορεί μόνη της η πίστη να τον σώσει; Ας πάρουμε την περίπτωση που κάποιος αδερφός ή κάποια αδερφή δεν έχουν ρούχα να ντυθούν και στερούνται το καθημερινό τους φαγητό· αν κάποιος από σας τους πει: «Ο Θεός μαζί σας! Εύχομαι να βρείτε ρούχα και να χορτάσετε φαγητό», ποιο το όφελος, αν δεν τους δώσει κιόλας τα απαραίτητα που χρειάζεται το σώμα; Έτσι και η πίστη, αν δεν εκδηλώνεται με έργα, μόνη της είναι νεκρή. Αλλά θα πει κάποιος: «Εσύ έχεις πίστη κι εγώ έχω έργα». Του απαντώ: «Δείξε μου την πίστη σου από

τα έργα σου. Εγώ μπορώ να σου αποδείξω την πίστη μου από τα έργα μου».

Γνωμικά/αποφθέγματα

1. «Οι τα φαιά φορούντες [=οι σεμνότυφοι], περί ηθικής λαλούντες».

Κ. Π. Καβάφης (1863-1933),
Θέατρον της Σιδώνας (400 μ.Χ.)

2. «Οι άνθρωποι κλαίνε διαβάζοντας τα φαντασιολογήματα των ποιητών, αλλά τα αληθινά βάσανα των ανθρώπων τα παρακολουθούν με αδιαφορία».

Ισοκράτης (436-338 π.Χ.), Αθηναίος ρήτορας

3. «Για τη γενναιότητα περισσότερο απ' όλους μιλάει ο δειλός, ενώ για την ευγένεια ο αγενής».

Λέων Τολστόι (1828-1910), Ρώσος συγγραφέας

4. «Στόμα από μέλι, καρδιά από χολή».

Αφρικανική παροιμία

5. Λόγοι μεν ρήτορος, έργα δε αλέκτορος.
6. Δάσκαλε που δίδασκες και νόμο δεν εκράτεις.
7. Μπρος φίλος και πίσω σκύλος.
8. Έχετε γεια γειτόνισσες, πάω να κοινωνήσω,

και άμα γυρίσω απ' την εκκλησιά, έρχομαι να σας
βρίσω.

Βασικές αρχές του χριστιανικού ήθους (αγάπη - ελευθερία), σύνδεση με τη θεολογική διδασκαλία και με την κοινωνική πραγματικότητα.

1. Από την Καινή Διαθήκη

- Ρωμ 6, 17-18: Ας ευχαριστήσουμε το Θεό! Παλιότερα υπήρξατε βέβαια δούλοι της αμαρτίας, τώρα όμως δεχτήκατε με την καρδιά σας και υποτάξατε όλο το είναι σας στην αλήθεια που διδαχτήκατε. Είστε, λοιπόν, ελεύθεροι πια από το ζυγό της αμαρτίας κι υπηρετείτε το καλό και το δίκαιο.
- Α Κορ 9, 19. 22: Είμαι ελεύθερος, χωρίς εξάρτηση από κανέναν· κι όμως έκανα τον εαυτό μου σκλάβο όλων για να κερδίσω όσο το δυνατό πιο πολλούς. [...] Για τους πάντες, έγινα τα πάντα, έτσι ώστε με κάθε τρόπο να σώσω μερικούς.
- Γαλ 5, 13-14: Ο Θεός, λοιπόν, αδερφοί μου, σας κάλεσε για να ζήσετε ελεύθεροι. Μόνο να μη γίνει η ελευθερία αφορμή για αμαρτωλή διαγωγή, αλλά με αγάπη να υπηρετείτε ο ένας τον άλλο. Άλλωστε όλος ο νόμος συνοψίζεται σε μια φράση: Στο ν' αγαπήσεις τον πλησίον σου σαν τον εαυτό σου.

- Εβρ 10, 24: Ας φροντίζουμε ο ένας τον άλλο παροτρύνοντάς τον στην αγάπη και στα καλά έργα.
- Β Πε 1, 5-7: [...] να καταβάλετε κάθε προσπάθεια για να πλουτίσετε την πίστη σας με την αρετή, την αρετή με τη γνώση, τη γνώση με την αυτοκυριαρχία, την αυτοκυριαρχία με την υπομονή, την υπομονή με την ευσέβεια, την ευσέβεια με την αγάπη για τους αδερφούς, την αγάπη για τους αδερφούς με την αγάπη για όλους.

2. Ιωάννης Δαμασκηνός: Η αρετή

«Η αρετή λέγεται έτσι, επειδή βάση της είναι η δυνατότητα να επιλέγεις (τό «αίρεισθαι»). Διότι είναι αιρετή και ηθελημένη, επειδή το καλό το κάνουμε με συνειδητή επιλογή και με τη θέλησή μας, όχι αθέλητα και εξαναγκαστικά».

Δαμασκηνός, Ι. (1975). Φιλοκαλία. Αθήνα: Αστήρ, σ. 237

3. Ιωάννης Χρυσόστομος: «Όλα για σένα είμαι εγώ και όλα για μένα είσαι εσύ».

[Μιλάει ο Χριστός απευθυνόμενος σ' εμάς] Έγώ είμαι πατέρας, έγώ αδελφός, έγώ νυμφίος, έγώ οίκια, έγώ τροφή, έγώ ένδυμα, έγώ ρίζα, έγώ θεμέλιον, κάθε τι τὸ ὁποῖον θέλεις έγώ· νὰ μὴν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε. Έγώ καὶ θὰ σὲ ὑπηρετήσω· διότι ἦλθα νὰ ὑπηρετήσω, ὄχι νὰ ὑπηρετηθῶ. Έγώ είμαι καὶ φίλος, καὶ μέλος τοῦ σώματος καὶ κεφαλὴ καὶ ἀδελφός, καὶ ἀδελφὴ καὶ μητέ-

ρα, ὅλα ἐγώ· ἀρκεῖ νὰ διάκεισαι φιλικὰ πρὸς ἐμέ. Ἐγὼ ἔγινα πτωχὸς διὰ σέ· ἔγινα καὶ ἐπαίτης διὰ σέ· ἀνέβηκα ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρὸν διὰ σέ· ἐτάφην διὰ σέ· εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω διὰ σέ παρακαλῶ τὸν Πατέρα· κάτω εἰς τὴν γῆν ἐστάλην ἀπὸ τὸν Πατέρα ὡς μεσολαβητῆς διὰ σέ. Ὅλα δι' ἐμέ εἶσαι σύ· καὶ ἀδελφὸς καὶ συγκληρονόμος καὶ φίλος καὶ μέλος τοῦ σώματος. Τί περισσότερον θέλεις;

Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ὁστ' (76η) ὁμιλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, 24,16-31 (ΕΠΕ τόμ. 12, σ. 34) (ἀπόσπασμα, ἀπόδοση Ἰ. Μ. Μεγίστης Λαύρας Αγ. Ὁρους)

4. Καὶ ἅγιος καὶ κλέφτης;

Ζούσε στην Ἀλεξάνδρεια μια ἀνύπαντρη Χριστιανὴ γυναίκα που φαινόταν ταπεινὴ, στην πραγματικότητά ὅμως ἦταν περήφανη καὶ πολὺ φιλάργυρη. Ἦταν μάλλον φιλόχρυση, παρά φιλόχριστη. Δὲν εἶχε προσφέρει ποτέ κάτι ἀπὸ τὴν περιουσία της, οὔτε σε ξένο, οὔτε σε φτωχό, οὔτε σε καταπιεσμένο, οὔτε σε μοναχό, οὔτε σε φτωχὸ κορίτσι...

Αὐτὴ τὴ γυναίκα, που μόνο στο ὄνομα ἦταν παρθένα καὶ ὄχι στον τρόπο ζωῆς, ὁ ἀγιότατος Μακάριος, ὁ πρεσβύτερος καὶ προϊστάμενος τοῦ λεπροκομείου, θέλησε - κατὰ κάποιον τρόπο - νὰ τὴν εγχειρίσει ὡς γιατρός γιὰ νὰ τὴν ἀνακουφίσει ἀπὸ τὴν πλεονεξία, καὶ ἐπινόησε τὸ ἐξῆς τέχνασμα...

Πήγε και τη βρήκε και της είπε: "Έχουν πέσει στα χέρια μου πολύτιμοι λίθοι, σμαράγδια και υάκινθοι. Δεν ξέρω αν προέρχονται από κλοπή ή από νόμιμο εμπόριο. Δεν έχουν αποτιμηθεί, μιας και είναι πέρα από κάθε αποτίμηση. Ο ιδιοκτήτης τους τους πουλάει πεντακόσια νομίσματα...". Πέφτει τότε αυτή στα πόδια του και του λέει: "Να μην τους αγοράσει άλλος, σε παρακαλώ... Αγόρασέ τους εσύ για λογαριασμό μου...".

Πήρε, λοιπόν, ο Μακάριος απ' αυτήν τα πεντακόσια νομίσματα, τα διέθεσε όμως για τις ανάγκες του λεπροκομείου.

Περνούσε ο καιρός, μα αυτή δίσταζε να του το υπενθυμίσει, επειδή ο άγιος είχε μεγάλη υπόληψη στην Αλεξάνδρεια... Τελικά, κάποια στιγμή που τον συνάντησε στην εκκλησία, του είπε: "Σε παρακαλώ, πες μου, τι έγινε με κείνους τους πολύτιμους λίθους για τους οποίους έδωσα τα πεντακόσια νομίσματα;" Αυτός της απάντησε: "Από την ημέρα που έδωσες τα χρήματα, πλήρωσα την αξία των λίθων. Αν θέλεις να τους δεις, έλα στο σπίτι μου. Εκεί βρίσκονται. Δες αν σου αρέσουν, αλλιώς πάρε πίσω τα χρήματά σου". Κι εκείνη πήγε πολύ ευχαρίστως.

Στους επάνω ορόφους του λεπροκομείου βρίσκονταν οι λεπρές γυναίκες και στους κάτω οι λεπροί άνδρες. Όταν φτάσανε στην είσοδο, τη ρώτησε: "Τι θέλεις να δεις πρώτα; Τους υάκινθους ή τα σμαράγδια;". Του

απάντησε: "Ό,τι νομίζεις". Τότε την ανεβάζει στους επάνω ορόφους, της δείχνει ακρωτηριασμένες γυναίκες με πληγιασμένα πρόσωπα, και της λέει: "Να οι υάκινθοι". Κατόπιν την κατεβάζει στα κάτω πατώματα και της δείχνει τους άνδρες λέγοντας: "Να τα σμαράγδια. Και νομίζω ότι δε θα βρεθούν πολυτιμότερα. Αν, λοιπόν, σου αρέσουν, πάει καλά, αλλιώς πάρε πίσω τα χρήματά σου".

Μετανιωμένη αυτή, βγήκε και, αφού πήγε στο σπίτι της, αρρώστησε από τη στενοχώρια της που δεν έκανε ένα τέτοιο καλό σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, αλλά αναγκαστικά. Αργότερα ευχαρίστησε τον Μακάριο και πορεύτηκε στη ζωή της όπως έπρεπε.

Παλλαδίου, Λαυσαϊκόν, ΡG 34, 1018Α-1019C
(επιλογές – απόδοση Θ.Ν.Π.)

5. Καλή ή κακή πράξη;

Στο Χριστιανισμό καμία πράξη δεν είναι από μόνη της (αυτομάτως) καλή ή από μόνη της κακή. Αυτό δε γίνεται εύκολα κατανοητό ή αποδεκτό. Πολύς κόσμος πιστεύει πως Χριστιανισμός είναι η επιβολή κάποιων σιδερένιων νόμων και η εκτέλεση κάποιων συγκεκριμένων πράξεων. Τα πράγματα όμως στην ουσία τους δεν είναι έτσι. Στο Χριστιανισμό καμία πράξη δε σώζει αυτόματα, μαγικά, μηχανικά. Αυτό που μετράει είναι αν ο άνθρωπος είναι συνειδητά και ελεύθερα προσανατολισμένος προς εκείνον τον αγαπητικό τρόπο ύπαρξης,

υπόδειγμα του οποίου είναι η Αγία Τριάδα. Δεν υπάρχει δηλαδή κατάλογος καλών και κακών πράξεων, αλλά κάθε πράξη θα αξιολογηθεί από το αν έγινε με κίνητρο και κριτήριο την Αγάπη και την Ελευθερία, και θα αποδοκιμαστεί αν έγινε με κίνητρο τη διασφάλιση του ατομικισμού, του εγωισμού και του συμφέροντος.

Η Καινή Διαθήκη και η ζωή της Εκκλησίας διαπνέονται από το πνεύμα αυτό. Αντίθετα, π.χ., προς την άποψη ότι η προσευχή είναι μια δραστηριότητα πάντα και από μόνη της καλή, η παραβολή του Τελώνη και του Φαρισαίου την εξαρτά από τα κίνητρα και τον προσηνατολισμό του προσευχόμενου (Λουκ. 18: 9-14). Ο Φαρισαίος δε βαρύνεται με αμαρτήματα και ανηθικότητες.

Παρόλα αυτά αποδοκιμάζεται από το Χριστό, επειδή τυλίχτηκε στο ατομικιστικό σάβανο της "ηθικότητας" και της "ευσέβειάς" του και απορρίπτει τους άλλους. Ενώ, αντίθετα, ο Τελώνης βαρύνεται μεν με χίλια δυο παραπτώματα, ο προσανατολισμός όμως που δίνει στην ύπαρξή του είναι η μεταστροφή και η συνάντηση με τον άλλον. Το θέμα του προσανατολισμού, δηλαδή της κατεύθυνσης που επιθυμώ να έχω, είναι εξαιρετικά σπουδαίο. Αν επιθυμώ να συναντηθώ με τον αγαπημένο μου, τότε ολόκληρη η ύπαρξή μου, οι προγραμματισμοί, οι ενέργειές μου εμπνέονται από τον προσανατολισμό μου προς τη συνάντηση που επίκειται. Τι ώρα, π.χ., θα ξεκινήσω, αν προηγουμένως θα φάω ή όχι, τι θα φορέσω, αν θα πάω με τα πόδια ή με το αυτοκίνητο, αν στη διαδρομή θα χρονοτριβώ στα καταστήματα ή όχι, όλα αυτά δεν έχουν ηθικό χαρακτήρα από μόνα τους, αποκτούν όμως θετική ή αρνητική φόρτιση ανάλογα με το τι εξυπηρετούν και τι δυσχεραίνουν: την ατομικότητά μου ή τη συνάντηση. Ο Χριστιανισμός, λοιπόν, δεν έχει έτοιμα ηθικά συνταγολόγια. Και γι' αυτό είναι επαναστατικός μέσα στις κοινωνίες που συνήθως επαναπαύονται στην τήρηση εξωτερικών τύπων.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Γ' Λυκείου, ΔΕ 4, σ. 34-35.

6. «Ο Θεός αγάπη εστί»

Η Αγία Γραφή μας βεβαιώνει ότι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί» (Α Ιω 4, 16). Δεν μας λέει ότι ο Θεός έχει αγάπη, ότι η αγάπη είναι [...] μια ιδιότητα του Θεού. Μας βεβαιώνει ότι αυτό που είναι ο Θεός είναι η αγάπη, ότι ο Θεός είναι ως αγάπη, ότι ο τρόπος με τον οποίο είναι ο Θεός είναι η αγάπη. Ο Θεός είναι Τριάδα Προσώπων και αυτή η Τριάδα είναι Μονάδα ζωής [...]. Το κάθε Πρόσωπο υπάρχει όχι για τον εαυτό του, αλλά υπάρχει προσφερόμενο στην κοινωνία αγάπης με τα άλλα Πρόσωπα. Η ζωή των Προσώπων είναι μια «αλληλοπεριχώρηση» της ζωής, που θα πει: η ζωή του ενός γίνεται ζωή του άλλου, η ὕπαρξή τους αντλείται από την πραγματοποίηση της ζωής ως κοινωνίας, από τη ζωή που ταυτίζεται με την αυτοπροσφορά, την αγάπη.

Γιανναράς, Χρ. (1996). Αλφαβητάρι της πίστης. Αθήνα: Δόμος, σ. 61.

**Καινή Διαθήκη: Από την επιστολή του απ. Παύλου
Προς Ρωμαίους (12, 9-10. 13-21)**

Άσκηση συμπλήρωσης κενών

Συμπληρώστε τα κενά με τις λέξεις που δίνονται.

ανταποδίδετε - διωκτών - αγαθό - άλλο - απλοϊκούς

- όλους - ανάγκη -

ομόνοια- κακό - ειρηνικά - ντροπή - φιλοξενείτε - σοφοί

Η αγάπη σας να είναι ειλικρινής. Να αποστρέψετε το _____ (1) και να ακολουθείτε το καλό. Να δείχνετε με στοργή την αγάπη σας για τους άλλους πιστούς. Να συναγωνίζεστε ποιος θα δείξει περισσότερη εκτίμηση στον _____ (2). [...] Να βοηθάτε τους άλλους χριστιανούς, όταν βρίσκονται σε _____ (3), και να επιδιώκετε να _____ (4) τους αδερφούς. Να προσεύχεστε για το καλό των _____ (5) σας, να ζητάτε την ευλογία του Θεού γι' αυτούς κι όχι να τους καταριέστε. Να μετέχετε στη χαρά όσων χαίρονται και στη λύπη όσων λυποούνται. Να έχετε _____ (6) μεταξύ σας. Μην είστε υπερήφανοι, αλλά να συναναστρέφεστε και τους _____ (7) χριστιανούς. Μην έχετε την ψευδαίσθηση πως είστε _____ (8). Αν κάποιος σας κάνει κακό, μην του το _____ (9). Φροντίζετε να κάνετε το καλό σ' _____ (10) τους ανθρώπους. Όσο εξαρτάται από σας, να ζείτε _____ (11) με όλους. [...] Όπως λέει η Γραφή: [...]. Αν λοιπόν πεινάει ο εχθρός σου, δώσ' του να φάει· αν διψάει, δώσ' του να πιει· μ' αυτή την τακτική θα τον κάνεις να αισθανθεί τύψεις και _____ (12). Μην αφήνεις να σε νικήσει το κακό, αλλά να νικάς το κακό με το _____ (13).

Κίνητρα και ηθικά διλήμματα και διαμόρφωση προσωπικών στάσεων.

1. Ηθικό δίλημμα α'

«Ένας καλός σας φίλος αντιμετωπίζει σοβαρότατα οικονομικά προβλήματα. Σας έχει εκμυστηρευτεί ότι βρίσκεται σε απόγνωση, διότι δεν μπορεί να καλύψει ούτε τις ιατρικές δαπάνες για τη μητέρα του που πάσχει από σοβαρή ανίατη ασθένεια. Λίγες μέρες μετά κι ενώ βρίσκεστε στην Τράπεζα, εισβάλλει ένας ένοπλος ληστής με καλυμμένο το πρόσωπο και κλέβει ένα τεράστιο χρηματικό ποσό. Από τον τρόπο ομιλίας, τη χροιά της φωνής, το ύψος, τις χειρονομίες και τα παπούτσια του αντιλαμβάνεστε ότι ο ληστής είναι ο φίλος σας. Στην Τράπεζα βρίσκονται τουλάχιστον άλλα δέκα άτομα, από τα οποία οι περισσότεροι ηλικιωμένοι. Την ώρα της ληστείας μένετε άπραγος/άπραγη. Όταν επιστρέψετε στο σπίτι σας, βρίσκεστε μπροστά στο δίλημμα αν θα πρέπει να καταγγείλετε στην αστυνομία τον φίλο σας ή όχι. Τι αποφασίζετε;»

2. Ηθικό δίλημμα β'

Αν, υποθετικά, εργαζόσουν σε διαφημιστικό γραφείο και σου ζητούσαν να προετοιμάσεις μια μεγάλη διαφήμιση, που θα σου πρόσφερε αναγνωρισιμότητα και πιθανές μεγάλες μελλοντικές συνεργασίες, για ένα προϊόν που είναι σίγουρο ότι βλάπτει το περιβάλλον ή προσβάλλει κοινωνικές αρχές, τι θα έκανες; Θα συνέχιζες την προετοιμασία της διαφήμισης ή θα αρνιόσουν οποιαδήποτε συνεργασία με την κατασκευάστρια εταιρεία, ακόμη και αν σου πρόσφερε υπέρογκη αμοιβή;

Pawel Kuczynski, Ladder

1.5. ΑΓΙΟΤΗΤΑ

Ο ιδανικός άνθρωπος, ο ήρωας, ο άγιος.

1. Ωδή στο Γεώργιο Καραϊσκάκη (1969)

Στίχοι: Διονύσης Σαββόπουλος

Μουσική: Διονύσης Σαββόπουλος

Δίσκος: Το περιβόλι του τρελού

Η οθόνη βουλιάζει σαλεύει το πλήθος
εικόνες ξεχύνονται με μιας
πού πας, παλληκάρι, ωραίο σαν μύθος
κι ολόισια στο θάνατο κολυμπάς

Και όλες οι αντένες μιας γης χτυπημένης
μεγάφωνα και ασύρματοι από παντού
γλυκά σε νανουρίζουν κι εσύ ανεβαίνεις
ψηλά στους βασιλιάδες τ' ουρανού

Ποιος στ' αλήθεια είμαι εγώ και πού πάω
με χίλιες δυο εικόνες στο μυαλό
προβολείς με στραβώνουν και πάω
και γονατίζω και το αίμα σου φιλώ

Πού πας, παλληκάρι, πομπές ξεκινούνε
κι οι σκλάβες σου ουρλιάζουν στο βωμό
ουρλιάζουν τα πλήθη καμπάνες ηχούνε
κι ο ύμνος σου τραντάζει το ναό [...].

2. Άγιοι (2012)

Στίχοι: Θανάσης Παπακωνσταντίνου

Μουσική: Μανώλης Πάππος

Ερμηνεία: Γιάννης Χαρούλης

Δίσκος: Μαγγανιές

**Σα να μη γεννήθηκαν ποτέ,
σα να 'ταν ένα ψέμα
άνθρωποι που δώσαν τη χαρά,
που 'φτασε και σε μένα.**

**Άγιοι που δε θα γιορταστούν
γιατί δε θα τους βρουν
ημέρα που ταιριάζει.**

**Άμυαλοι που πέσαν στην φωτιά
για να 'χει τ' όνειρο
φωλιά για να κουρνιαίνει.**

**Δεν τους πρόπουν εικονίσματα
κεριά και καντηλέρια
τις χοές μας που και που στη γη
και τη ματιά στ' αστέρια.**

**Μέσα στις ζωής τον πανικό
ασίκικο χορό
χορεύουν οι ψυχές τους**

Αχ! καρδούλα, δώσ' μου δύναμη
να βρω κάποια στιγμή
κι εγώ τις αντοχές τους.

Ο ιδανικός άνθρωπος, ο ήρωας, ο άγιος.

1. Άγιος Διονύσιος Αιγίνης (ο Ζακυνθινός)

Ο Άγιος Διονύσιος καταγόταν από τη Ζάκυνθο, από την επίσημη και ηρωική οικογένεια των Σιγούρων. Έλαβε ιδιαίτερη μόρφωση. Ο ζήλος του για τη βασιλεία του Θεού τον οδήγησε στη μονή Στροφάδων, όπου ως μοναχός έλαβε το όνομα Δανιήλ. Εκεί έζησε με πολλή

ασκητικότητα, παρότι ήταν νέος στην ηλικία. Η φήμη του εξαπλώθηκε στο νησί. Ο επίσκοπος Αθηνών Νικάνορας, εκτιμώντας την προσωπικότητα του Αγίου, τον χειροτόνησε επίσκοπο Αιγίνης ονομάζοντάς τον Διονύσιο. Ο Άγιος εκτελούσε τα ποιμαντικά του καθήκοντα ακούραστα. Αναδείχθηκε δάσκαλος, πατέρας και παιδαγωγός των παιδιών. Σε κάθε πρόβλημα, δυσκολία, φτώχεια αλλά και χαρά ο Άγιος ήταν παρών. Κήρυττε τις μεγάλες αλήθειες του Χριστιανισμού με απλά λόγια, ώστε να είναι κατανοητές από όλους. Του είχε δοθεί από τον Θεό και το διορατικό χάρισμα. Εξαιτίας όλων αυτών η φήμη του εξαπλώθηκε σε όλες τις γύρω περιοχές. Το 1579 ο Άγιος παραιτήθηκε από τη θέση του, καθώς ποτέ δεν επιθύμησε τη φήμη και τη δόξα. Επέστρεψε στη Ζάκυνθο και αποσύρθηκε στο μοναστήρι της Αναφωνήτριας. Από εκεί βοηθούσε τα άπορα παιδιά να μάθουν γράμματα και ανέπτυξε αξιόλογο φιλανθρωπικό έργο. Η χριστιανική αγάπη και η συγχωρητικότητά του ήταν μεγάλη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι προστάτεψε τον φονιά του αδερφού του από αυτούς που τον καταζητούσαν. Το περιστατικό συνέβη, όταν εξαιτίας μιας παλιάς διαμάχης μεταξύ της οικογένειάς του και της οικογένειάς του φονιά, ο τελευταίος σκότωσε τον αδερφό του Αγίου και κυνηγημένος ζήτησε καταφύγιο σε έρημους τόπους. Κατέληξε στο μοναστήρι της Αναφωνήτριας και ζήτησε άσυλο από τον Ηγούμε-

νο, δηλαδή τον Άγιο Διονύσιο, χωρίς να γνωρίζει ποιος είναι. Ο Άγιος τον ρώτησε γιατί είναι φοβισμένος και τι του συνέβη και εκείνος ομολόγησε ότι καταδιώκεται από τους συγγενείς του Σιγούρου, τον οποίο σκότωσε. Ο Άγιος σαν άνθρωπος και αδερφός λυπήθηκε πολύ. Παρότι η καρδιά του πληγώθηκε, του πρόσφερε φαγητό, νερό και τον συμβούλεψε να μετανοήσει, χωρίς να του αποκαλύψει ποιος είναι. Τον οδήγησε σε ασφαλές μέρος, του έδωσε τα απαραίτητα εφόδια – χρήματα και τρόφιμα – τον έβαλε σε ένα πλοίο και τον φυγάδευσε στην Πελοπόννησο.

Η ζωή του συνεχίστηκε έτσι μέχρι το τέλος. Τα θαύματα που επιτέλεσε ο άγιος εν ζωή, αλλά και μετά θάνατον είναι πολλά. Το σκήνωμα του διατηρήθηκε αναλλοίωτο και οι Ζακυνθinoί τον ανακήρυξαν πολιούχο και προστάτη του νησιού τους.

Η μνήμη του γιορτάζεται στις 17 Δεκεμβρίου.

Βασιλόπουλος, Χ., Αρχιμανδρίτης. Ο Άγιος Διονύσιος Αιγίνης ὁ ἐν Ζακύνθῳ (απόδοση).

2. Οσία Σοφία της Κλεισούρας (6 Μαΐου)

Η Οσία Σοφία Χοτοκουρίδου γεννήθηκε το 1883 μ.Χ. στην Τραπεζούντα του Πόντου. Παντρεύτηκε και απέκτησε ένα παιδί. Σε ηλικία δύο ετών το παιδί της βρήκε τραγικό θάνατο. Δύο χρόνια αργότερα έχασε και τον άντρα της, τον οποίο πήραν οι Τούρκοι στα τάγματα εργασίας, όπου και μάλλον απεβίωσε.

Η νεαρή χήρα κατέφυγε στα βουνά, όπου ζούσε ασκητικά, με μεγάλη νηστεία. Εκεί της εμφανίστηκε ο Άγιος Γεώργιος και την προειδοποίησε για επικείμενη επιδρομή των Τσετών. Η Σοφία ενημέρωσε τους συγχωριανούς της, που κρύφτηκαν και απέφυγαν τον κίνδυνο.

Στην ανταλλαγή των πληθυσμών το καράβι που μετέφερε τους συγχωριανούς της Σοφίας στην Ελλάδα κινδύνεψε να καταποντιστεί. Αυτή έβλεπε τα κύματα γεμάτα από Αγγέλους και την Παναγία. Ζήτησε απ' αυτήν να πνιγεί η ίδια και να σωθούν οι συγχωριανοί της. Η Παναγία τους έσωσε όλους. Ο καπετάνιος δεν το πίστευε πώς σώθηκαν κι έλεγε: «Κάποιον άγιο έχουμε», και οι χωριανοί του απάντησαν: «Τη Σοφία».

Το 1927 μ.Χ. με παρότρυνση της Παναγίας πήγε σε μοναστήρι στην Κλεισούρα της Καστοριάς, στην Ιερά Μονή του Γενεθλίου της Υπεραγίας Θεοτόκου, όπου έζησε ασκητικά για μισό περίπου αιώνα. Έζησε ως λαϊκή, φορώντας τα μαύρα της χηρείας και της ασκήσεως, καθισμένη πάνω στο τζάκι και αλείφοντας το πρόσωπό της με στάχτη, για να μη φαίνεται η ομορφιά του.

Τα περισσότερα χρόνια τα πέρασε μόνη της, με μόνο τον Θεό, μια και το μοναστήρι έμεινε χωρίς μοναχούς. Υπέμεινε τους δριμείς χειμώνες, με τη θερμοκρασία να πέφτει στους -15 βαθμούς, και την πολλή υγρασία του τόπου. Όταν της έλεγαν ν' ανάψει φωτιά, φώναζε ένα μακρόσυρτο «Όχι!», που ακόμα ηχεί στα αυτιά όσων την άκουσαν. Κυκλοφορούσε ξυπόλητη, ενώ τα ρούχα της ήταν πάντα κουρελιασμένα και ανεπαρκή για τις συνθήκες της περιοχής. Της έδιναν καινούργια. Δεν τα φορούσε, αλλά τα πρόσφερε σε όσους είχαν ανάγκη. Κοιμόταν και σ' έναν άλλο χώρο, πάνω σε άχυρα, αλλά από κάτω είχε βάλει σουβλερές πέτρες. Δεν λουζόταν ποτέ ούτε χτενιζόταν, και τα μαλλιά της είχαν σκληρύνει πολύ. Παρ' όλα αυτά όμως, το κεφάλι της ευωδίαζε.

Το φαγητό της ήταν λιτότατο, συνήθως με ό,τι έβρισκε στην περιοχή: μανιτάρια, αγριόχορτα, φύλλα των δέντρων, ή με λίγη ντομάτα τουρσί, μουχλιασμένα. Τα σαββατοκύριακα έβαζε και μια κουταλιά λάδι στο πιάτο της. Άλλες φορές άνοιγε καμιά κονσέρβα ψάρι και το

έτρωγε, όταν είχε πιάσει ένα δάχτυλο μούχλα. Έτρωγε και σε παλιά σκουριασμένα ορειχάλκινα σκεύη, αλλά δεν πάθαινε τίποτα. Νήστευε και με το παλαιό και με το νέο ημερολόγιο, για να μη σκανδαλίζει κανέναν.

Κι όμως, αυτή η αυστηρή με τον εαυτό της ασκήτρια ήταν πολύ γλυκιά και επιεικής με τους άλλους. Δεν κρατούσε δραχμή από τα χρήματα που της έδιναν, αλλά τα έκρυβε για να τα δώσει στους αναγκεμένους, όταν θα ερχόταν η ώρα.

Ποτέ δεν πλήγωσε ή στενοχώρησε κανένα. Αν καταλάβαινε ότι κάποιος είχε προβλήματα μέσα του, περνούσε από δίπλα του, του έλεγε ένα δυο λόγια, χωρίς να την αντιληφθούν οι άλλοι, απομακρυνόταν, κι εκείνος την ακολουθούσε. Τον παρηγορούσε, τον συμβούλευε, τον ενίσχυε με τη χάρη του Θεού, κι αυτός έφευγε άλλος άνθρωπος. Έλεγε πολλές φορές: «Αυτοί ήρθαν μαύροι στην Παναγία και φεύγουν άσπροι». Δεν κατηγορούσε ποτέ κανέναν, αλλά έλεγε: «Να σκεπάζετε, να σας σκεπάζει ο Θεός».

Αγαπούσε και τα ζώα. Είχε μια αρκούδα, που ζούσε στο δάσος και την έλεγε «ρούσα». Ερχόταν κι έπαιρνε τροφή από τα χέρια της, της έγλειφε τα χέρια και τα πόδια από ευγνωμοσύνη κι επέστρεφε στο δάσος.

Η Οσία Σοφία, η «άσκήτισσα τῆς Παναγιᾶς» όπως αποκαλείται, κοιμήθηκε εν Κυρίω στις 6 Μαΐου 1974 μ.Χ. Το 1981 έγινε η πρώτη ανακομιδή των λειψάνων της, τα οποία ευωδίαζαν. Το 2012 έγινε η επίσημη ανακήρυξη

της ως αγίας από τον Οικουμενικό Πατριάρχη στην Καστοριά.

Ορθόδοξος συναξαριστής,
ιστοσελίδα (προσαρμογή)

Ο ιδανικός άνθρωπος, ο ήρωας, ο άγιος.

Επεισόδιο από τον βίο του αγίου Συμεών του δια Χριστόν σαλού

Βρήκε ένα ψόφιο σκυλί σ' ένα σωρό σκουπίδια έξω από την πόλη, έλυσε τη σχοινένια ζώνη του, έδεσε με τη μια της άκρη το ένα πόδι του σκυλιού, και το έσερνε πίσω του καθώς έτρεχε. Έτσι πέρασε την πύλη της πόλης. Υπήρχε ένα σχολείο εκεί κοντά, κι όταν τα παιδιά τον είδαν, άρχισαν να φωνάζουν, 'Δείτε, ένας τρελοκαλόγερος!', και να τρέχουν πίσω του και να τον χτυπούν. Την άλλη μέρα που ήταν Κυριακή, πήρε λίγα καρύδια, πήγε στην εκκλησία στην αρχή της Λειτουργίας, και εκεί έσπαζε τα καρύδια και έσβηνε τα καντήλια. Όταν προσπάθησαν να τον βγάλουν έξω, σκαρφάλωσε στον άμβωνα και από κει σημάδευε τις γυναίκες με τα καρύδια. Με πολλή δυσκολία τον έβγαλαν έξω, αλλά μόλις βγήκε αναποδογύρισε τους πάγκους των ζαχαροπωλών, οι οποίοι όμως τον κτύπησαν τόσο άσχημα που παραλίγο να πεθάνει.

Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών Γ' λυκείου, ΔΕ 6, σ. 53.

Η αγιότητα στον Χριστιανισμό.

«Η παρεξηγημένη αγιότητα»

Ίσως δεν υπάρχει πιο αποκαλυπτικό σημείο της ζωής του χριστιανού του τι είναι αγιότητα, από την εκφώνηση του ιερέως, όταν υψώνει το Τίμιο Σώμα λίγο πριν από τη Θ. Κοινωνία: «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», δηλαδή το Σώμα του Χριστού και το Αίμα Του είναι άγια και προσφέρονται στους «άγιους», τα μέλη της Εκκλησίας προς κοινωνίαν. Η απάντηση του λαού στην εκφώνηση αυτή είναι συγκλονιστική, και συνοψίζει όσα είπαμε πιο πάνω: «Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἷς δόξαν Θεοῦ Πατρός». Ένας είναι μόνον άγιος, ο Χριστός - εμείς είμαστε αμαρτωλοί - και η αγιότητά Του, στην οποία καλούμεθα να συμμετάσχουμε και εμείς οι αμαρτωλοί, δεν αποβλέπει σε τίποτε άλλο από τη δόξα του Θεού (εἷς δόξαν Θεοῦ Πατρός). Την ώρα εκείνη η Εκκλησία βιώνει την αγιότητα στο αποκορύφωμά της. Με την ομολογία «εἷς ἅγιος», κάθε αρετή μας και κάθε αξία μας εκμηδενίζονται μπροστά στην αγιότητα του μόνου άγιου. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να προσερχώμεθα στη Θ. Κοινωνία χωρίς προπαρασκευή και αγώνα για την άξια προσέλευσή μας. Σημαίνει όμως ότι όσο και αν

προετοιμαστούμε, δεν γινόμαστε άγιοι προτού κοινωνήσουμε. Η αγιότητα δεν προηγείται της ευχαριστιακής κοινωνίας, αλλ' έπεται. Αν είμαστε άγιοι πριν κοινωνήσουμε, τότε προς τι η Θ. Κοινωνία; Μόνον η μετοχή στην αγιότητα του Θεού μας αγιάζει, και αυτό είναι που μας προσφέρει η Θ. Κοινωνία. Από την παρατήρηση αυτή πηγάζει μια σειρά από αλήθειες [...].

Η πρώτη είναι ότι κατανοούμε με τον τρόπο αυτό γιατί [...] στις επιστολές του Αποστόλου Παύλου όλα τα μέλη της Εκκλησίας καλούνται «άγιοι», παρά το ότι δεν χαρακτηρίζονται από ηθική τελειότητα. Εφ' όσον αγιότητα για τους ανθρώπους σημαίνει μετοχή στην αγιότητα του Θεού, όπως αυτή προσφέρεται από τον Χριστό, ο Οποίος υπέρ ημών αγιάζει εαυτόν με τη θυσία Του, όλα τα μέλη της Εκκλησίας, που μετέχουν στον αγιασμό αυτό μπορούν να καλούνται «άγιοι».

Με την ίδια «λογική», στη γλώσσα της Εκκλησίας ήδη από τους πρώτους αιώνες και τα στοιχεία της Ευχαριστίας έλαβαν το όνομα «τα άγια» (πρβ. «τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις»), παρά το ότι από τη φύση τους δεν είναι άγια. Και με την ίδια αιτιολογία η Εκκλησία πολύ νωρίς επίσης απένειμε τον τίτλο «άγιος» στους επισκόπους. Πολλοί σκανδαλίζονται σήμερα όταν λέμε «ο άγιος δείνα» (ένας δημοσιογράφος που είχε ως κύριο έργο του να προβάλλει σκάνδαλα επισκόπων, είχε καθιερώσει τη γραφή ο άγιος - εντός εισαγωγικών - δείνα. Πλήρης

άγνοια της σημασίας του όρου άγιος). Ο επίσκοπος καλείται κατ' αυτόν τον τρόπο όχι για τις αρετές του, αλλά γιατί εικονίζει στη Θ. Ευχαριστία τον μόνον άγιο, ως εικόν του Χριστού και ως καθήμενος εις τόπον και τύπον Θεού, κατά τον άγιο Ιγνάτιο. Η θέση του επισκόπου στη Θ. Ευχαριστία είναι εκείνη που δικαιολογεί τον τίτλο «άγιος». Ο Ορθόδοξος λαός, πριν υποστεί τη διάβρωση του ευσεβισμού, δεν είχε καμία δυσκολία να χρησιμοποιεί τη γλώσσα του εικονισμού, και βλέπει τον ίδιο τον Χριστό στο πρόσωπο εκείνου, που τον εικονίζει μέσα στη Θ. Λειτουργία, δηλαδή στον επίσκοπο.

Έτσι η Θ. Ευχαριστία είναι η κατ' εξοχήν «κοινωνία αγίων». Σ' αυτήν αποβλέπει η άσκηση των οσίων, η οποία δεν είναι ποτέ σκοπός, αλλά μέσο προς τον σκοπό, που είναι η ευχαριστιακή κοινωνία. Το σημείο αυτό λησμονείται και παραβλέπεται από πολλούς σύγχρονους θεολόγους, ακόμα και Ορθοδόξους, οι οποίοι, ιδιαίτερα στις μέρες μας, τείνουν να ταυτίσουν την αγιότητα με την άσκηση.

Ζηζιούλας, Ι., μητροπολίτης Περγάμου.

«Η παρεξηγημένη αγιότητα». Στο

Συλλογ. (2001). Αγιότητα. Ένα λησμονημένο Όραμα,

Αθήνα: Ακρίτας.

Πηγή: περιοδικό ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, αρ. φύλλου 187

- Νοέμβριος 2007, σ. 2-7.

1. Η αγιότητα

Η αγιότητα είναι η ουσιαστική σχέση με τον Θεό. Η υπακοή στην εντολή του να γίνουμε άγιοι, όπως είναι Αυτός. Χριστιανός σημαίνει αυτός που αγαπά τον Χριστό και βαδίζει ελεύθερα, αβίαστα, φιλότιμα, πρόθυμα και πρόσχαρα την οδό του αγιασμού. Αγιότητα σημαίνει ν' ακολουθείς τον Χριστό και στη Γεθσημανή και στον Γολγοθά. Αγιότητα ακόμη σημαίνει πλήρη και παντοτινή αποδοχή του όποιου θείου θελήματος. Αγιότητα είναι αληθινή αγάπη του σταυρού, απ' όπου πηγάζει η αληθινή ζωή.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία μας δεν αποδίδει ποτέ λατρεία στους αγίους μας παρά μόνο τιμή. Οι άγιοι είναι πάντοτε πιστά, αγαθά και αγωνιζόμενα μέλη της Εκκλησίας. Πρόκειται για απλούς, ταπεινούς, γνήσιους, καθαρούς, μετανοημένους, χριστιανούς. Δεν πρόκειται για εξωγήινους και υπεράνθρωπους, για ιδιαίτερα ταλαντούχους, πανέξυπνους και πανέμορφους, παντογνώστες και αλάνθαστους. Όλοι οι άγιοι είναι γνήσιοι ταπεινόφρονες και αγωνιστές. Το παράδειγμά τους αξίζει να εμπνέει όλους τους χριστιανούς. Οι άγιοι ήταν σαν κι εμάς. Ορισμένοι μάλιστα, παλαιότεροι και σύγχρονοι, και σε αρκετά πιο δύσκολες θέσεις από εμάς. Ασθενείς, πτωχοί, τλαιπωρημένοι, κατηγορούμενοι, συκοφαντημένοι, εξορισμένοι, κυνηγημένοι και αδικημένοι.

Ο άγιος αποκτά νου Χριστού, άγεται από το Άγιον Πνεύμα. Ένας άγιος μπορεί να 'ναι και παχύς, να γράφει ή να μιλάει πολύ, να είναι βαριά ασθενής. Ένας

άγιος δεν έχει όλα τα χαρίσματα μαζί. Δεν τα γνωρίζει οπωσδήποτε όλα. Ο άγιος μπορεί να 'ναι και στο μοναστήρι και στη σκήτη και στο κελλί και στο χωριό και στην πόλη. Τον καλύπτει η χάρη του Θεού, τον πλουτίζει η ταπείνωση, τον χαροποιεί η αδοξία, τον χαρακτηρίζει η αυτομεμψία, η αυτοκατάκριση και ο συνεχής αυστηρός αυτοέλεγχος.

Η αγιότητα είναι ανοιχτός κήπος. [...] Δεν αποκλείεται κανένας από την αγιότητα. Όποιος αγαπήσει πολύ τον Χριστό και την αγάπη του δείξει έμπρακτα, ταπεινωθεί και αγωνισθεί, αγιάζει, χαριτώνεται, φωτίζεται.

Δεν θα πρέπει να λησμονάμε πως αρκετοί άγιοι ήταν σαν κι εμάς κι ορισμένοι χειρότεροι και από εμάς. Αυτό [...] δίνει μεγάλο κουράγιο σε όλους μας.

Λίαν εύστοχα ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος σε μία ομιλία του [...] λέγει πως οι πιστοί ενισχύονται και παρηγορούνται όταν πληροφορούνται τα παθήματα του αποστόλου, που όμως δεν του ελάττωσαν την αγωνιστικότητά του, αλλά μάλλον την αύξησαν. Ο ίδιος ο άγιος Χρυσόστομος, ο αγέρωχος αυτός και δυνατός άνθρωπος, που δεν άντεχε την αδικία στους άλλους, είχε μία ακόμα ιδιοτροπία και νευρικότητα, αν καλομελετήσουμε τον βίο του. Αυτό φρονούμε τον κάνει πιο σπουδαίο. Ήταν γνήσιος, ατόφιος, ντόμπρος, αληθινός. Ήταν αυτός που ήταν, ανυπόκριτος, αυθεντικός, ακούραστος. Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος, ο σοφός και βαθύς και γλυκός άνθρωπος, ήταν σκεφτικός, μαζωμένος, κάπως δειλός, φοβισμένος, κλειστός τύπος, θα τον

έλεγε κανείς σήμερα και «μελαγχολικό». Στις πρώτες φασαρίες με τους αιρετικούς στην Κωνσταντινούπολη πήρε το πλοίο και πήγε στον Πόντο να γράφει ποιήματα. Αγίασε έτσι όπως ήταν, αυτός που ήταν, δεν άλλαξε τύπο και χαρακτήρα.

Στις ρίζες της λέξης άγιος συναντάμε την αγιότητα, την καθαρότητα, τη δύναμη, που προκαλούν έλξη και δέος, θαυμασμό και πίστη. Άγιος τελικά όμως είναι αυτός που αγαπά πολύ τον Θεό και τα πλάσματά του, που ενώνεται μαζί του, θεώνεται. Κανένας άγιος δεν αποζητά την προσωπική του δόξα, αλλά όλοι ζητούν και θέλουν μόνο τη δόξα του Πανάγιου Τριαδικού [...] Θεού. Η αγάπη του Θεού χαριτώνει, ευλογεί, αγιάζει και δοξάζει τους αγίους του. [...] Αγιότητα σημαίνει κοινωνία στη μοναδική αγιότητα του Θεού. Τ' ασκητικά κατορθώματα δεν υπάρχουν για να βραβευθούν. Δεν στεφανώνονται οι προσοντούχοι, οι γίγαντες της ασκήσεως, οι κολοσσοί της ηθικής αλλά οι ταπεινοί οι πολύ αγαπώντες. Ο μακαριστός Γέροντας Παΐσιος ο Αγιορείτης πολύ χαρακτηριστικά και όπως πάντα χαριτωμένα έλεγε πως οι άγιοι θα τον αγαπούν τον Χριστό ακόμη και αν υπήρχε περίπτωση να μην υπήρχε ο παράδεισος.

Μοναχού Μωυσέως Αγιορείτου, (2008).

Χριστός χριστιανούς χαρά χαρίζει.

Αθωνικά Άνθη 13. Αθήνα: Τήνος, σ. 34-49.

Lavoie, Lewis, Adam. One Blood, Many Nations.
(mural mosaic)

Η αγιότητα στην καθημερινότητα

Η αγιότητα στην καθημερινότητα

Η αγιότητα θέλει υπομονή κι επιμονή, αυταπάρνηση, αυτοθυσία και ανιδιοτέλεια. [...]

Όταν πλησιάζει κάποιος ένα άγιο φιλοπερίεργα [...] και αταπείνωτα δεν πρόκειται να ωφεληθεί. Αν έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, θ' αναχωρήσει από έναν

άγιο με μία γνώμη ακόμη, θεωρώντας τον εαυτό του μόνο άξιο να κρίνει, να εξετάζει, ν' απορρίπτει και να συγκρίνει. Ας αφήσουμε την αγιότητα να μιλήσει άνετα μέσα μας. [...]

Πολλοί προσκυνητές του Αγίου Ορους συχνά αναζητούν μεγάλους αγίους. Μας γράφουν, μας τηλεφωνούν, αναζητώντας χαρισματούχους, που θα τους απαλλάξουν σύντομα από τα μεγάλα τους προβλήματα. Υπάρχει μία αίσθηση ότι όλα μπορούν να λυθούν αμέσως, δίχως κανένα δικό τους μόχθο. Υπάρχει μία μαγική αντίληψη για την αγιότητα. Οι άνθρωποι της [...] υπερκαταναλώσεως θέλουν γρήγορες κι εύκολες λύσεις. Να

μη καθυστερήσουν στην προσευχή, να μην αγωνισθούν διόλου, να μη ταπεινωθούν καθόλου. Ένας Γέροντας θαυματουργός, χαρισματούχος, προορατικός είναι ό,τι το καλύτερο για την περίπτωση τους. Τους αγίους και τον Χριστό δηλαδή τους θέλουμε και τους έχουμε για ώρα ανάγκης, για να περνάμε μόνο καλά. [...] Αν δεν το πετύχουμε, τρέχουμε και στους μάγους και στα μέντιουμ, οπουδήποτε, αρκεί ν' απελευθερωθούμε από το πρόβλημα μας τάχιστα. Αν λοιπόν δεν πετύχουμε το σκοπό μας, φθάνουμε να λέμε: Πάει και το Άγιον Ορος, δεν έχει πια αγίους, δεν είναι σήμερα άγιο. [...] Μα η αγιότητα [...] δεν είναι με τους δυνατούς προβολείς, με μεγάφωνα, [...] και προβολή. Θάλλει πάντοτε στη μυστικότητα. Την αγιότητα μπορείς να συναντήσεις κι εκεί που δεν το περιμένεις. [...]

Οι άγιοι είναι απαραίτητοι στη ζωή μας. Οι άγιοι συντηρούν τον κόσμο. Ο κόσμος υπάρχει, γιατί οι προσευχές των αγίων επιμηκύνουν το έλεος του Πανάγαθου Θεού. Είναι καλό λοιπόν να συναντάμε αγίους κι έχουμε πολλά να ωφεληθούμε [...].

[...] Η αγιότητα δεν προβάλλεται. Οι άγιοι θεωρούνται απλά ιερά πρόσωπα του παρελθόντος. Η αγιότητα σήμερα φαντάζει κάτι το αρκετά ξένο και πολύ απόμακρο. [...] Ακόμη και οι χριστιανοί [...] φαντάζονται τον άγιο ως ένα αναμάρτητο μάγο, ως ένα θαυματοποιό ταχυδακτυλουργό, ως ένα επιτυχημένο μελλοντολόγο [...].

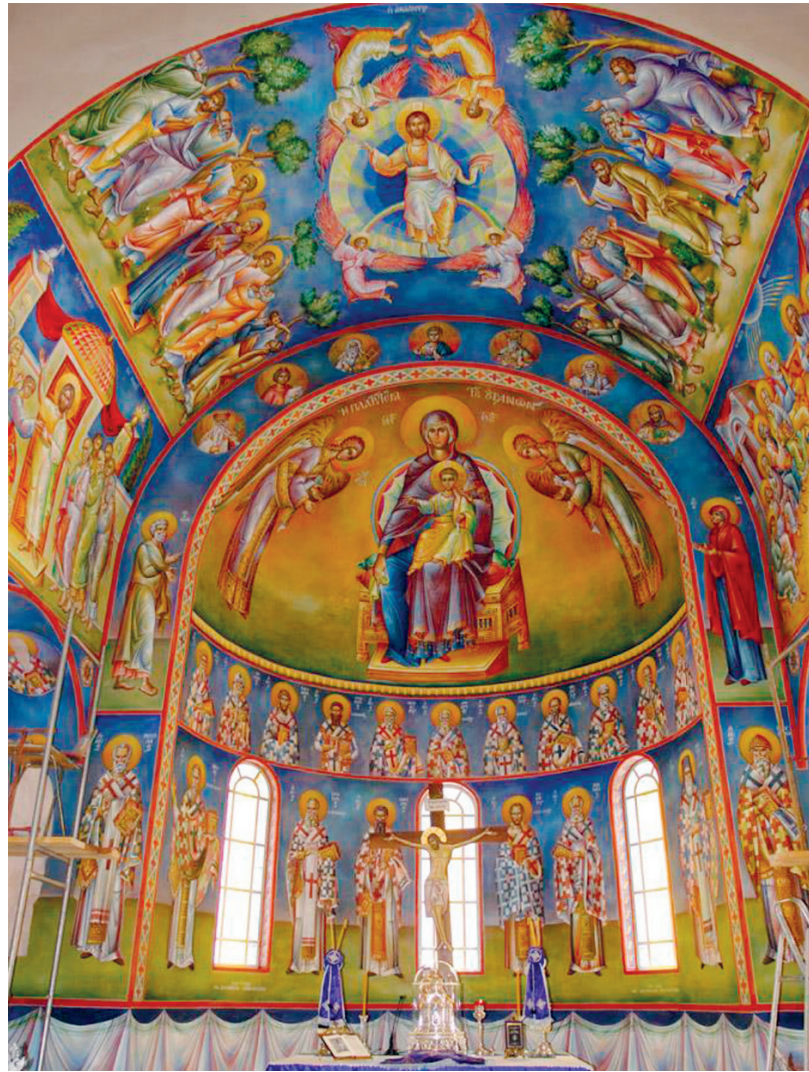
Να μελετάμε τους βίους των αγίων καλά και συχνά.

Να αγαπάμε τους αγίους. Να τους τιμάμε. Να τους μιμούμαστε. Να ζητάμε τις πρεσβείες τους. Να πιάσουμε φιλία μαζί τους. Να μας συνδράμουν στην ανημπόρια μας. Να μη μας αφήσουν ν' απογοητευθούμε από τις αδυναμίες μας. Είχαν κι εκείνοι πολλές δυσκολίες. Δεν αποθαρρύνθηκαν. [...]

Οι άγιοι υπάρχουν και στη σημερινή εποχή μας. [...] Η αγιότητα δεν ανήκει στο μουσείο της Εκκλησίας. Υπάρχει στο παρόν. Η αγιότητα είναι προσωπική πρόσκληση του Θεού στον καθένα. [...]

Με τη βάπτισή μας ανήκουμε όλοι στους «ηγιασμένους εν Χριστώ Ιησού, κλητούς αγίους». [...] Στον 20ο αιώνα έχουμε πλήθος αγίων. [...] Δεν είναι μοναχοί μόνο του Άγιου Ορους, είναι και μοναχές, στην Ελλάδα, τα Βαλκάνια και τη Ρωσία, και παπάδες πόλεων και χωριών και επίσκοποι και λαϊκοί και μάρτυρες στη Σοβιετική Ένωση και αλλού. Άγιοι υπάρχουν και στον 21ο αιώνα. Η Εκκλησία μας όμως ποτέ δεν αναγνώρισε αγίους εν ζωή. Μη βιαζόμαστε.

Μοναχός Μωυσής Αγιορείτης, (2008).
Χριστός χριστιανούς χαρά χαρίζει.
Αθωνικά Άνθη 13. Αθήνα: Τήνος, σ. 34-49.

Από το παρεκκλήσιο του Αγίου Νεκταρίου (Ι. Ν. Αγ. Παντελεήμονος Γλυφάδας). Αγιογράφηση π. Σταμάτη Σκλήρη.

Πηγές εικονιστικού υλικού

Θ.Ε. 1 ΑΝΘΡΩΠΟΣ / ΠΡΟΣΩΠΟ

1.1. ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Προσευχή, <http://ctboom.com/how-millennial-parents-are-different-from-your-parents/>
2. Προσευχή στο Ισλάμ, <http://www.islamic-literatures.com/raising-children-according-quran-sunnah-islam/>
3. Προσευχή στον Ιουδαϊσμό, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/19/IDF_soldier_put_on_tefillin.jpg/399pxIDF_soldier_put_on_tefillin.jpg
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:IDF_soldier_put_on_tefillin.jpg
4. Ποδοσφαιριστής Mesut Özil, <https://gr.pinterest.com/pin/571323902699858679/>
5. Justin Bieber, <https://www.youtube.com/watch?v=NNHbrnF8aGA>
6. Το πλήρωμα του Apollo 1, <http://www.history.com/news/remembering-the-apollo-1-tragedy>
7. Η Κενυάτισσα αθλήτρια Priscah Jeptoo, <http://blogs.voanews.com/sonny/page/12/>
8. Τελετή στον ποταμό Γάγγη, <http://blogs.ft.com/photo-diary/tag/hindu/page/3/>

1.2. ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

1. Caravaggio, Η μεταστροφή του Αγίου Παύλου (π. 1600-1601), S. Maria del Popolo, Ρώμη.

1.3. ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. El Greco (1590), Η αγωνία στον Κήπο (της Γεθσημανή), Εθνική Πινακοθήκη, Λονδίνο.
2. Cosimo Rosselli (1482), Η επί του Όρους ομιλία, νωπογραφία, Cappella Sixtina (Βατικανό).

1.4. ΗΘΟΣ

1. Θεοφάνης ο Έλληνας (1405). Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Καθεδρικός Ναός Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, Κρεμλίνο, <http://days.pravoslavie.ru/Images/ii978&3634.htm>
2. Pawel Kuczynski, Ladder, http://4.bp.blogspot.com/-J6eDUcmWI9o/UnlPryO_FrI/AAAAAAAAAFdl/mOc10up5jyg/s1600/szatirikus-kepek-9.jpg

1.5. ΑΓΙΟΤΗΤΑ

1. Άγιος Διονύσιος, <http://naosagiasbarbaras.gr/17-%CE%B4%CE%B5%CE%BA%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%BD%CE%AE%CE%BC%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%86%CE%AE%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4/>
2. Οσία Σοφία της Κλεισούρας, <http://timiosprodromoskiveri.blogspot.gr/>
3. Lavoie, Lewis, Adam. One Blood, Many Nations,

(mural mosaic), <http://www.muralmosaic.com/adam.html>

4. Άγιοι Πάντες, <http://www.holyresurrectionparish.org/component/acymailing/listid-1/mailid-586-d-ttutor-sfintilor-si-vizita-sf-icoane-a-maicii-domnului-izvoratoare-de-mir-din-hawaii-bp->
5. Παρεκκλήσιο του Αγίου Νεκταρίου. Αγιογράφηση π. Σταμάτη Σκλήρη, http://stamatis-skliris.gr/_wg/wp-content/uploads/2012/06/a8039-x900.jpg

Πηγές κειμένων στο διαδίκτυο

σελ. 90 - 91 / 42 1. Ντίνος Θεοδότου. Διάσταση λόγων και έργων. Ηλεκτρονική εφημερίδα Παράθυρο, 02.02.2015 (Κύπρος), <http://www.parathyro.com/?p=33914>

σελ. 92 - 93 / 43 1. Ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ (7.11.2016), <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=842593>

2. ΕΡΤ (27.1.2017) (Πηγή: Reuters, ΑΠΕ-ΜΠΕ) <http://www.ert.gr/trab-pros-repoublikanous-teliosan-talogia-choris-praxis-na-paragoume-ergo/>

3. Ηλεκτρονική εφημερίδα sports-fm.gr (8.2.2017), <http://www.sport-fm.gr/article/3331097>

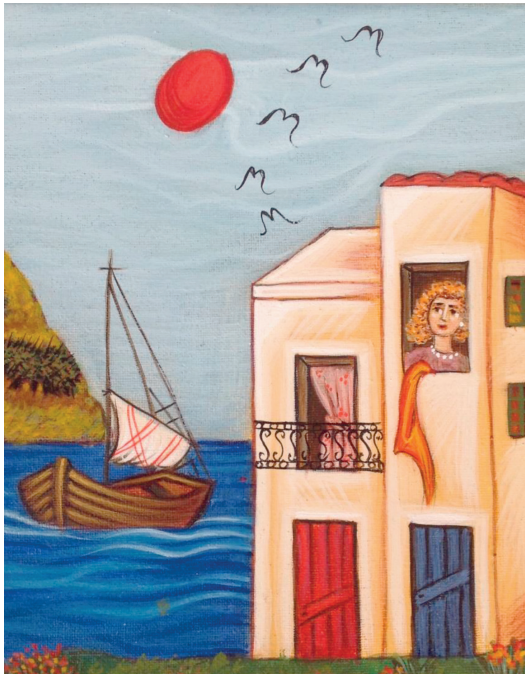
Έργα της Αθηνάς Βουζαξάκη κοσμούν τις σελίδες:
63 / 31, 68 / 33

Έργα της Δέσποινας Χανόγλου κοσμούν τις σελίδες:
26 / 17, 47 / 25, 108 / 49

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου τόμου

Θεματική ενότητα 1 ΑΝΘΡΩΠΟΣ/ΠΡΟΣΩΠΟ

1.1. Αναζήτηση του Θεού.....	10
1.2. Αυτογνωσία	32
1.3. Επικοινωνία	52
1.4. Ήθος	83
1.5. Αγιότητα	115

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.